Päivä arktisena lintuna

Luovuuden virtaa eläytymisen kautta luontoympäristössä
alkuopetuksessa olevien lasten kanssa

Minna-Leena Mukari

Pro gradu -tutkielma

Lapin yliopisto | Taiteiden tiedekunta

Taiteen maisteri | Kuvataidekasvatus

Kevät 2022

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Työn nimi: Päivä Arktisena Lintuna – Luovuuden virtaa eläytymisen kautta luontoympäristössä alkuopetuksessa olevien lasten kanssa

Tekijä: Minna-Leena Mukari

Koulutusohjelma/oppiaine: Taiteen maisteri /kuvataidekasvatus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 87

Vuosi: kevät, 2022

TIIVISTELMÄ

Pro gradu -tutkielmassani tutkin taiteellisen tutkimuksen ja taideperustaisen toimintatutkimuksen keinoin, miten ympäristö- ja kuvataidekasvatuksellisin menetelmin voidaan vahvistaa lapsen suhdetta luonnonvaraisiin eläimiin. Tutkielman tehtävänä oli esittää vuoropuhelun, tulkintojen, havaintojen ja reflektoinnin kautta välittyviä vastauksia sille, kuinka ympäristössä tapahtuva moniaistinen ja eläytymiseen perustuva taidetoiminta näyttäytyy lasten luovuuden ja mielikuvituksen käytössä. Tutkielman vastaukset rakentuivat moniaistisuutta ja kehollisuutta hyödyntävien leikkien, maataiteen sekä jälkeenpäin suoritetun piirrostehtävän kautta. Taidetoiminnan pääroolissa oli eläytyminen uhanalaisten lintujen elämään. Paikkana toimi Arktikumin puutarha-alue Rovaniemellä.

Tutkimusaineistoa kerääntyi monipuolisesti päiväkirjamerkintöjen, valokuvien, lasten piirrosten sekä video- ja äänitallenteiden avulla. Tutkielmassa on havaittavissa hermeneuttis-fenomenologinen lähestymistapa. Tutkielma sisälsi taiteellisen osion, jossa yhdistyi tarinallisuus ja visuaalisuus rakentaen installaation näyttelytilaan. Tutkielmani osoitti, että luontoympäristössä tapahtuva monipuolinen, yhteisöllinen ja leikkimielisyyttä hyödyntävä taidetoiminta voi edesauttaa monipuolisuudellaan yksilöllistä luovuuden kehittymistä, rohkaistumista sekä mielikuvituksen vahvistumista. Lisäksi eläinsuhteen vahvistuminen näkyi mielenkiinnon heräämisenä tutustumisen kohteina olleita lintulajeja kohtaan.

Avainsanat: taideperustainen toimintatutkimus, taiteellinen tutkimus, ympäristö- ja taidekasvatus, arktisen alueen uhanalaiset linnut, eläimet taiteessa ja opettajina, eläytymisleikit, mielikuvitus ja luovuus

University of Lapland, Faculty of Art and Design

The title of the pro gradu thesis: A Day as an Arctic bird: Flowing creativity through life in the natural environment with children in primary education
Author: Minna-Leena Mukari
Degree programme / subject: Master of Arts, Visual Arts Education
The type of the work: Pro gradu thesis
Number of pages: 87
Year: Spring 2022

Abstract

In this thesis I explore how environmental- and visual arts-based education can be used to strengthen children's relationship with wild animals. The research was based on artistic research and art-based action research. Through interpretation, observation and reflection, my thesis' artistic section presents answers to how multi-sensory, empathizing art activities in the environment will show in children's creativity and imagination. The aim of the thesis was built through themes around play, using multisensory and bodily learning, ground art and making a drawing exercise after the art action day. The main role of the art action was to empathize with the life of endangered birds. The place for action was in the Arctic gardens in Rovaniemi.

The research data was collected through a variety of ways: diary entries, photographs, children's drawings, video and audio recordings. A hermeneutic-phenomenological approach is evident in the study. Also, the visual section utilizes the narrative analysis method. My thesis showed that a variety of community-based playful art activities in a natural environment can contribute to the development of individual creativity, encouragement and strengthening of imagination. In addition, the strengthening of the relationship with animals was reflected in a renewed interest in the species of birds that were the subject of the exploration.

Keywords: art-based action research, artistic research, environmental and art education, endangered birds of the Arctic, animals in art, animals as teachers, creativity, imagination, playfulness.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO 4
1.1. Taide, eläytyminen ja luonto eläimineen johdattamassa lasten luovuutta 4
1. 2. Kontekstina luontoympäristössä tapahtuvaa moniaistista taidetoimintaa 9
2. TUTKIMUSTEORIA 13
2.1. Ihmisen eläin- ja luontosuhde 13
2.2. ympäristö- ja taidekasvatus kokemuksellisena oivalluksien opettajana 16
2.3. Leikki eläytymispedagogiikan ja taiteen välineenä 17
2.4. Eläimet opettajina ja taiteessa 21
3. METODOLOGISET VALINNAT 27
3.1. Taiteellisen tutkimuksen ja taideperustainen toimintatutkimuksen symbioosi 27
3.2. Taideperustaisen tutkimuksen tiedonintressit 31
3.3. Taideperustaisen toimintatutkimuksen eteneminen 33
3.4. Aineisto ja käytetyt analyysimenetelmät 36
3.5. Fenomenologis-hermeneuttinen metodi 37
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA AINEISTON HYÖDYNTÄMINEN 40
4.1. Kerätyn aineiston hyödyntäminen tutkimuksessa 40
4.2. Paikkana Arktikumin puutarha-alue 41
4.3. Taidetoimintapäivän aloitus Arktikumilla 43
4.4. Tutkimuspäivän eteneminen 45
4.5. Taidetoiminnan opetussisältö 47
4.5.1. Ravintotehtävä 47
4.5.2. Eläytymisleikit 48
4.5.3. Maataidelinnut 50
4.5.4. Jälkitehtävä luokkatilassa kolmen päivän kuluttua 53
5. TUTKIMUKSEN TAITEELLINEN OSIO 56
5.1. Taidenäyttely nimeltään Kotopesä 56
5.2. Luonto- ja eläinsuhteen esitysmuotoja nykytaiteen keinoin 59
5.3. Taiteellisen osion narratiivinen luonne 62
5.4. Installaation merkitys tutkimuksessani 65
6. JOHTOPÄÄTELMÄT 70
7. POHDINTA 77
8. LÄHDELUETTELO 82

1. JOHDANTO

1.1. Taide, eläytyminen ja luonto eläimineen johdattamassa lasten luovuutta

Viimevuosina kasvava kaupungistuminen, kehittynyt teknologia ja jatkuvasti laajeneva sosiaalisen median käyttö ovat ottaneet kasvavissa määrin valtaa ihmisten elämässä. Älylaitteet vievät jatkuvasti enemmän aikaa päivästämme. Tylsistymistä vastaan etsitään palkintoja voimakkaista eläytymiskokemuksista tai sosiaalisen median selailulla, joka joillakin voi taipua jopa riippuvuuteen. Useissa tutkimuksissa on nostettu esille eri näkökulmista käsin lasten medialaitteiden käyttöön liittyviä ongelmia. Huomiota on kiinnitetty esimerkiksi lasten lisääntyneeseen keskittymisvaikeuksiin ja siihen, kuinka älylaitteet varhaisessa vaiheessa ovat vaikuttaneet lasten vuorovaikutustaitoihin, leikkien vähenemiseen ja mielikuvituksen käyttöön (katso esim. Aro, 2021, s. 40–43; Salokoski 2005, s. 9). Nykyelämämme perustuu hektiseen elämänmenoon ja voimakkaisiin elämyksellisiin toimintoihin, joissa keskeisessä asemassa on kilpailuun perustuva tehokkuus. Olemme jo vuosikymmenten ajan kulkeneet tehokkuuden rattaissa päämääränämme jatkuva menestyksekäs kasvu ja individualistinen elämänasenne. Tutkimukseni taustalla ovat vaikuttaneet pohdintani nykyajan hektisyyteen ja kiireeseen, jossa pysähtyminen hetkeen tuntuu olevan vaikeaa. Olen myös pohtinut nykyajan vauhdilla etenevän teknologian vaikutuksia varsinkin lasten luovuuden ja käden taitojen köyhtymiseen. Samalla, kun älylaitteiden käyttö lisääntyy arjessa vaikuttaa se myös kokemuksiimme ja luontosuhteeseemme.

Toiselta ammatiltani olen kuvataiteilija ja taiteellinen työskentelyni perustuu luonto- ja eläinsuhteen tarkasteluun. Olen huomannut, miten lasten taiteen opetuksessa mielikuvituksen käyttö on vähäistä jo alkuopetusikäisillä ja taidetta opetetaan lähinnä toisintamalla. Tämä rajoittaa vapautta ilmaista itseään ja tukahduttaa näyttää omia vahvuuksiaan taiteen kautta. Tutkielmani tarkoituksena on etsiä toimivia ratkaisuja innostamaan ja osallistamaan lasta ilmaisemaan itseään luovemmin ja mielikuvituksellisemmin. Lisäksi kiinnostuksen taustalla ovat minulle tärkeiden metsien monimuotoisuuteen liittyvät kysymykset siitä, miten opetamme lapsiamme kiinnostumaan ympäristöhuolen kysymyksistä vahvistamalla luonto- ja eläinsuhdetta.

Tutkielmassani hyödynnän ilmiöpohjaiseen oppimiseen tukeutuvaa ympäristö- ja taidekasvatusmallia, jossa tutkin yhteisössä tapahtuvan kehollisen ja moniaistisen taidetoiminnan vaikutuksia lasten luovuuden ja mielikuvituksen lisääjinä. Tutkielmani taidetoiminnan teemana toimi uhanalaiset linnut, joiden kautta tarkastelen luovuuden ja mielikuvituksen käyttämistä. Omien kokemuksieni reflektointi on tutkimusprosessin aikana merkityksellisessä roolissa. Itsereflektio, tutkimusprosessi sekä tutkimuksen tuomat johtopäätelmät näyttäytyvät taiteilija–tutkija–opettaja näkökulmasta visuaalisesti tulkittuna taidenäyttelyn muodossa. Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen taiteen tohtori Maria Huhmarniemen (Huhmarniemi, 2011, s. 28–29) mukaan taiteellisessa tutkimuksessa tutkimusprosessin ja -menetelmän olennainen osa on taide itse.

Filosofian maisteri ja väitöskirjatutkija Tarja Rannisto (2007) kertoo, miten me kaipaamme hetkellistä aitouden tunnetta, rauhaa ja syventymistä luontoon hakeutumalla. Hänen mukaansa luonto- ja taidekokemukset aktivoivat uusien kokemuksien pohtimiseen sekä kuljettavat pois totutusta ja normaalista. Kun pääsemme kokemuksia rajoittavista ennakkoluuloista ohi, kasvaa myös mahdollisuus yllätyksellisyyteen (Rannisto, 2007 s. 84). Tutkielmani hakee innostukseen ja oivallukseen herättelevää sytykettä taiteen ja luonnon parista. Tavoitteena on tarkastella ihmisen luovuuden ja mielikuvituksen kehittymistä sekä ajatuksen laajentamista ympäröivään luontoon ja siellä asuviin luonnonvaraisiin eläimiin. Kuvataidekasvatuksen professorit Päivi Granö, Mirja Hiltunen ja Timo Jokela (2018) kertovat ilmiöpohjaisen oppimisen olevan sidoksissa paikkaan ja tilanteeseen, jossa oppimisympäristö laajenee kouluista ulkopuoliseen maailmaan. Samalla oppilaan ja opettajan välinen suhde muuttuu oppilaan ja maailman väliseksi suhteeksi (Granö ym., 2018 s. 6).

Ilmiöpohjainen oppiminen kuuluu ympäristö- ja taidekasvatuksen opetusmenetelmään, jonka taustalla vaikuttaa yhdysvaltalainen kasvatusfilosofi John Dewey (1859-1952). Filosofian tutkija Kai Alhanen (2013, s. 9–10) kirjoittaa Deweyn ajatuksien pohjautuvan ihmisen kyvystä oppia omista kokemuksistaan, yhteydestä luontoon ja yhteisölliseen demokratian kehittämiseen. Näillä ajatuksillaan hän haastoi samalla 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun behavioristiset näkemykset. Dewey on tunnettu nykypäivänä parhaiten kokemus–käsite kasvatusajattelustaan. Alhanen (2013, s. 10–11) kuvailee Deweyn pitäneen merkityksellisenä älyllisen, käytännöllisen ja ihmisten tunteisiin vaikuttavan tulevaisuusvision luomista. Voisiko siis nykyihmisten kokemuksen eheyttä rikkoa hektinen ja monimutkaistunut elämäntapa, joka vaikeuttaa ymmärtämään kokemuksen jatkuvuuden, muovautumisen ja toiminnan vaikutuksia

kokemuksiimme? Kykenemmekö enää saamaan arkeen sisältyvistä kokemuksista tyydytystä vai tarvitsemmeko vahvoja elämys kokemuksia elämäämme, jotta siedämme arkea?

Tutkielmassani olen etsinyt uusia taiteen opetuksen tapoja hyödyntää laaja-alaista oppimista. Lähtöoletuksenani on, että taiteen kautta voimme ohjata ja vahvistaa lapsen suhdetta luontoon ja luonnonvaraisiin eläimiin vähentäen samalla myös älylaitteilla vietetyn ajan määrää. Yleisen historian ja kulttuurihistorian dosentti Nora Schuurmanin ja historian, kulttuurin ja taiteiden dosentti Tuomas Räsäsen (2020) mukaan eläinkysymys on myös polttava aihe, jota on vähän tutkittu. Ilmastokriisin rinnalla tämä on noussut toiseksi ihmiskunnan tulevaisuuden kohtalonkysymykseksi. Nämä kaksi liittyvät myös vahvasti toisiinsa esimerkiksi ilmastokriisi on kiihdyttänyt lajikatoa, jolla voi olla kohtalokkaat seuraukset koko globaalille ekosysteemille (Schuurman & Räsänen, 2020, s. 8). Tutkimuksessa tutustuin ykkösluokkaa käyvien lasten kanssa kolmeen uhanalaiseen arktisen alueen lintujen elämään. Tarkastelimme yhdessä hömötiaisen, suokukon ja tunturipöllön elämää eläytymisleikkien ja maataiteen keinoin Arktikumin puutarha-alueella yhden päivän aikana. Opetuskokonaisuuden teema liittyi vahvasti eläinkysymykseen ja ympäristöhuolen käsittelemiseen.

Opetushallituksen mukaan (OPH, 2022) uudet opetussuunnitelmat korostavat laaja-alaista osaamista oppimisessa, jolla edellytetään eri tiedon- ja taidonalojen hallintaa ja niitä yhdistävää osaamista. Opetushallituksen mukaan Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet muodostuvat ajattelun ja oppimisen taidoista, vuorovaikutus- ja ilmaisutaidoista sekä monilukutaidoista, jolla tarkoitetaan taitoa tuottaa ja tulkita erilaisia tekstejä ja kuvia. Lisäksi laaja-alaisen osaamiseen sisältyy kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen, työelämätaidot ja yrittäjyys sekä osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävän tulevaisuuden rakentaminen (esim. OPH, 2022; POPS, 2014, s. 17–23).

Taiteen maisteri Maija Esko (2020) pohtii, kuinka tasavertaisuuden tavoittelu näkyy kulttuurin ja taiteen kautta posthumanistisessa ajassa. Hän kuvaa miten posthumanismissa suhtaudutaan kriittisesti lajien väliseen hierarkiaan ja ihmiskeskeisyyden tilalle nostetaan näkökulma ihmisen ja muiden lajien välisestä eettisestä suhteesta. Hänen mukaansa me ihmiset olemme käsitellyt suhdettamme eläimiin jo esihistoriallisten luolamaalausten kautta. Nämä kuvat ovat jo kertoneet tarinaa suhteestamme eläimiin ja sitä kautta inspiroitumista kuvan tekemiseen ja käyttämään luovuuttamme hyväksi (Esko, 2020, s.119). Mitä tämä informaatio sitten meille antaa? Esko (2020) luonnehtii meidän saavan näiden kuvien kautta tietoa sen aikaisista eläinsuhteista kuten, siitä kuinka eläimet ovat vaikuttaneet vahvasti tarinoiden, kuvien ja

myyttien syntyyn. Voidaan siis sanoa, että eläimen kanssa toimiminen on synnyttänyt omanlaisen kuvantekemisen ja tarinan kertomisen tavan, joka Eskon mukaan on toiminut ymmärtämisen avaimena ja tehnyt eläimen ja ihmisen välisen toiminnan prosessin katseltavaksi ja tuonut näkyväksi sen, mihin ei ole ollut sanoja (Esko, 2020 s. 119). Mikä siis olisikaan parempi teema kuin eläinaiheen käsittely taiteessa ja opetuksessa, jolloin voimme syventää ajatustamme kanssakulkijoitamme kohtaan.

Tutkielman kokonaisuus rakentuu kaksiosaiseksi lopputulokseksi, jossa yhdistyy tutkimustulosten dokumenttien ja prosessin pohjalta luotu taidenäyttely sekä kirjallinen tutkimusosio. Näyttely esittelee taideperustaisen tutkielmani visuaalisena, jossa tutkielmassa tehdyt havainnot, tulkinnat, reflektointi ja vuoropuhelut yhdistyvät yhteen taideteokseen luoden taiteellisen tutkimuksen osion. Teos havainnollistaa ja tulkitsee visuaalisesti sen, miten luontoympäristössä tapahtuva taiteellinen eläytymistoiminta vahvistaa lasten mielikuvitusta ja luovuuden kehitystä. Taideteoksen tarkoitus on syventää ja tuoda moniaistisemmin esille tutkimuksessa käsitelty ilmiö sekä reflektoida taiteilija–tutkija–opettajan sekä lasten taideprosessin välistä keskustelua ja kokemusmaailmaa. Tämä Pro gradu -tutkielmani sukeltaa etsimään vastauksia, siihen millä tavoin lasten suhde luontoon ja eläimiin näyttäytyy taidetoiminnan kautta luontoympäristössä ja miten luovuus ja mielikuvitus näyttäytyy yksilöissä, kun se hyödyntää yhteisöllistä ympäristötaidekasvatuksen menetelmää.

Teoreettinen viitekehys pureutuu tutkimuksessani ympäristö- ja taidekasvatuksen käyttämiin malleihin etsimällä taiteen opetukseen toisiaan täydentäviä yhdistettyjä taiteen laaja-alaisia opetusmuotoja, jotka rohkaisevat luovuuden ja mielikuvituksen käyttämiseen, monipuolistaen samalla oppilaan suhdetta opittavaan aiheeseen. Visuaalisen osion viitekehykseen kuuluvat eläinteeman kuvaaminen prosessin tuloksena, luovuuden ja mielikuvituksen syntyminen leikillisyyttä korostavan kehollisen ja moniaistisen taidetoiminnan seurauksena sekä tarinallisuus. Keskeiset käsitteet ovat: luonto- ja eläinsuhde, eläimet opettajina ja taiteessa, ympäristö- ja taidekasvatus sekä leikki eläytymispedagogiikassa.

Kuva 1. Taiteeseen perustuvaa eläytymistoimintaa Arktikumin puutarha-alueella toukokuussa 2021, kuva. Minna Mukari

1. 2. Kontekstina luontoympäristössä tapahtuvaa moniaistista taidetoimintaa

Huhmarniemi (2016, s. 6) toteaa kuvataidekasvatuksessa nykytaiteen näkyvän ilmiöpohjaisen opetuksen kehittelemisenä, jossa kehitellään taideperustaista ympäristökasvatusta. Tutkielmani lähtökohtana oli suunnitella Rovaniemellä sijaitsevalle Arktikumin tiede- ja taideviikoille Arktikumin puutarha-alueella tapahtuva kehollisuutta ja moniaistisuutta hyödyntävä taidetoiminnallinen ympäristötaidepaja yhdessä opiskelijatoverini Maria Patrikaisen kanssa. Sovimme, että tämä tulee olemaan osa Pro gradu -tutkielmaani ja päävastuu sisällön suunnittelusta tulee olemaan minulla. Valitettavasti koronapandemian takia tiede- ja taideviikot peruuntuivat ja jouduin muuttamaan suunnitelmaani. Säilytin kuitenkin tutkielmani idean yhdistää tiedettä ja taidetta ja lähdin toteuttamaan Arktikumin puutarha-alueelle, sisäisesti integroivaa taideopetuksen mallia, jossa yhdistyy biologian, liikunnan ja äidinkielen oppiaineen sisältöjä. Tutkielmani taidetoiminnallinen yhteisössä tapahtuva taideopetustoiminta toimi myös osana museopedagogiikan kurssisuoritustani ja onnekseni sain Patrikaisen mukaani toimimaan yhteistyössä taidetoiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Lisäksi tein yhteistyötä Arktikumissa työskentelevän Jonna Katajamäen kanssa, jolta sain arvokasta neuvoa suunnittelu vaiheessa siitä, mikä ideoinnissamme toimii ja mikä ei. Lapin yliopiston lehtori Annamari Manninen toimi minulla videodokumentoitsijana taidepajassa ja häneltä sain neuvoja aineiston keruun hyödyntämiseen, kun aloitin kasaamaan kokoon tutkielmaani. Taidetoimintapäivän jälkeen kävimme läpi apulaisryhmäni kanssa päivän tapahtumat ja tunnelmat. Nämä dokumentoitiin ääninauhuria käyttäen ja näitä olen myös hyödyntänyt tutkimustuloksissani. Kiitän kaikkia tutkielmassani mukana olleita apukäsiä.

Kuvataidekasvatuksen aloilla puhutaan paljon siitä, miten eläimet ja luonto kulkevat rinnakkain luontoympäristössä tapahtuvaa oppimista tarkasteltaessa. Tämän kokemuksen voimme rikastuttaa, kun sisällytämme sen taiteeseen. Tiedetään, että taide syntyy ja kehittyy myös luonnossa ja että taiteen avulla on mahdollista tarkastella luontoon liittyviä vaikeitakin teemoja, kuten ilmastokriisiä (esim. Huhmarniemi, Hiltunen & Jokela, 2020, s. 206–207). Huhmarniemi ja kollegat (2020) kirjoittavat, miten nykyisissä opetuksen suuntauksissa nykytaide on innostanut opettajia etsimään koulurakennuksista ulos suuntautuvia työmuotoja sekä kiinnittämään huomiota yksilöiden lisäksi yhteisöjen ja paikkojen vahvuuksiin. Takapihat, pusikot ja metsän reunat toimivat sosiaalisen ja kulttuurisen kohtaamisalueina, luontokulttuurin oppimisympäristöinä. Nämä paikat mahdollistavat pohjan ekologisesti, sosiaalisesti ja

kulttuurisesti vastuulliseen taidekasvatuksen kehittämiselle sekä lapsen toiminnallisuuden sekä elämismaailman huomioimiselle (Huhmarniemi ym., 2020, s. 199). Taidekasvatuksen tohtori Anniinan Suominen (2016) painottaa vuonna 2016 voimaan astuneen peruskoulujen ja lukion valtakunnallisten opetussuunnitelmien tuoneen enemmän esille yhteisöllisyyden ja kestävän elämäntavan muotoja opetussisältöihin, joiden tavoitteena on lisätä ekologisuutta ja oikeudenmukaisuutta muun kulttuurisen, moninaisuuden ja tasa-arvoon perustuvien päämäärien kanssa (Suominen, 2016, s. 11). Huhmarniemi ja kollegat (2020) kertovat, kuinka yhteisö- ja ympäristökasvatuksen sisällöt voivat liittyä paikallisiin luontokulttuureihin ja johtaa perinteiden elpymiseen sekä arvojen uudelleen määrittelyyn (Huhmarniemi ym. 2020 s. 199–201).

Olisiko mahdollista koulujen ja päiväkotien ympäristöjen suunnittelussa tulevaisuudessa huomioida enemmän luontoympäristöjen säilyttäminen ja lisääminen? Olemme menossa eteenpäin ilmiöpohjaisessa oppimisessa, jossa myös yhdistyy eri oppiaineet ylittävät rajat ja ympäristöt. Voisiko juuri laaja-alaisuuden kehittäminen lisätä uusia mahdollisuuksia? Olisiko opettajienkin helpompi lähteä kehityksen mukaan, jos kouluympäristöjä mukautettaisiin ja huomioitaisiin niiden mahdollisuudet palvella innostavalla tavalla? Voiko pitkään jatkunut laitosmaisten koulurakennusten muoto myös estää kokemuksellisen oppimismuotojen kehitystä vai pitäisikö koulun lisätä reippaasti oppimisympäristöjään myös koulun ulkopuolelle?

Tutkielmaani osallistui minulle ennestään opetusharjoittelun myötä tutuksi tullut rovaniemeläinen ykkösluokka opettajansa kanssa. Tutkielmani tehtävänä oli tarkastella miten taiteen keinoin rakentuva eläytymistoiminta luonnossa vaikuttaa lapsen luovuuden kehittymiseen, ilmaisuun, mielikuvituksen käyttöön ja miten taiteen keinoin voimme kehittää eläinsuhdetta? Taidetoiminnassa käsitellyt uhanalaiset arktisenalueen linnut ovat olleet ennen hyvin elinvoimaisia mutta ilmastomuutoksien ja metsien monimuotoisuuden kadotessa ovat nämä lajit uhkaavasti vähentyneet. Schuurman ja Räsänen (2020) viittaavat Ritvoon (2007), kuinka tällä hetkellä on käynnissä merkittävä eläintutkimusmuutos, joka näkyy tapahtumana ihmistieteellisillä aloilla, jossa tutkimussuuntauksessa on alettu tuottamaan uutta tulosta, monitieteistä ymmärryksestä ihmisten ja eläinten välisistä suhteista, kohtaamisista ja hierarkioista (Nyman ja Schuurman 2016, s. 8).

Tutkielmassani heittäydyn itse taiteilija–tutkija–opettajan rooliin. Tutkimusmenetelmänä yhdistyvät sekä taiteellinen että taideperustainen tutkimus. Lisäksi Taideosio hyödyntää narratiivista tutkimusmenetelmää, kun installaatiossa lapset kertovat maataidelinnuistaan

tarinoita. Oppilaiden kanssa vietimme Rovaniemellä sijaitsevan Arktikumin puutarha-alueella moniaistisuutta hyödyntävän taidetoimintapäivän, eläytyen ja tutustuen kolmeen arktisen alueen uhanalaiseen lintulajiin. Tutkimusaiheeni pohjalla on kiinnostukseni luonnon monimuotoisuuden heikkenemisestä koskevaan ympäristökonfliktiin, joka vaikuttaa monien kasvi- ja eläinlajien tulevaisuuteen. Lähestymme tutkielmassani lasten kanssa yhdessä pohtimaan ja kokemaan luonnonvaraisten lintujen merkitystä erilaisten taiteen ilmaisujen kautta. Opetuksellisesti syvennyimme tutkimaan ihmisen ja eläimen välistä suhdetta eläytymällä linnun rooliin kehollisten leikkien kautta, tutustumalla kyseisten lajien ravintoon sekä tekemällä pienryhmissä maataidelinnut. Muutaman päivän jälkeen kävin koululla tekemässä jatkotehtävän, missä lapset saivat piirtää tai kirjoittaa taidetoimintapäivästä mieleen painuvimman asian. Tunti dokumentoitiin ääninauhuria käyttäen. Tutkimuksen tuloksissa analysoin eläytymiseen perustuvan taidetoiminnan näyttäytymistä niin taidetoiminnassa kuin myös jälkikäteen tehdyissä piirustuksissa. Lisäksi taideosio esittää tutkimuksen prosessin ja vastaukset tulkinnallisesti.

Yhteisöllinen taidetoimintapäivä dokumentoitiin valokuvin, video- ja ääninauhoittein, jotka toimivat tutkimusmateriaalina. Dokumenttimateriaalin pohjalta tein tutkimukseen liittyviä havaintoja, tulkintoja yhteisön ja yksilöjen toiminnasta sekä yhdessä käydyistä keskusteluista. Tutkimuksen taidenäyttelyosion keskeisiä tekijöitä ovat tutkimusaineiston dokumentit, lasten piirrokset, keskustelut ja omat kokemukseni tutkimusryhmän jäsenenä koko prosessin ajalta.

Kuva 2. Taidetoimintapäivän kuvia, vasemmalla kuvassa liitelemään lähdössä tunturipöllöt kohti tukikohtaansa. Oikealla ylhäällä eläytymisleikki ja alhaalla oikealla syntymässä maataidelintu nimeltään Viiksipöllö. Kuvat: Jonna Katajamäki & Minna Mukari, 2021

2. TUTKIMUSTEORIA

2.1. Ihmisen eläin- ja luontosuhde

Psykologi Carl Jungin (1992) sanoihin viitaten ”Ihminen tuntee itsensä eristyneeksi kosmoksessa, koska hän ei ole enää yhteydessä luontoon ja on kadottanut emotionaalisen piilotajuisen identiteettinsä luonnon ilmiöiden kanssa. Hitaasti ne ovat menettäneet symbolisen merkityksen, jonka mukana ihminen kadotti syvän emotionaalisen energiansa, jota yhteys antoi” (Jung, 1992, s. 95). Psykologi ja kasvatustieteen lisensiaatti Riitta Wahlström (1997) puolestaan kuvaa, miten luontosuhteen kehittämisessä on tärkeää ympäristöherkkyys, joka on yksilön kokemusten ja havaintojen pohjalta rakentuva tunnepitoinen ja empaattinen suhde ympäristöön. Hän sanoo sen olevan kykyä havainnoida ja aistia ympäristöä, eläimiä sekä niissä tapahtuvia muutoksia (Wahlström, 1997, s. 3). Eläin- ja luontosuhde näkyy tutkimuksessani taidetoiminnan teemana: teemme maataidelintuja, eläydymme uhanalaisten lintulajien elämään ja tutustumme lintujen ravintoon Arktikumin puutarha-alueella. Taidekasvatuksellisessa toiminnassa tiede, taide ja luonto kytkeytyvät toisiinsa empatian välityksellä.

Filosofian dosentti Elisa Aaltola ja väitöskirjatutkija Sami Keto (2015, s. 11) painottavat eläimen itseisarvon tunnistamisen ja sen varaan tiedon rakentamisen tarvitsevan avoimuutta, itsensä alttiiksi asettamista sekä pysähtymistä. Tapa hahmottaa eläimen maailma aukeaa eläimelle avautumisen kautta. Tällöin tieto ei ole pelkkään ihmisyyteen tai valtaan perustuva vaan etsii pohjakseen itse eläintä (Aaltola & Keto, 2015 s. 11). Schuurmanin ja Räsäsen (2020) mukaan nykypäivän taiteessa ja tutkimuksissa eläimiä tarkastellaan oman elämänsä subjekteina ja aktiivisina toimijoina. Heidän mukaansa ihmiset toimivat näissä yhteyksissä eläinten kanssa ilman, että eläintä erotellaan yhteiskunnasta ulkopuoliseksi olennoksi. Ihmisille luonnonvaraiset eläimet toimivat usein ulkopuolisina tekijöinä, joita kohdataan lähiluonnossa, suojellaan, metsästetään, katsellaan sekä kuvataan ja niiden elinpiirejä muutetaan ihmisen toimesta. Ilmastokriisin lisäksi eläimet ovat toinen ihmiskunnan tulevaisuuden kysymys. Nämä kaksi liittyvät ehdottomasti yhteen: esimerkiksi tuotantoeläinten pito tuottaa huomattavat määrät ilmastoa lämmittäviä kaasuja, kun taas ilmastokriisi nopeuttaa lajikatoa, jolla voi olla kohtalokkaat seuraukset koko globaalille ekosysteemille (Schuurman, Räsänen, 2020, s. 7 – 8). Tutkielmani toteutetaan autenttisessa ympäristössä, jossa pyritään eläinteeman kautta vahvistamaan empatiaa ja rohkaisemaan sekä innoittamaan lapsia luovaan ilmaisuun, sekä tutustumaan ympäröivään luontoon ja siellä asuvien eläinten hyvinvointiin. Toteutetun

ilmiöpohjaisen taideopetuksen kasvatukselliset sisällöt on valittu niin, että ne kannustaisivat lapsia tulevaisuudessa eettisiin ja ekologisiin valintoihin ja lisäämään lasten luovaa toimintaa.

Suomen historian dosentti Auli Bläuer (2020, s. 106) mainitsee tutkijoiden pohtineen ihmisten ja eläinten suhdetta pyyntikulttuurien aikakaudella. Tuolloin esihistoriallisten metsästäjäkeräilijöiden suhde eläimiin ja ympäröivään luontoon on voitu hänen mukaansa nähdä tasavertaisena ja vastavuoroisena sekä ihmisen kuuluvana osaksi luontoa, ei sen yläpuolelle. Toisaalta osa tutkijoista on myös kritisoinut asiaa, koska eri lajeilla on ollut erilaisia taloudellisia ja symbolisia merkityksiä. Bläuer (2020) jatkaa kertomalla, kuinka vuosituhannen aikana tapahtunut maatalouden kasvu on vaikuttanut siihen, että villieläimet siirtyivät marginaaliin. Eläimen rooli on ollut historiassamme monitahoinen siten, että eläimiä on voitu ajatella ravintona, symboleina, tovereina, henkimaailman edustajina, riesana tai uhkana. Sama eläin on voinut herättää kunnioitusta tai ihailua (Bläuer, 2020, s. 106–108).

Pohdin, miten korppi on nähty eri kulttuureissa ja uskomuksissa niin pahanilmanlintuna, kuin myös viisaana viestin tuojana. Kyseiseen lajiin tuntuu vielä tänäkin päivänä liittyvän ristiriitaista suhtautumista: toiset kunnioittavat ja toiset pelkäävät. Voimme myös huomata, miten linnun esteettinen olemus vaikuttaa siihen, millaisen arvon ihminen antaa millekin linnulle. Pohdin, kuinka voimakkaasti eläinten arvottaminen vaikuttaa tapoihimme hallita ympäristöämme. Vaikuttaako ihmisten esteettinen arvottaminen esimerkiksi siihen, kuinka eläimet jaetaan objekteiksi ja subjekteiksi? Luontosuhteen kokemiseen vaikuttaa siis myös estetiikka. Rannisto (2007) kertoo, kuinka akateemisena tutkimusalana estetiikkaa voidaan pitää filosofian osana ihan kuin myös etiikkaa ja moraalifilosofiaa, jossa tutkijoiden tiedonkiinnostuksen kohteina ovat ihmisyyteen sekä inhimilliseen elämään liittyvät tapahtumat ilmiöineen sekä niiden syyt ja seuraukset (Rannisto, 2007, s. 10).

Omassa tutkielmassani mielenkiintoni kohteena oli tietylle alueelle tyypillisten lintulajien katoaminen. Rannisto (2007, s. 11) painottaa, ettei luonnon estetiikassa tarkastella yksittäisiä ominaisuuksia, vaan laajempia kokonaisuuksia, kuten metsäalueita ja monimuotoisuutta. Tiedetään, että antiikin aikana oli yleistä yhdistää kauneus kohteen omiin piirteisiin, mutta silti kauneus nähtiin myös mahdollisuutena liittää aistihavaintojen tuottamiin mielihyvän tunteisiin. Rannisto (2007) pohtii ympäristön merkityksen olevan jatkuvan uudelleen arvioimisen kohteena myös siksi, että sen merkitys perustuu ihmisten erilaisiin kokemuksiin. Hänen mukaansa kokemuksia ja mielipiteitä vaihdetaan ja vertaillaan muiden kanssa, jolloin aiemmin

huomiotta jääneet havainnot ja asiat saattavat astua esille ja tulla merkitykselliseksi (Rannisto, 2007, s. 17).

Huhmarniemi ja kollegat (2020) kirjoittavat, miten inspiroivia leikki- ja oppimisympäristöjä ovat esimerkiksi metsät, niityt ja puistot. He jatkavat, kuinka erityisesti pohjoisissa yhteisöissä luontosuhde on vahva korostaen luontoa leikin ja oppimisen tilana. He pitävät tärkeänä empaattista suhdetta lähiluontoon ja taidekasvatusta, joka tukee lasten kehollista sekä moniaistista ympäristösuhdetta. (Huhmarniemi ym. 2020, s. 199). Rannisto (2007) huomauttaa, kuinka ympäristöestetiikka vaikuttaa myös ihmisen ja ympäristön väliseen vuorovaikutukseen. Kohtaamisen tuloksena tapahtuu muutos molemmissa ja sopeutuminen muutoksen antamiin uusiin tilanteisiin ja mahdollisuuksiin voi alkaa. Hän lisää ympäristöestetiikan sisältävän myös pohdintaa ympäristön arvottamista sekä kunnioittamisesta, ottaen eettiset ja merkityksellisyyteen liittyvät kysymykset huomioon (Rannisto, 2007, s. 17). Ilmiöpohjaisen taideopetuksen aikana pohdimme lasten kanssa kolmen arktisen lintulajin elämää ravinnon etsimiseen ja pesimiseen liittyvistä tarpeista käsin. Taideopetuksen tavoitteena oli tarjota monipuolisen toiminnan kautta kullekin yksilölle mahdollisuuksia löytää itseään innoittavia virikkeitä osallistua taideperustaiseen toimintaan.

Alhanen (2013) kertoo Deweyn ajatelleen, että ihmisellä on mahdollisuus oppia taiteen avulla asioita itselleen vieraiden kulttuurien elämästä ja niihin sisältyvistä kokemuksista. Tässä yhteydessä meidän on mahdollista hänen mukaansa tarkastella myös toisten kulttuurien tapoja elää yhdessä muun luonnon kanssa. Alhasen mukaan meille voi näin avautua aivan uudenlaisten inhimillisten elämänmuotojen mahdollisuuksia. Luonto on siis meissä ja kuulumme osaksi sitä. (Alhanen, 2013, s. 191). Voisiko linnuksi eläytyminen tuntemiemme lajiominaisuuksien perusteella auttaa meitä ymmärtämään enemmän luonnon ja eri lajien toimintaa? Useissa tutkimuksissa on todettu, miten luonnossa oleminen antaa kokijalleen vahvoja tunnekokemuksia. Silloin luonto aistitaan ja kohdataan pyyteettömästi ja epäitsekkäästi. Silloin, kun luonnon vierauteen suhtaudutaan avoimesti, se avautuu kokijalleen keskustelutoverina (Esim. Rannisto, 2007, s. 22). Rannisto (2007, s. 23) kuvailee, kuinka luonnon avoin kohtaaminen ja tarkastelu voi syventää luontokokemusta. Tämä voi auttaa kokemaan luonnon kaikkien aistien välityksellä ja mahdollistaa myös mielikuvituksellisuuden hyödyntämisen.

Tämän tuloksena kokemuksesta voidaan muodostaa esteettinen arvostelma. Ranniston (2007, s. 23-24) mukaan mielikuvituksella tarkoitetaan tässä kuvittelua, joka jäljittelee saksalaisen filosofin Immanuel Kantin (1724-1804) näkemystä tietokyvyn jakamista mielikuvitukseen ja

ymmärrykseen. Tutkielmani taidetoiminta puoltaa tätä ajatusta, sillä tarkkaillen juuri mielikuvituksen kehittymistä lisääntyneen kokemukseen perustuvan ymmärryksen kautta. Me ihmiset kaipaamme hetkessä olemista, rauhaa ja asioihin syventymistä. Uskon, että voimme saada näille tarpeillemme tyydytyksen luonnon tai taiteen kokemisen kautta. Ranniston (2007) mukaan luonto- ja taidekokemukset herkistävät myös uusien kokemuksien pohtimiseen johdattaen pois totutusta sekä tavanomaisesta. Hänen mukaansa kyky innostua ja kiinnostua uusista asioista on taiteen ja luonnon esteettisessä kohtaamisessa tärkeä ominaisuus, joka edellyttää avoimuutta ja vastaanottavaisuutta. Mitä avoimemmin ja vapaammin mielin kohdetta lähestytään, sitä helpommin ja todennäköisemmin siitä tavoitetaan uusia ominaisuuksia (Rannisto, 2007, s. 84, 89).

Pohdin, kuinka tämän päivän älylaitteiden synnyttämä jatkuva sisältötulva vaikuttaa meihin. Voiko ilmiö jopa heikentää ihmisen kiinnostusta konkreettisia taide-elämyksiä ja luontoa kohtaan? Luonnossa oleminenkin tapahtuu usein kytköksissä älylaitteisiin: upeasta maisemasta otetaan kuva ja kokemus katkaistaan puhelinta räpläämällä. Joudummeko etsimään itsestämme uudelleen sisäisen rauhan, jossa keho, aistit ja luonto toimivat tasapainoisesti tehden yhteistyötä ja synnyttäen meissä uusia oivalluksia kokonaisvaltaisesti?

2.2. Ympäristö- ja taidekasvatus kokemuksellisena oivalluksien opettajana

Huhmarniemi ja Hiltunen (2018) tuovat esille ympäristökasvatuksen oppaiden ja tutkimuksissa nousseen huolen siitä, miten lasten ajan viettäminen luonnossa on vähentynyt merkittävästi. Lapset eivät tunnista enää lähiluonnon eläimiä tai kasvilajeja. Liikuntatieteiden tohtori Maarit Marttila (2016, s. 86) on tutkinut väitöskirjassaan seikkailupedagogiikan ja luontoliikuntakasvatuksen osana, miten luonnonympäristö tukee monipuolisesti lasten kasvua ja kehitystä. Tämä pohjautuu kokonaisvaltaiseen reflektoivaan pedagogiikkaan, joka nojaa elämyksellisen, kokemuksellisen ja konstruktivistisen oppimisen käsityksiin (Marttila, 2016, s. 86). Taiteen tohtori Marjo Räsänen (2015, s. 33) sanoo kokonaisvaltaisen oppimisen tähtäävän persoonalliseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen. Nykypäivänä tämän merkitys on kasvanut, koska yksilöllinen vieraantuminen on lisääntynyt samalla, kun globaali talous ja ekologinen kriisi ovat voimistuneet.

Alhanen (2013) mainitsee Deweyn saaneen kipinän ajatteluteoriaansa Charles Darwinin evoluutioteoriasta sekä William Jamesin psykologiasta luodessaan progressiivisen kasvatuksen, eli pragmatismin. Pragmatismi korostaa tiedon ja toiminnan syvää yhteistyötä. Deweyn mukaan oppimisen tulisi tapahtua kokeilevan toiminnan kautta, sillä tieto tarvitsee rakentuakseen omakohtaista työstämistä. Elävän olennon ja ympäristön toiminnallinen vuorovaikutus koostuu pohjimmiltaan teoista ja niiden seuraamusten läpikäymisestä (Alhanen, 2013, s. 38–59). Myös Räsänen (2015) kertoo kokonaisvaltaisen oppimisen pyrkivän integroimaan arjen ja oppimisen siten, että siihen sisältyy kaikenlainen inhimillinen tietoisuus ja toiminta, joita ovat persoonallisuuden fysiologinen, emotionaalinen, esteettinen, kognitiivinen, sosiaalinen ja henkinen puoli. Hänen mukaansa tämä on taideopetuksessa sisällytetty taiteelliseen ongelmanratkaisuun ja ilmaisun keinoihin. Kokonaisvaltainen taideoppiminen pyrkii kriittisen reflektion kautta synnyttämään uusia tapoja nähdä maailma. Lisäksi kokonaisvaltainen oppiminen pyrkii luomaan yhteyksiä koulun eri oppiaineiden välille (Räsänen, 2015, s. 33).

Huhmarniemi & Hiltunen (2018) toteavat ympäristötaiteen tarjoavan lukuisia sisältöjä ja toimintatapoja kuvataide- ja ympäristökasvatukseen, jossa lapset saavat leikkiä ja oppia metsässä ja muissa luonnonympäristöissä. (Huhmarniemi & Hiltunen 2018 s. 119). Marttila (2016) mainitsee myös elämys- ja seikkailupedagogisen luontoliikunnan mahdollistavan monipuolisen aistikanavien käytön. Se lisää oppijan kykyä huomioida muita ja ottaa vastuuta oppimisestaan, edistäen samalla tietojen, taitojen, arvojen ja asenteiden pohtimista ja oppimista (Marttila, 2016, s.86). Räsänen (2015) painottaa, miten kokonaisvaltainen kasvatus tähtää erilaisten näkökulmien ja yhteisöllisyyden merkitykseen, jossa opetuksellisesti korostuu välittämisen tärkeys. Tärkeässä roolissa ovat myös sosiaalinen oikeudenmukaisuus sekä eettiseen elämäntapaan ja vastuuntuntoiseen kansalaisuuteen kasvattaminen. Kokonaisvaltaisessa oppimisessa suositaan luokkahuoneen toiminnan laajentamista myös muihin ympäristöihin ja globaaliin maailmaan. Esimerkiksi yhteisölliset taideprojektit, kuten maa- ja ympäristötaide toimivat Räsäsen mukaan loistavasti (Räsänen, 2015, s. 34).

2.3. Leikki eläytymispedagogiikan ja taiteen välineenä

Kasvatustieteen dosentti, Pirkko Siklander & Kasvatustieteen dosentti Marjaana Kangas (2020) pohtivat kirjoituksissaan miksi leikillisyys on tunnustettu tärkeäksi oppimisessa ja opetuksessa. Huhmarniemi ja Hiltunen (2018, s. 119) mainitsevat tutkimuksia, joissa on todettu vapaan

leikin, päiväkodin ja koulun toiminnan metsässä tuovan positiivisia vaikutuksia esimerkiksi lasten itseluottamukseen sekä sosiaalisiin ja motorisiin taitoihin. Leikillisyys korostui omassa tutkimuksessani yhdeksi avainteoriaksi. Leikillisyys näkyi tutkielmassani moniulotteisesti kehollisen toiminnan, pelin ja eläytymisleikkien muodossa sekä taiteen synnyttämän keskustelevan tarinan kerronnan kautta, kun lapset hyödynsivät mielikuvitustaan ja tekivät omia maataidelintujaan. Leikki on mukana myös tekemässäni taideosion installaatiossa, jossa leikin kautta syntyi taideteos. Miksi leikki on meille ihmisille tärkeää, ja miksi me kuitenkin usein aikuiseksi kasvettuamme unohdamme leikin tärkeän merkityksellisyyden? Tulkitsemmeko leikin aikuisuudessa usein häpeälliseksi, vaikka me aikuisetkin leikimme tiedostomattamme? Onko taide pohjimmiltaan leikkiä?

Kasvatustieteen tohtori ja taiteen maisteri Marilyn Binkley ja kollegat (2012) ovat tutkineet luovuutta, joka on heidän mielestään yksi oppimisen kannalta tärkeä elementti. Luovuus antaa mahdollisuuksia oppia, useita tulevaisuuden taitoja, joilla he viittaavat avaintaitoihin, elinikäisen oppimisen taitoihin sekä laaja-alaiseen osaamiseen (Binkley ym., 2012, s. 34–39). Siklander ja Kangas (2020) toteavat että, osaamisella ei tarkoiteta ainoastaan tietoja ja taitoja, vaan siihen kuuluvat myös asenteet ja tahto. Osaamista on esimerkiksi kyky ja halu kommunikoida leikillisessä tilanteessa, jossa yhdistyy yksilön suullinen sekä kehollinen ilmaisu, uteliaisuus, vuorovaikutus, havainnointi ja toisen huomioon ottaminen sekä mahdollisesti myös erilaiset arjen taidot. Nämä kuuluvat myös esi- ja alkuopetuksen keskeiseen sisältöön opetussuunnitelmassa (Siklander & Kangas. 2020, s. 223).

Millaisia sitten voisivat olla opetukselliset tilanteet ja leikit, joista lapsi nauttii? Siklander ja Kangas (2020) pohtivat, miten osalle lapsista puutarhassa puuhastelu on leikkiä tuottaen iloa ja nautintoa, kun toista se ei kiinnosta ollenkaan. Heidän mielestään olisi hyvä miettiä, miten toiminta herättää yksilössä kiinnostuksen, ja pitää sitä yllä niin, että lapsi uppoutuu ja sitoutuu toimintaan (Siklander & Kangas, 2020, s. 225). Tiedämme, että mielikuvitus ja toiminnallisuus ovat keskiössä leikillisessä toiminnassa. Tästä voimmekin päätellä, että lapselle leikki on sellaista toimintaa, jonka hän kokee itse mielekkääksi. Siklander & Kangas (2020) kuvaavat, kuinka leikissä lapsi uppoutuu leikin sisältöön ja käyttää mielikuvitustaan. Se on tila, jossa voi tulla hienoja oivalluksia ja ideoita. (Siklander & Kangas, 2020, s. 225).

Siklander ja Kangas (2020) ottavat esiin asian aikuisen leikillisyyden tärkeydestä, jotta lasta voitaisiin tukea leikkimisessä. He kertovat, että varsinkin opettajat ja varhaiskasvattajat tarvitsevat monipuolisen ymmärryksen leikillisyydestä, jotta voivat kehittää toimintaansa sekä

omaa leikillisyyttään He jatkavat miten leikillisyyttä tarkastellaan, usein ainoastaan lasten ominaisuutena ja asennoitumisena, mutta harvemmin aikuisten tai ainakaan opettajien kautta (Siklander & Kangas, s. 226).

Tutkielmassani pyrin opetustilanteissa heittäytymään leikilliseksi minkä koenkin hyvin helpoksi ja miellyttäväksi tavaksi opettaa itselleni. Siklander & Kangas (2020) jatkavat että, silloin kun aikuinen uskaltaa heittäytyä leikilliseksi ja vapautua antaen myös itselleen mahdollisuuden epäonnistua tarjoaa se silloin mallin lapselle turvallisesta ympäristöstä leikille (Siklander & Kangas 2020, s. 226). Olisiko aika uudistaa kasvatusalojen koulutusta siten, että opiskelijoita rohkaistaan enemmän ilmaisemaan itseään myös leikillisyyden kautta? Varhaiskasvatuksen dosentti Jonna Kangas ja Yliopisto opettaja Annu Brotherus (2017, s. 6) kirjoittavat leikillisyyden ymmärtämisen olevan yhtä tärkeää kuin tiedon ja taidon tuottaminen sillä se poistaa häpeää ja vahvistaa omaa uskallusta itseilmaisuun. He myös osoittavat tutkimuksessaan, kuinka lapsikeskeiset leikillisen oppimisen menetelmät haastavat opettajaa reflektoimaan omaa pedagogista ajatteluaan ja toimintaansa erityisesti siten, kuinka hän tiedostaa oman leikillisyytensä ja leikin oppimisen opetuksellisen merkityksen työssään (Kangas ym. 2017, s. 6, 20–22). Siklander & Kangas (2020) puolestaan kertovat, että opettajan leikillisyys voi kehittyä työssä, kun opettaja suunnittelee ja toteuttaa rohkeasti leikkiin perustuvaa oppimisprosessia, luottaen itseensä ja lapsiin. (Siklander & Kangas, 2020, s. 238).

Vapaa-ajan, urheilun ja matkailun professori Lynn Barnett (2007 s. 949) toteaa, kuinka leikkisät ihmiset pystyvät ainutlaatuisella tavalla muuttamaan lähes minkä tahansa ympäristön mielikuvitukselliseksi, miellyttävämmäksi ja viihdyttävämmäksi. Matkailuhallinnon tohtorikoulutettava Po-Ju Chang, matkailuasiantuntija Xinyi Qian ja matkailuhallinon apulaisprofessori Careen Yarnal (2013, s. 283) ovat tutkimuksessaan todenneet, että leikillisyys on myös oppimisesta nauttimista, joka lisää positiivisia tunteita vahvistaen yksilön hyvinvointia ja stressinsietokykyä. Siklander & Kangas (2020) ovat tutkineet miten paras tapa saada lapset innokkaasti motivoitumaan on riippuvainen opettajan innokkuudesta ja motivaatiosta. Heidän mukaansa sytykkeet ovat keskeisiä motivaatiotekijöitä, jotka herättävät kiinnostuksen, ylläpitävät sitä ja voivat myös palauttaa sen, mikäli lapsen kiinnostus heikkenee tai suuntautuu johonkin muuhun asiaan (Siklander & Kangas, 2020, s. 230). Mitä sitten sytykkeet voisivat olla? Siklander & Kangas (2020) mainitsevat leikillisyyssytykkeiksi tarinallisuuden, yhteisöllisyyden, erilaiset tunteet, oivaltamisen, luovuuden tukemisen ja kehollliset kokemukset. He myös huomauttavat että, on hyvä myös olla unohtamatta, kuinka luovuus voi

toimia herätteenä leikillisyydelle. Esimerkiksi luova ongelmanratkaisutilanne voi saada aikaan useita erilaisia keksintöjä ja synnyttää prosessin, joka johtaa leikilliseen mielentilaan ja syventää leikkiä yhä mielikuvituksellisempiin ideoihin. Pohjimmiltaan luovuus on havaintojen tekemistä ja ajattelua, joka toteutuu toiminnassa, valmistamisessa ja vuorovaikutuksessa. (Siklander & Kangas, 2020, s. 230–234).

Siklander & Kangas (2020, s. 230) kirjoittavat luovuuden tarjoavan tilaa ajatella ja toimia toisin, johtaen näin mahdollisuuteen yhdistellä asioita uusilla tavoilla ja ideoida kiinnostavia uusia näkökulmia. Leikillisyys voi ilmetä myös koko kehon liikkeinä ja eleinä. Omassa tutkimuksessani toimittiin eläytymisleikkien avulla, jolloin kiinnostusta leikkiin heräteltiin koko kehoa hyödyntäen matkien lintujen eleitä, ääntelyä ja liitämistä. Siklanderin ja Kankaan (2020, s. 231) mukaan, kehollisuuden hyödyntämisessä voidaan käyttää myös draaman elementtejä, musiikkia ja liikuntaa. Nämä tarjoavat todella upean mahdollisuuden laaja-alaiseen oppimiseen integroimalla useampaa oppiainetta yhteen. Perinteisiä lautapelejä voidaan pelata myös kehollisesti ulkoleikkeinä, kuten tutkimuksessani ollut ravintoleikki. Siklander & Kangas (2020, s. 230–232) toteavat, että imitointi eli matkiminen voi olla yksi oppimisen muoto. Imitoiminen tuli tutkimuksessani mukaan leikissä, jossa matkimme tiettyjen lintulajien ääntelyä ja tapaa liikkua.

Tutkielmassani toteutuivat monipuolisesti erilaisia leikin muotoja hyödyntävät toiminnat. Pelillisyys oli mukana viestijuoksussa, jossa joukkueet etsivät kilpaa tietoa muun muassa lintujen ravinnosta. Kehollisuus oli mukana esimerkiksi leikissä, jossa lapset etsivät lajitovereitaan eri lintulajien äänillä ja liikkeillä elehtien. Visuaalinen luovuus taas oli mukana, kun lapset toteuttivat pienryhmissä mielikuvitukseen perustuvat maataidelinnut ja piirsivät taidetoimintapäivän jälkeen piirustuksiaan päivästä. Siklander ja Kangas (2020) nostavat esille tutkimuksessaan, miten lasten vuorovaikutus, yhteisöllisyys ja jaettu luovuus voimistuivat sitä mukaa, mitä pidemmälle he etenivät kuvittelussaan. He puoltavat näkökulmaa, jonka mukaan uudet oivallukset nostattavat innostusta, joka taas saa aikaan lisää oivalluksia (Siklander & Kangas, 2020, s. 232–233).

2.4. Eläimet opettajina ja taiteessa

Tutkimusprosessissa minulla heräsi myös kysymys lapsen eläinsuhteesta ja näin ollen otin tämän teeman tutkielmani tarkastelun kohteeksi uhanalaisten lintujen muodossa. Tutkielmassani lähestytään eläintensuojelua tarkastelemalla luonnon monimuotoisuuden katoamisesta johtuvaa lajien vähenemistä. Halusin etsiä uusia näkökulmia opettaa ympäristöhuolen sisältöjä lapsille piilottamalla vaikeitakin aiheita positiiviseen ja empatiaan perustuvaan opetusmenetelmään, jonka pyrkimys on lähentää oppilaan kiinnostusta uhanalaisia eläinlajeja kohtaan.

Kouluistamme eläimet on suljettu ulkopuolelle, vaikka tutkimuksissa on todettu miten erilaiset terapiakoirat tai -ponit auttavat esimerkiksi erityislapsia tai vanhuksia rauhoittumaan ja tuomaan iloa elämään (katso esim. Lehtonen, 2020, s. 374–376). Eläimet ovat aina kiinnostaneet lapsia niin miksi emme hyödyntäisi niitä enemmän opetuksessa? Voisimmeko edesauttaa lasten tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä sekä empatian vahvistumista, kun saisimme koulujen toimintaan eläimet mukaan? Miten eläinsuhteen vahvistaminen rikastuttaa lapsen mielikuvitusmaailman vahvistumista ja millaisia keinoja voisimme siinä kasvatuksellisin keinoin hyödyntää?

Alhanen (2013, s. 66) mainitsee kuinka voimme saada selkeämmän kuvan Deweyn kokemuskäsityksen jatkumosta ja sidoksesta toimintaan tarkkailemalla eläimiä. Omalla ajallaan osittain väärin ymmärretyksi tullut Dewey oli aikaansa edellä ja hänen ajatuksensa koskettavat tässä ja nyt aikaamme voimakkaasti. Filosofian dosentti Elisa Aaltola ja Filosofian maisteri Sami Keto (2015) kuvaavat miten maailmasta tulee rikas ja jaettu, kun luodaan olemisen yhteys muihin olentoihin. Näin opitaan yhä enemmän siitä, mitä tarkoittaa kokeva, aistiva eläin oli kyseessä ihminen tai toisen lajin edustaja. Nämä avaavat näkökulmiamme ja tekevät todellisuudesta värikkäämmän, raikkaamman ja riemua herättävän paikan olla ja toimia. (Aaltola & Keto, 2015, s. 8). Tutkijat Tuure Tammi, Riitta-Marja Leinonen, Riikka Hohti ja Pauliina Rautio (2020) kertovat useiden tutkimusten todenneen, että eläimillä on positiivisia vaikutuksia lasten kehitykselle sekä sosiaalisille ja emotionaalisille taidoille. Kun lapsilta itseltään on kysytty heidän elämäänsä kuuluvista tärkeistä asioista ja kun heitä on pyydetty piirtämään ja kertomaan satuja; ovat lapset usein sisällyttäneet niihin eläimiä. Tammi ja kumppanit (2020) huomasivat tutkimuksensa tuloksissaan, etteivät lapset pidä eläimiä ensisijaisena hyödyn lähteenä vaan esimerkiksi he pitävät lemmikkejä usein ystävinään tai

sukulaisinaan ja lapset pohtivat usein myös eläinten kohteluun liittyviä kysymyksiä sekä tappamisen oikeutusta (Tammi ym., 2020, s. 158–160).

Nykypäivänä lasten ja eläinten suhteiden tutkimuksissa kuin myös taiteilijoiden keskuudessa on alettu korostamaan, ihmisten ja eläinten muodostamia yhdessä kuljettavia maailmoja. Näitä maailmoja kuvataan niin lempeästi kuin myös jännitteiden tuomien ilmiöiden kautta. Tammi ja kumppanit (2020, s. 161) kertovat hoitamisen liittyvän usein lasten ja lemmikkien suhteeseen, joka sisältää affektiivisen ja eettisen ulottuvuuden (Tammi ja ym. 2020, s. 158–161). Heidän mukaansa monilajinen etnografia sopii tutkimusmenetelmänä eläinten ja ihmisten välisten suhteiden tutkimiseen. Lisäksi se laajentaa tarkastelua ihmisen lisäksi muihin lajeihin, niin eläimiin, kasveihin kuin myös kaikkiin, joiden elämät kietoutuvat sen elämän kanssa, jota me ihmiset kutsumme omaksi. Heidän tutkimuksessaan tarkasteltiin lasten ja eläinten suhdetta kouluympäristössä ja tutkimus osoitti miten lapset ja eläimet kuuluvat yhteen luoden yhdessä rinnakkaista sosiaalista elämää (Tammi ja ym. 2020, s. 163).

Tuomas Räsänen (2020, s. 287) siteeraa historian professori Dolly Jørgensenia (2016, s. 6), kuinka suhde luonnonvaraisiin lajeihin perustui vuosisatojen ajan pitkälti hyötyajatteluun. Räsänen (2020, s. 287) jatkaa kertomalla, kuinka vahinkoeläimiksi luokitellut lajit haluttiin hävittää, kun taas hyödyllisiksi tai esteettisiksi arvokkaiksi katsottujen lajien populaatioiden pienemistä on pyritty estämään metsästyskieloilla ja -rajoituksilla. Hän jatkaa, miten ihmisen toiminta ulottuu kaikkialle kuten elinympäristöjen katoamiseen, saastumiseen ja ilmastomuutokseen. Hän myös kirjoittaa Merikotkien ahdingosta ja pitkään kestäneistä vainoista, joiden takia luonnonsuojelijat aloittivat laajamittaiset suojelutoimet 1960- ja 1970-luvuilla. Suojelutoimiin kuului uudenlaisia suojelukäytäntöjä esimerkiksi haavoittuneiden yksilöiden hoitaminen, laajamittainen talviruokinta sekä tekopesien rakentaminen, joita Räsänen kutsuu hoivasuojeluksi (Räsänen, 2020, s. 287–288). Jørgensen (2016, s. 7–9) sanoo hoivasuojelun lähteneen esimerkiksi linnunpöntöistä, joita ihmiset ovat ripustaneet puihin jo satoja vuosia ja jotka 1900-luvun alussa tulivat lintujen suojelun keskeisiksi työkaluiksi.

Pohdin, kuinka kuvataidekasvatuksessa voidaan hyödyntää tällaista ennalta ehkäisevää hoivasuojelun ajattelua ilmiöpohjaisen oppimisen kautta. Erilaiset esimerkiksi eläimen elämään tutustuttavat leikit ja keholliset draamaan perustuvat eläytymiset, joiden kautta rakennetaan vaikkapa erilaisia pesiä uhanalaisille linnuille tai tutustutaan linnun ravintoon pelien kautta ottaen huomioon myös taiteen aspektin. Räsänen (2020) pohtii miten nykyaikaisessa uhanalaisten eläinten suojelussa aatteellinen peruste lajin pelastamiselle voi olla ekologinen,

eettinen, esteettinen tai kaikkea näitä. Toiminta kumpuaa elävään eläimeen kohdistuvasta arvostamisesta (Räsänen; 2020, s. 290).

Kirjailija Laura Gustafsson ja Kuvataiteilija Terike Haapoja (2015) pohtivat kirjoituksissaan kielen merkitystä ja kuinka kielestä on tullut kaiken kattava taiteen ydin. He jatkavat miten eläintä käsittelevästä taiteesta on tullut visuaalinen representaatio, jossa eläintä voisi lähestyä vain kuvana ja silloinkin ihmisen itsensä peilinä. Uusi kriittinen eläintutkimus ja etologinen tutkimus kuitenkin kumoaa kysymyksen eläimen ja kielen yksiselitteisyydestä. Kriisien astuessa pinnalle nykypäivän eläintuotannossa ja lajien sukupuuton edessä on pakottanut tarkistamaan käsitystä uudelleen siitä, kuinka voimme tavoittaa eläimet ja toimia eläinten kanssa vuorovaikutuksessa, jossa kieli voi olla haaste mutta samalla päätepiste (Gustafsson, Haapoja, 2015, s. 116).

Kirjailija David Evans (2012) esittelee teoksessaan käsitetaiteilijan Keith Arnattin valokuvakirjan kuvia nimeltään Walking The Dog, 1979, jossa hän kuvaa omistajien ja koirien välisiä yhdistäviä tekijöitä pohtien löytyykö koirasta ja omistajista samanlaisia ulkoisia piirteitä, samankaltaisuutta persoonallisuudessa, yhteneviä poseerauksia kuvaajalle ja onko kävelemiseen liittyvät asenteet koiralla ja omistajalla samanlaisia (Evans, 2012, s. 160). Kuvataiteilija ja taidehistorioitsija Outimaija Hakalan (2020) mielestä on selvää, että kuvataiteilijan suhde eläimeen on aina jollain asteella välineellinen, sillä eläin on taiteilijalle taideteokseen kuuluvaa materiaalia. Hakalaa kiinnostaakin juuri tämä ristiriita, jota eläimen välineellisyyden sekä itseisarvon välille kehittyy taideteoksessa. Hän kuvailee miten esteettinen kokemus ja merkitys on pitkälti pohjarakenne kuvataiteen rakentumisessa. Onko siis eläimen rooli muuttunut kuvataiteessa objektista toimivaksi subjektiksi? Hakala väittää, että mikäli eläimen asema muuttuisi teoksissa subjektiksi, vaatii se taiteilijalta yksilöyttä tunnistavaa myötätuntoa. Hän lisää, että fenomenologian filosofian piireissä sekä estetiikan käsitteissä on jo pitkään tunnistettu monien ajattelijoiden näkemyksiä, joissa ihmisen empatia kohdistuu ihmisten lisäksi myös eläimiin. (Hakala, 2020, s. 165).

Eläimiä käsittelevä nykytaide on yhteyksissä myös posthumanismiin. Hakala (2020) kirjoittaa sen olevan yksi kriittisen eläintutkimuksen alue. Hakala väittää, että kriittisen eläintutkimuksen pyrkimys on huomioida eläinten itseisarvo, jossa eläin on välineellisyyden sijaan subjekti ansaiten hyvän elämän ja arvostavan kohtelun (Hakala, 2020, s. 166). Ympäristöfilosofian Dosentti Leena Vilkka (2022) on kirjoittanut eläintenkin omaavan tietoisia ja mentaalisia ominaisuuksia. Hän myös kertoo, kuinka olemme luontosuhteemme kanssa voimakkaassa

murrosvaiheessa, jossa yhä osa ihmisistä kokee ajatuksen villieläinten ja luonnon omista oikeuksista erikoisina ajatuksina, vaikka luontosuhde muuttuu vähitellen kohti eläinten ja luonnon oikeuksien tunnustamista. Luonto ja eläimet ovat ihmiselle tärkeitä, koska ihminen on itsekin eläin ja osa luontoa mutta tarvitsemme luontoa myös sosiaalisen sekä kulttuurisen hyvinvointimme peruspilariksi (Vilkka, 2022).

Taiteessa on tutkittu eläimiä varsinkin ihmiselle tärkeiden eläinten kautta, joita he pitävät kumppaneinaan kuten koiria tai kissoja. Onko myös taiteilijoiden helpompi samaistua eläimeen, jonka lajikäyttäytymisen se tunnistaa helpommin tai löytää sieltä jotain inhimillistä ja yhteenkuuluvuutta? Hakalan (2020) mukaan tähän on vaikuttanut kiinnostus siihen mikä eläin on ja mikä sen merkitys on. Myös muissa varhaisissa kulttuureissa eläimiä esiintyy esineissä, rakennuksissa kuin myös shamanistien objekteina. Näitä kaikkia eläinkuvia yhdistävät lähiympäristön eläinten tarkkailu, ihmisen niihin kohdistama symboliikka sekä ihmisten ja eläinten välinen kanssakäyminen muutoksineen. Kuinka sitten historiassamme eläimet ovat näyttäytyneet taiteessa? Hakala (2020) kirjoittaa eläinten kulkeneen taiteessa yhteiskunnan ja ajan mukana vaihtaen näkökulmaa. Keskiajalla eläimiä kuvattiin kristillisen tulkinnan kautta, jossa ne luokiteltiin hyviksi tai pahoiksi, 1600-luvulla maailmankuva alkoi puolestaan muuttua luonnontieteiden aseman kasvaessa yhteiskunnassa, jolloin myös eläimet nähtiin luonnontieteellisen tutkimuksen kohteina. 1700-luvulle tultaessa lemmikit yleistyivät ja taiteessa tämä näkyi eläinten muotokuvina ja laatukuvamaalauksien aiheina. Seuraavalla vuosisadalla naturalistinen kuvataide alkoi kuvaamaan eläimiä realistisesti luontokappaleina. Tarkan luonnonkuvauksen rinnalle astui pian symbolismi, joka asetti aina tietyn eläimen kuvaamaan esimerkiksi ihmisen henkisyyttä, kuolemaa ja elämää (Hakala, 2020, s. 167).

Nykyiselle eläintaiteen muotoutumiselle oli tärkeää modernismin aika, jolloin eläimiä käsittelevät teokset kuvasivat ihmisen ja luonnon rajaa kuvaavan kulttuurin juuria. Gustafsson ja Haapoja (2015), mainitsevat ajatuksen ihmisen irrallisuudesta suhteessa tutkittuun maailmaan, jota on haastettu pohtimalla vaikutuksia tutkimuksen kulkuun esimerkiksi koskien sosiaalisia konventioita, tutkimusvälineitä tai tutkittavaa kohdetta, joita voi olla esimerkiksi luonnonprosessi tai eläin. Heidän tutkimuksessaan representaatio on noussut tutkimuksen kohteeksi niillä kuvantamisen ja mallintamisen tavoilla, joiden kautta syntyy tietoa aistiemme tavoittamattomissa olevista maailmoista (Gustafsson & Haapoja, 2015, s. 116–117). Hakalan (2020, s. 168) mukaan institutionaalisen taideteorian valossa eläin voi toimia artefaktina, mikäli taiteilija tuo sen esille taidemaailman, historiallisesti kehittyneen kulttuuri-instituution, luomien käytäntöjen sisällä. Eläin taiteessa on läsnä tutkimuksessani monikerroksellisesti toimien niin

tutkielman avustajana kuin taideteoksen muodossa laajentamassa tietämystä. Eläin esiintyy mielikuvien ja kokemuksien kautta pohjautuvaksi tarinalliseksi oman elämän edustajaksi ilman, että mukaan otetaan oikea eläin taiteen kohteeksi. Haluan tutkielmassani tukea eläinsuhdetta herättämällä taiteen tekemisen kautta pohdintoja käsiteltyä eläinlajia kohtaan ja sen merkityksestä luontoon kuuluvana subjektina.

Toisaalta taiteessa on myös nähty taiteilijoita, jotka ovat kohdelleet kaltoin eläimiä taiteen nimessä, kuten esimerkiksi huomiotaiteella aikoinaan kohun nostanut Teemu Mäki teki Kissantappovideollaan. David Ewans (2012, s. 176) mainitsee myös kirjassaan Ukrainalaissyntyisen taiteilijan Oleg Kulikin, joka toteutti postkommunistisen performanssin Mad dog Moskovassa 1994, jossa hänet on viety alasti kävelylle talutushihnassa purren yleisöä jalkoihin. Hänen performanssinsa ovat herättäneet paljon kohua ja paheksuntaa Länsi-Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Filosofian tohtori ja taidekriitikko Marja-Terttu Kiviranta (2000) kuvaa taiteilijan itse kertoneen, että hänen teoksensa ovat ideologisia kannanottoja ja taustalla ovat hänen kiinnostuksensa ja empaattisuutensa koirien maailmaan, joka perustuu koirien yksinkertaiseen maailmankuvaan. Hän jatkaa, kuinka eläimet ovat paljon lähempänä Kulikin elämäänsä kuin yksikään ihminen. Kulik myös tituleeraa itsensä biologiseksi lajiksi – taiteilijakoiraksi käyden dialogia villeyden ja sivilisaation välissä, jossa poliittisuudella on oma korttinsa (Kiviranta 2000). Toisaalta hänen taiteellisessa tuotannossaan on paljon eläimiin kohdistuvaa raadollisuutta esimerkiksi yhdyntä koiran kanssa, tappelu koiran kanssa häkissä ja sikojen teurastusta. Nämä herättävät kysymyksiä eläimen kohtelusta taiteen nimessä ja ovat luonteeltaan raadollisia, missä menee taiteilijan moraalinen raja? Kulik itse on välillä pohtinut, ovatko hänen teoksensa edes taidetta (esim. Kiviranta, 2000).

Hakala (2020, s. 171) sanoo kaltoin eläimiä kohdelleitten taiteilijoiden yrittäneen toisinaan vapautua teoksiinsa liittyvistä moraalikysymyksillä siirtämällä vastuun katsojille. Kuvataiteilijoiden eläimiin kohdistuva raaka väkivalta on valitettavasti alalla olemassa oleva ja näkyvillä vahvasti taidekeskusteluissa mutta onneksi tämä ilmiö on myös hiljattain hiipumassa. Hakala (2020) kirjoittaa kuinka eläviä eläimiä otetaan esille yhä enemmän nostaen eläimet aktiiviksi toimijoiksi. Eläviä eläimiä esille tuovat teokset korostavat ihmisen tuntemaa empatiaa muita eläimiä kohtaan, lisäksi eläinten oikeuksia ja taiteilijan ammattietiikasta käytävän keskustelun kautta tämä on ollut tärkeä osa asenteiden muuttuessa moraalisesti kestävimmiksi (Hakala, 2020, s. 171). Gustafsson ja Haapoja (2015) sanovat yhden taiteen tehtävistä olla sillanrakentaja toisen kokemukseen. Yhteisössä, jonka jäsenet ovat sidoksissa niin toisiinsa kuin ympäröivään luontoon on ehdottoman tärkeää ymmärtää toisen kykyä ajatella. On siis

ilmeistä ymmärtää, että eläimillä on oma aistimaailmansa, intentionsa ja aikeensa (Gustafsson, Haapoja, 2015, s. 129–130).

Hakala (2020), jatkaa eläinten kuulumisen osana taidemaailmaa herättäneen itse taiteilijat ja kuraattorit, koska halutaan synnyttää keskustelua eläinten oikeuksista tai aiheuttaa kritiikkiä taidemaailmassa vallitsevista käytännöistä. Eläinten tietoisuuden erityispiirteet tekevät eläinten kanssa työskentelystä myös tärkeää (Hakala, 2020, s. 181–182). Hakala toteaa, että teoksiin liittyvät kokemukset ja merkitykset perustuvat ainakin osittain kokemukselle, jonka jaamme eläinten kanssa. Vaikka eläimen asema on monimutkainen ja ristiriitainen taiteilijan rinnalla, auttaa ymmärryksemme ihmisyydestä ja muista lajeista luomaan syvempiä kumppanuussuhteita eläimiin (Hakala, 2020, s. 183). Gustafsson ja Haapoja (2015, s. 132) nostavat esille kuvittelun, samaistumisen ja empatian, jotka ovat taiteessa keskeisiä osioita. Taiteessa eläimen rooli on ollut toimia materiaalina, aiheena sekä ihmisen kumppanina.

Eläimet voivat tuoda omilla ominaisuuksillaan teoksiin uusia näkökulmia varsinkin, kun niiden annetaan toimia omassa elinympäristössään. Hakalan (2020, s. 184) mukaan taiteella voimme myös auttaa kyseenalaistamaan eläimiä koskevia käsityksiä ja arvoja. Gustafsson ja Haapoja (2015) puolestaan kirjoittavat taiteen kertovan aina myös välineestään, paljastamalla kielen subjektiivisuuden. Heidän mielestään taiteessa reflektoidaan sitä, mitä ja miten sanotaan ja taiteen avulla voidaan antaa hiljaista tilaa sille, joka on suljettu pois kieliyhteisöstä (Gustafsson, Haapoja, 2015, s. 131).

3. METODOLOGISET VALINNAT

3.1. Taiteellisen tutkimuksen ja taideperustainen toimintatutkimuksen symbioosi

Kuvataidekasvatuksen professori Timo Jokela, kuvataidekasvatuksen yliopistonlehtori Maria Huhmarniemi ja kuvataidekasvatuksen yliopistonlehtori Elina Härkönen (2015, s. 437) kirjoittavat taideperustaisen tutkimusstrategian tarpeen tulleen ilmi soveltavan kuvataiteen ja kuvataidekasvatuksen tieteenaloilla 1990-luvulta alkaen, jolloin alettiin kehittämään Lapin yliopistossa taidepedagogisia yhteisöhankkeita ja taideperustaista toimintatutkimusmenetelmää. He jatkavat kuinka kehityksen syynä oli tarve saada pohjoinen kulttuuri vahvan ympäristösuhteensa kanssa näkyväksi toimien keskeisenä osana tutkimustyöskentelykenttää. Lisäksi he kertovat kuinka laaja-alaisesti tarkastellen taiteellisia työmenetelmiä käyttäen voidaan tuoda eri-ikäiset ryhmät, yhteiskunnan sektorit ja toimijat yhteen, jossa taidehankkeiden ja projektien tavoitteena on usein vaikuttaminen ihmiseen, taiteeseen, sosiaalisen muutokseen, ympäristövastuuseen, osallistavaan ajatteluun ja yhteisöllisyyden kehittymiseen (Jokela, Hiltunen, &Härkönen, 2015 s. 437– 439). Jokela ja Huhmarniemi (2020) kertovat miten näissä tutkimusmenetelmissä esiintyy usein piirteitä muiden tieteenalojen käytännöistä kuten esimerkiksi kasvatus- ja yhteiskuntatieteiden tutkimuksesta tai humanistisilta aloilta. Taiteellinen ja taideperustaisen toimintatutkimuksen tieteenaloille on normaalia kehittää tehokkaampia käytännön työ- ja koulutusmenetelmiä tai tutkimuksellisia keinoja vastata ongelmiin, joita nähdään yhteiskunnassa (Jokela & Huhmarniemi 2020, s. 39).

Mitä taideperustainen tutkimus oikein sisältää? Sosiologi Patricia Leavy (Leavy, 2018, s. 6) kertoo, kuinka kuvataidekasvatuksen professori Elliot Eisnerin keksimä taideperustainen tutkimus lähti 1990-luvun loppupuolelta kehittymään omaksi metodiseksi menetelmäksi. Hän kuvailee taideperustaisen tutkimuksen saaneen vaikutteita taideterapiasta, neurotieteestä, taiteen ja tieteen yhteyksistä sekä laadullisesta tutkimuksesta. Leavy (2018) käyttää taideperustaisesta tutkimuksesta puhuttaessa käsitettä *arts-based research* johtuen sen moninaisuudesta. Käsite kokoaa kaikki muut taideperustaista tutkimusta käsittelevät teemat saman sateenvarjon alle. Kansainvälisesti taideperustaiselle tutkimukselle esitetään lähes kolmeakymmentä hipovaa eri käsitettä (Leavy, 2018, s. 4–6).

Oma Pro Gradu -tutkielmani yhdisteli taiteellisen tutkimuksen ja taideperustaisen toimintatutkimuksen strategioita, jossa taideteoksen tekeminen yhteisössä ilmenee moniaistisen kehollisen toiminnan, maataiteen ja piirtämisen keinoin. Taideteos toimi ”avustajana” itse tutkittavan ilmiön pohjalla mutta samalla se näyttäytyi myös uudessa muodossaan tutkitun prosessin lopputuloksena, huipentuen taideteokseksi taidenäyttelyyn. Tutkielmassa tutkin miten luontoympäristöön sijoittuvat eläytymisleikit ja taiteen tekeminen vaikuttivat ryhmän sisällä toimivien yksilöiden luovuuden sekä mielikuvituksen ilmaisuun. Tarkkailun teemana toimi uhanalaisiin lintuihin liittyvä eläinsuhdekysymys taiteen keinoin. Taide synnytti myös uusia tarinoita luovuuden virrasta. Kiinnostukseni kohteena olivat myös tunne- ja vuorovaikutustaitojen lisääminen empatialla, taiteella sekä huoli lintulajien katoamisen suhteen luonnon monimuotoisuuden hävitessä.

Jokela ja Huhmarniemi (2020, s. 40) puhuvat taideperustaisen toimintatutkimuksen tutkimusstrategian olevan toimintatutkimuksen, taiteellisen tutkimuksen sekä taideperustaisen tutkimuksen strategioissa. Taiteiden tutkimuksen emeritusprofessori Henk Borgdorffin (2011) mukaan taiteellisen tutkimuksen tavoitteena on taiteellisen ilmaisun tai menetelmän kehittäminen, jossa tutkimusaiheena käytetään usein taiteilija–tutkijan omaa luovuutta ja käytännöllistä prosessia, jolla on joko teknillisiä ja materiaalisia tai taiteelliseen ajatteluun liittyviä näkökulmia (Borgdorff, 2011, s. 52–54). Tutkielmani taiteellinen osio rakentui installaatiosta, jossa pyrin taiteilija–tutkija–opettajana etsimään uusia keinoja ilmaista tutkimuksen tuloksia ja prosessia visuaalisin keinoin. Samalla edistin omaa kehittymistäni niin taiteilijana, tutkijana kuin myös opettajana taideopetuksellisin menetelmin. Taideperustainen toimintatutkimus liittyi tutkielmani yhteisölliseen taidetoimintaosioon.

Tutkielmaani osallistui noin parikymmentä alkuopetuksessa olevaa lasta, joita tutkin oppiaineiden rajoja ylittävän taidetoiminnallisen opetuksen kautta. Keskeisenä tekijänä toimi itse taide eri muodoissaan antaen vastauksia tutkimusongelmalle ja samalla toimien päätähtenä taidenäyttelyssä installaation muodossa. Tutkielmani etsi uusia ulottuvuuksia yhdistellen tuttuja kasvatuskeinoja uusiin menetelmiin kuten esimerkiksi kehollisen eläytymistoimintaan ja sen vaikutuksiin maataiteen tekemiseen ja piirtämiseen. Opetustavoitteenani oli rohkaista osallistujia kehollisen toiminnan kautta luovaan ilmaisuun, mielikuvituksen käyttöön, ryhmätyöhön, vuoropuheluun ja herätellä pohtimaan omaa eläinsuhdetta.

Taideperustaisen toimintatutkimuksen lopputuloksissa yhdistyi siis myös taiteellinen tutkimus taidenäyttelyn muodossa, kun tulokset ja prosessi pääsivät taiteilija minäni käsissä

reflektoitumaan visuaaliseen esitysmuotoon. Pohdin prosessin aikana, kuinka voisin saada paremman hyödyn aineistosta irti ja päädyin hyödyntämään taiteilijuuttani prosessin osana ja antaa kirjalliselle osiolle ”aistilliset kasvot”. Taidenäyttelyn teos koostui tärkeistä tunne, kokemus ja moniaistisuuteen liittyvistä elementeistä. Jokelan ja Huhmarniemen (2020) mukaan taiteellisen tutkimuksen menetelmät ovat paradigmaattisesti haasteellisia ja jokseenkin epämääräisiä, jossa ontologisesti sekä epistemologisesti – tieteen tai taiteen näkökulmasta – taiteellinen tutkimus vaikuttaa usein epätarkalta, erityisesti menetelmien osalta (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 41).

Mitä sitten taidepustaisten tutkimusmenetelmien avulla kannattaa tutkia? Jokela & Huhmarniemi (2020) toteavat, että taideperustaisten tutkimusmenetelmien kautta voimme helposti tutkia sanatonta, hiljaista, aistillista ja kehollista tietoa ja kokemusta. Taideperustainen toimintatutkimus voi liittyä ympäristö- ja yhteisötaiteen työtapoihin, nykytaiteen projektimuotoiseen toimintaan ja yhteisölliseen taidekasvatukseen. He jatkavat, kuinka taideperustaisessa toimintatutkimuksessa osallisuus, vuorovaikutteisuus ja yhteisöllisyys nousevat keskiöön (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 42). Huhmarniemi (2016) ottaa esiin taiteellisen tutkimuksen määritelmää koskevan teeman, jossa on hyvä pohtia, onko kyseessä taidetta käsittelevä tutkimus, tutkimusta taiteen tekemisen käytännöstä vai kenties taiteellinen tutkimus jostakin taiteen ulkopuolisesta teemasta. Englanniksi vastaavat tutkimukset jäsennellään käsitteillä: *research on the arts, research for the arts* ja *research in the arts*. Pohdin, kuinka omassa tutkielmassani oikeastaan nämä kaikki yhdistyvät toisiinsa, jossa taidetta tarkastelen taiteilijana laaja-alaisesti useasta näkökulmasta niin lasten tekemänä taiteena, jossa tutkitaan taiteen vaikutusta tekijöihin, taiteena taiteen kautta installaation muodossa sekä huomioiden taiteen ulkopuolelta tulevan teeman; uhanalaiset linnut. Lisäksi taiteen kautta tutkin omaa kehitystäni, havaintoja, tulkintoja sekä vuorovaikutusta tutkielmassani mukana olleisiin oppilaisiin.

Huhmarniemi (2016) kertoo kuinka tutkimukset taiteen tekemisen perinteistä ja luovasta prosessista ovat kuitenkin ensisijaisesti taidemaailmaan sopiviksi tehty ja taitelijoiden itsensä tekemiä ja näköisiä. Taiteen ulkopuolisesta aiheesta tehty taiteellinen tutkimus on puolestaan tutkimusta, jossa taide pidetään menetelmänä tai tulosten esittämisen keinona missä taiteellinen ja kirjallinen työskentely tukevat täydentämällä toisiaan (Huhmarniemi, 2016, s. 35). Oma taiteellinen osio esitti tutkimustulosta visuaalisesti tulkittuna mutta samalla se toimi taidemaailmaa varten tehtynä taiteilijan itsensä luomana. Installaatiossani oli esillä selkeästi havaittavissa taiteilijan visio ja kädenjälki. Tutkielmassani esiin astui myös tarinallisuuden

merkitys ja sen muotoutuminen visuaalisesti nähtäväksi ja kaiken liitti lopuksi yhteen kirjallinen osio.

Huhmarniemi (2016) esittää nykytaiteen voivan tuovan tutkimustietoa yleisölle symbolisessa, moniaistisessa ja monitasoisessa muodossa. Taide voi nostaa esiin syrjään jääneitä tarkastelukulmia, esimerkiksi asioista, joilla maan- ja luonnonvarojen käyttöä ja suojelua perustellaan. Lisäksi taideprojektit avaavat oven vuorovaikutusta sisältäviin ympäristökonflikteihin. Hän jatkaa taiteen pyrkivän vetoamaan yleisön tunteisiin herätellen katsojien omia kokemuksia. Myös taiteen kokijan arvoihin voi vaikuttaa taiteella, kun esille nostettu asia tulee taiteen välityksellä koettua entistä tärkeämmäksi (Huhmarniemi, 2016, s. 8). Huhmarniemi (2016) jatkaa, kuinka hänen oman tutkimuksensa *”Marjamatkoilla ja kotipalkisilla”* taiteelliseen työskentelyyn liittyneet kokemukset ja havainnoinnit olivat osa aineistoa, joka tarjosi apukeinon tarkastella yhteistyötä taiteilijan ja muiden alojen tutkijoiden välillä sekä taiteilijan osallistumista ympäristökysymyksiin liittyviin keskusteluihin. Huhmarniemi ottaa myös esille, miten taiteellisen ja taideperustaisen tutkimuksen yhteydessä pohditaan usein sitä, että käsitteleekö tutkimus taiteilijaa itseään vai kenties sitä onko taiteilija omien teostensa tutkija. Hän myös lisää, miten monet tutkijat ovat ajatelleet, että taiteellisen tutkimuksen lähtökohtana voidaan pitää avointa subjektiivisuutta ja taiteilijatutkijaa tutkimuksen keskeisenä työkaluna (Huhmarniemi, 2016, s. 39).

Omat lähtökohtani olivat taiteellisen osion rakentumisessa tarkastella kuinka yhteisössä toimineet yksilöt omine ja yhteisön teoksineen muuntautuivat yhdeksi taideteoskokonaisuudeksi. Taideteoksen kautta tulkitsin tuloksia yhdistäen ne omaan taiteelliseen työskentelyyni. Näkyykö teoksessa silti vahvasti taiteilijan käden jälki vai ilmeneekö vuoropuhelu teoksessa tasavertaisesti lasten tekemän taiteen ja kokemuksien kanssa? Tuomo Nevanlinna (2008) pohtii, miten taiteilijan omien teosten tutkimuksesta ei pitäisi puhua lainkaan sillä hänen mielestään taiteilijan ei pitäisi tutkia omia teoksiaan vaan tutkia omilla teoksillaan. Hänen mukaansa myös tutkimusten kirjoitetun ja teosten osaan kuuluu tutkia samaa asiaa, kumpikin omalta kannaltaan, mutta toinen toistaan lisäten oivallusta (Nevanlinna, 2008).

Kuva 3. Hetki etsi lajikumppanisi eläytymisleikistä. Kuva Annamari Manninen, 2021

3.2. Taideperustaisen tutkimuksen tiedonintressit

Käsityötieteen emeritaprofessori Pirkko Anttila (2007) on määritellyt eri tutkimusstrategioiden tiedonintressejä objektiivisuuden ja subjektiivisuuden sekä teoriahakuisuuden ja käytäntölähtöisyyden suhteen. Kvantitatiivisilla menetelmillä pyritään hänen mukaansa tuottamaan objektiivista tietoa objektiivis- teoreettisissa tutkimuksissa, joita Anttila kuvaa positivistisempiiriseksi paradigmaksi. Subjektiivis-teoreettisten tutkimusten menetelmissä puolestaan pyritään ymmärtämiseen, tulkintoihin ja merkityksenantoon. Paradigma on tällöin tulkinnallinen ja hermeneuttinen. Tutkimukset, jotka suuntaavat käytännön kehittämiseen voidaan Anttilan mukaan jäsentää asianmukaisesti subjektiivisiin ja objektiivisiin. (Anttila, 2007, s. 22–25). Monipuolinen tutkielmani sisältää tarkastelua, jossa yhdistyy subjektiivis-teoreettinen tiedonintressi, jossa paradigmana käytin tulkinnallista ja hermeneuttista lähestymistapaa toisaalta siinä on myös vahvasti läsnä kokemukseen ja hiljaiseen tietoon perustuvia piirteitä, joita voidaan luokitella tulkinnallis- kokemukselliseen paradigmaan.

Anttilan (2007, s. 23–26) tutkimusotteiden nelikentän kaaviossa taideperustaisen toimintatutkimuksen tiedonintressi näyttäytyy kriittisrealistisen paradigman alueella, mutta siihen voi liittyä sekä tulkinnallis- hermeneuttisen tai tulkinnallis- kokemuksellisen paradigman piirteitä (katso esim. Antilla 2007, s. 23 kuvio1; Jokela, Huhmarniemi, s. 45 kaavio 1). Leavy (2009, s. 257–258) kirjoittaa taideperustainen toimintatutkimus kuuluvan osaksi laadullisen

tutkimuksen traditiota, joka ei silti ole itsestään selvää, sillä taiteellisessa ja taideperustaisessa tutkimuksessa puhutaan usein, onko kyseessä uusi tutkimussuuntaus kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen rinnalla. Leavyn mukaan (Leavy, 2009, s. 256) ero laadullisen tutkimuksen ja taideperustaisen tutkimuksen välillä on, se että määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimus pyrkii arvovapauteen, kun taas laadullinen eli kvalitatiivinen on lähtökohtaisesti arvosidonnaista ja taideperustainen tutkimus poliittista, tiedostamista lisäävää ja vapauttavaa. Jokela & Huhmarniemi (2020, s. 45) toteaa, että on yleistä, että taideperustainen toimintatutkimus on sosiaalisesti tai ympäristöpoliittisesti sidonnaista.

Huhmarniemi (2016) sanoo taideperustaisen toimintatutkimuksen kehittämisessä lähtökohtana olleen kontekstisidonnainen, prosessikeskeinen ja dialoginen nykytaide, jossa ympäristöt ja yhteisö on lähestymisen keskiössä. Hän jatkaa, kuinka tarkoitus on huomioida esimerkiksi kohtaamisten tilojen tuottaminen, ympäristön ja yhteisön historia sekä taiteen performatiivinen luonne (Huhmarniemi, 2016, s. 43). Tutkielmani oli sidoksissa ympäristöpoliittisiin kysymyksiin tarkastellen lasten suhdetta luontoon ja tutustuen uhanalaisten lintujen elämään kehollisten ja moniaististen taide-elämyksien kautta. Taideperustaisen toimintatutkimuksen näkökulmasta käsin tutkielmassani mahdollistui vapautuminen, oman ajattelun ja luovuuden laajentaminen. Lisäksi keskustelua heräsi luonnonvaraisten lintujen kohtalosta ja niiden merkityksestä ympäristöön kuuluvina eläjinä.

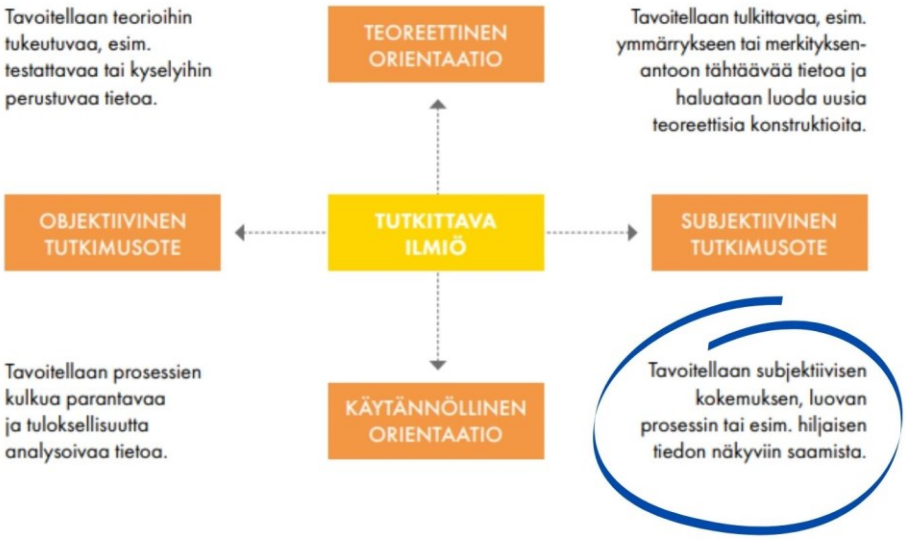

Kuva 4. Sinisellä ympyrällä merkattu oman tutkielmani eniten tukeva tutkimusote. Kaavio on Pirkko Anttilan tutkimusotteiden nelikentän kaavio, johon täydennyksiä ovat tehneet Mirja Hiltunen ja Timo Jokela (Jokela & Huhmarniemi 2020, s. 4).

3.3. Taideperustaisen toimintatutkimuksen eteneminen

Jokela ja Huhmarniemi (2020) kirjoittavat taideperustainen toimintatutkimuksen olevan syklisesti etenevä tutkimus- ja kehittämisprosessi. Alkuun tutkitaan ja tutustutaan ilmiöihin, päämääriin ja tutkimustehtävien määrittelyyn, organisointiin, suunnitteluun, taiteelliseen sekä teoreettisen työn taustoittamiseen. Toinen vaihe etenee taiteelliseen työskentelyyn tai muuhun vastaavaan tutkimusasetelmaan. Kolmannessa vaiheessa kerätään käytännön toiminnasta saatu merkityksellinen tutkimusaineisto. Neljännessä vaiheessa toimintaa seuraa kootun aineiston analyysi ja reflektointiin liittyvä läpikäynti mikä on tärkeä vaihe. Tähän vaiheeseen sisältyvät myös teoreettinen käsitteellistäminen ja tulevien kehittämistavoitteiden täsmentäminen saatujen tutkimustulosten avulla (Jokela, Huhmarniemi, 2020, s. 45). Taiteellinen toimintatutkimus eroaa perinteisen toimintatutkimuksen syklistä sillä, että tutkimusprosessin aikana ja sen tuloksena syntyneet taiteelliset tuotokset dokumentoidaan ja käytetään hyödyksi myös tutkimusaineistona. He jatkavat kuinka taideperustainen toimintatutkimus on koko toimintaan osallistuville niin yksilölle, organisaatiolle kuin yhteisölle prosessi, jossa opitaan

uutta. Taiteellisessa toimintatutkimuksessa taide voi esiintyä taiteellisen työskentelyn menetelmänä, kehittämisen kohteena tai tutkimuksen aineistonkeruun ja - analysoinnin välineenä (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 45–46). Oma tutkielmani käsittelee näitä kaikissa muodoissaan.

Jokela ja Huhmarniemi (2020) kertovat taideperustaisen tutkimuksen soveltavan taidetta tutkimusmenetelmiin kohdentaen esimerkiksi yhteisön jäseniä, asiantuntijoita tai kehitettävän kohteen käyttäjiä, jotka saadaan tutkimukseen osallisiksi. Heiltä saadaan kerättyä arvokasta kokemustietoa, joka ei välity puhuttuun tai kirjoitettuun kieleen perustuvilla tutkimusmenetelmillä (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 47). Tutkielmassani pyrin etsimään ja tulkitsemaan informaatiota hiljaisesta, kehon kautta tapahtuvasta toiminnasta, joka vapautuessaan luo lisää luovuutta mutta samalla se synnyttää uusia dialogisia tarinoita toiminnasta syntyneiden taideteoksien pohjalta.

Leavyn (2018) kertoo, kuinka taideperustaisissa tutkimuksissa on käytetty erilaisia taidemenetelmien kirjoa hyödyksi kuten esimerkiksi kirjallista, esittävää, visuaalista taidetta, audiovisuaalista taidetta, monimetodisia lajeja tai yhteisötoimintaa. Taidelähtöisiä menetelmiä voidaan käyttää esimerkiksi taiteeseen perustuvassa vuoropuhelussa, moniaistisissa menetelmissä tai sanallisessa, kuvallisessa ja kehollisessa ilmaisussa, joita itsekin olen hyödyntänyt omassa tutkielmassani. Borgdoff (2011, s. 51) kuvailee artikkelissaan taiteellisen tutkimuksen hyödyntävän intuitiota, jossa kehittyminen tapahtuu valitun taidetekniikan, kokeilun ja virheiden kautta uusiin oivalluksiin. Jokela ja Huhmarniemi (2020) tarkentavat taideperustaisen toimintatutkimuksen olevan luovaa ajattelua missä ymmärrys tarkentuu prosessin myötä sykleissä. He jatkavat työskentelyssä prosessin olevan intuitiivinen mutta osittain epäselkeä, kokemukseen ja hiljaiseen tietoon perustuva ja siksi tavoite ja valittu menetelmä voivat aluksi olla vain suuntaa antavia ideoita. Tutkimusaihe ja kysymykset selkiintyvät tutkimuksen edetessä (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 50).

Jokelan & Huhmarniemen (2020) mukaan taideperustaisen toimintatutkimuksen aineiston tulkinnallisessa analysoinnissa arvioidaan yhtäaikaisesti niin toiminnan laadullisia vaikutuksia mukana olijoihin kuin tehtyjen toimenpiteiden ja prosessin onnistumista. He kertovat analyysin tuloksena olevan syventynyt ymmärrys sekä kokemuksista että käytännön toiminnasta ja lisääntynyt informaatio niiden kehittämisestä. Mikäli saatu tulkinnallinen aineisto on laaja, voi tutkija luokitella tai ryhmitellä aineistoaan osin myös teoriaansa apuna käyttäen. (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 52).

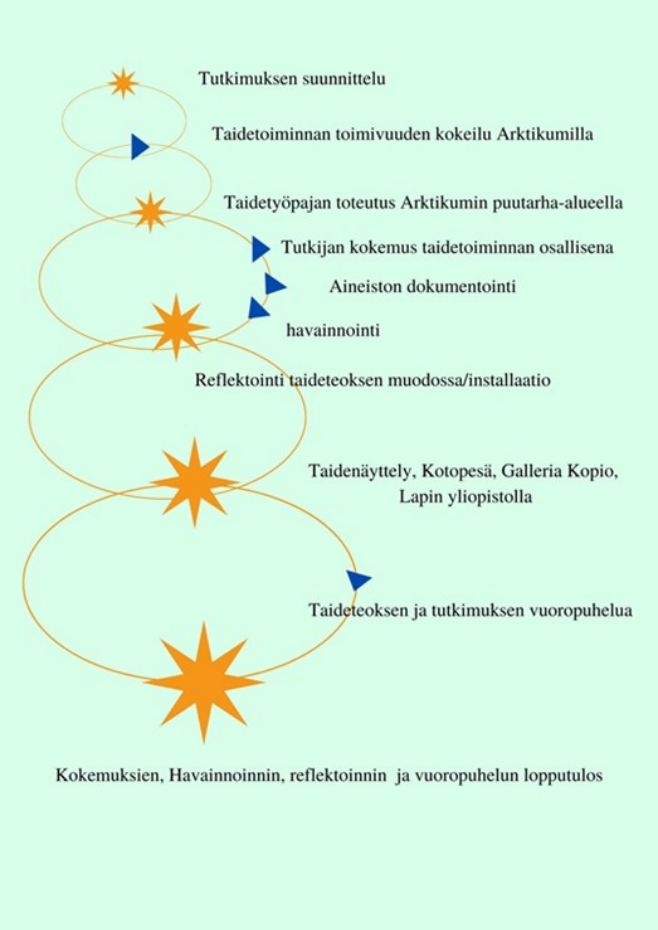

Kuva 5. Kaava syklisesti etenevästä tutkielmastani, Minna Mukari, 2022.

3.4. Aineisto ja käytetyt analyysimenetelmät

Tutkielmani aineiston sisältö muotoutui luontoympäristön äärelle, jossa aineisto sitoi yhteen luontoympäristössä tapahtuvan kehollisen eläytymistoiminnan, leikit, kerrotut ja kuvitetut tarinat, sääilmiön, moniaistisuuden ja maataiteen yhteisössä tapahtuvaksi toiminnaksi. Yksilöiden kokemusmaailmat kohtasivat toisensa linnun elämän kautta. Välillä syötiin eväitä ja keskusteltiin lintukokemuksista. Aineistossa käsitelin myös lasten saamat luontoympäristön tuomat kokemukset ja ilmiöt, joita jälkeenpäin muisteltiin mielikuvien pohjalta luokkatilassa piirtäen ja keskustellen.

Aineistoa kerääntyi laajasti valokuvien, videoiden, äänitettyjen keskustelujen, lasten tekemän taiteen kautta, omien päiväkirjamerkintöjen sekä myös oman taiteen tekemisen välityksellä. Taideteoksessa nostin esille tulkinnat, havainnot, tarinat ja oman reflektoinnin. Oma kokemukseni tutkielman taiteilija–opettaja–tutkijana oli vahvasti läsnä niin pohdinnallisesti kuin ympäristössä toiminnassa mukana toimineena havaitsijana sekä taidepajaan osallistuvan opettajan roolissa. Aineistoa lähestyin intensiivisemmin tarkastelemaan sen mukana tuoman hiljaisen tiedon kautta nostaen esiin lasten mielikuvituksen ja luovuuden näyttäytymisen. Oppimiskokemuksen keskiönä toimi luontoympäristössä tapahtuneet eläytymisleikit linnun elämään.

Eettisesti on tärkeää, että osallistujat tietävät osallistuneensa tutkimukseen, joten omassakin tutkielmassani ennen taideopetuksen alkua kerroin lapsille tekeväni tutkimusta. Esittelin myös tutkimus apuryhmäni, jolloin selitimme myös miksi dokumentointivälineet ovat mukana. Ennen tutkimuspäivää oli myös lasten vanhemmilta pyydetty kirjallinen lupa lapsen osallistumisesta tutkimukseen ja aineiston käyttämiseen tutkimusta varten. Lisäksi Taiteellisen osion näyttelyyn ja tutkielman kirjoittamiseen hain erikseen omat luvat.

Kuva 6. Maataidelintujen ylpeitä tekijöitä. Kuvat: Jonna Katajamäki 2021

3.5. Fenomenologis-hermeneuttinen metodi

Rannisto kirjoittaa (2007) fenomenologisen ajattelun syntyneen 1900-luvun alussa ja ajattelun isänä pidetään saksalaista Filosofi Edmund Husserlia (1859-1938). Fenomenologisen tarkastelun kohteeseen kuuluvat inhimilliset kokemukset ja niiden tarkka kuvaaminen. Hän jatkaa kuinka kokemuksia kuvataan ilmiöiden eli mielentilojen avulla tavalla niin, että tieteelliset teoriat ja oletukset jätetään huomioimatta (Rannisto 2007, s. 15). Filosofian maisteri Timo Laine (2010) kertoo fenomenologis- hermeneuttisen tutkimusperinteen erityispiirteinä olevan ihminen, joka toimii sekä tutkimuksen kohteena että tutkijana. Hän jatkaa keskeisinä käsitteinä olevan kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys, jossa tulkinta ja ymmärtäminen nousevat tiedollisissa kysymyksissä pinnalle. Fenomenologiassa kokemuksellisuuden tai elämyksellisyyden sanotaan olevan ihmisen maailman suhteen peruselementti. Tutkimalla tästä maailmasuhteesta käsin voidaan ihmistä parhaiten ymmärtää (Laine, 2010, s. 28–30). Laine (2010) sanoo hermeneutiikan tarkoittavan yleisesti tulkinnan ja ymmärtämisen teoriaa, jossa

pyritään etsimään merkityksien oivaltamista. Hermeneuttinen lähestymistapa näkyi aineiston käsittelyssäni tavalla, miten tutkin lasten toiminnasta syntyvää luovuutta paikkaan sidottuun ilmiöpohjaisen oppimisen avulla. Tarkastelin yksilöiden toimintaa ja kokemuksia, jotka syntyivät itse toiminnan seurauksena luontoympäristössä, jossa itse olin toiminnassa läsnä osallisena opettajan roolissa. Laineen mukaan (2010) hermeneuttisiin avainkäsitteisiin kuuluvat esiymmärrys (arkielämän luontainen ymmärrys) sekä hermeneuttinen kehä. Hermeneuttisessa kehässä ymmärtäminen kehittyy kehämäisenä liikkeenä, jossa käydään tutkimuksellista dialogia kerätyn aineiston kanssa. Esimerkiksi Laine nostaa puheen tutkintana käydyistä haastatteluista (Laine, 2010, s. 36). Tutkielmani sisälsi nauhoitettuja keskusteluja, joissa lapset kertoivat maataidelinnuistaan tarinoita. Dialogeja syntyi myös siitä miltä päivä oli tuntunut, kun muutamaa päivää myöhemmin kävin tekemässä lapsille jälkitehtävän koululla. Laine (2010) kirjoittaa kuinka aineiston kanssa ryhdytään tietynlaiseen yhteiseen keskusteluun, jonka tavoitteena on ymmärtää toisen ymmärtämistä. Dialogi synnyttää uutta tietoa, jossa tutkijan ymmärryksen tulisi kehittyä ja syventyä. Ihanteena on pyrkiä irrottamaan tutkija minäkeskeisestä tavasta nähdä asiat. Hän jatkaa kuinka fenomenologis- hermeneuttisen tutkimuksen tavoite on käsitteellistää tutkittava ilmiö eli kokemuksen merkitys. Siinä nostetaan tietoiseksi ja näkyväksi asia, jonka tottumus on piilottanut näkyviltä ja itsestään selväksi asia mikä on jo koettu, mutta ei vielä tietoisesti ajateltu (Laine, 2010, s. 31–36).

Keskustelujen lisäksi tein aineiston pohjalta havaintoja myöhemmin myös tehtävällä, jossa lapset saavat kuvailla taidetoimintapäivästä parhaiten mieleen jääneen asian piirtämällä tai kirjoittamalla. Lasten tekemiä taideteoksia tarkastelin etsien niistä ilmiöitä, jotka olivat kokonaisvaltaisesti näkyvillä koko päivän tapahtumassa. Dokumentoituja lasten piirroksia myös vertailin lasten piirustuksiin, jotka eivät olleet paikalla itse taidetoimintapäivänä mutta osallistuivat piirustustehtävään. Tutkielmani eteni kohti omaa tekemääni taideteosta sisältäen reflektointia ja keskustelua lasten tekemien teosten kanssa. Visuaalisessa osiossa hain nähtäväksi taiteen keinoin tulkintaa sille, miten tutkimusprosessi eteni lopputulokseen sisältäen dokumenttiaineiston valokuvia kuvansiirtona lasten tekemistä piirroksista ja maataiteesta sekä ääninauhoitteita. Pyrin tuomaan esille lapsilta taidetoiminnasta syntyneet mielikuvituksen ja luovuuden teemat myös itse taideosion installaation keskiöön.

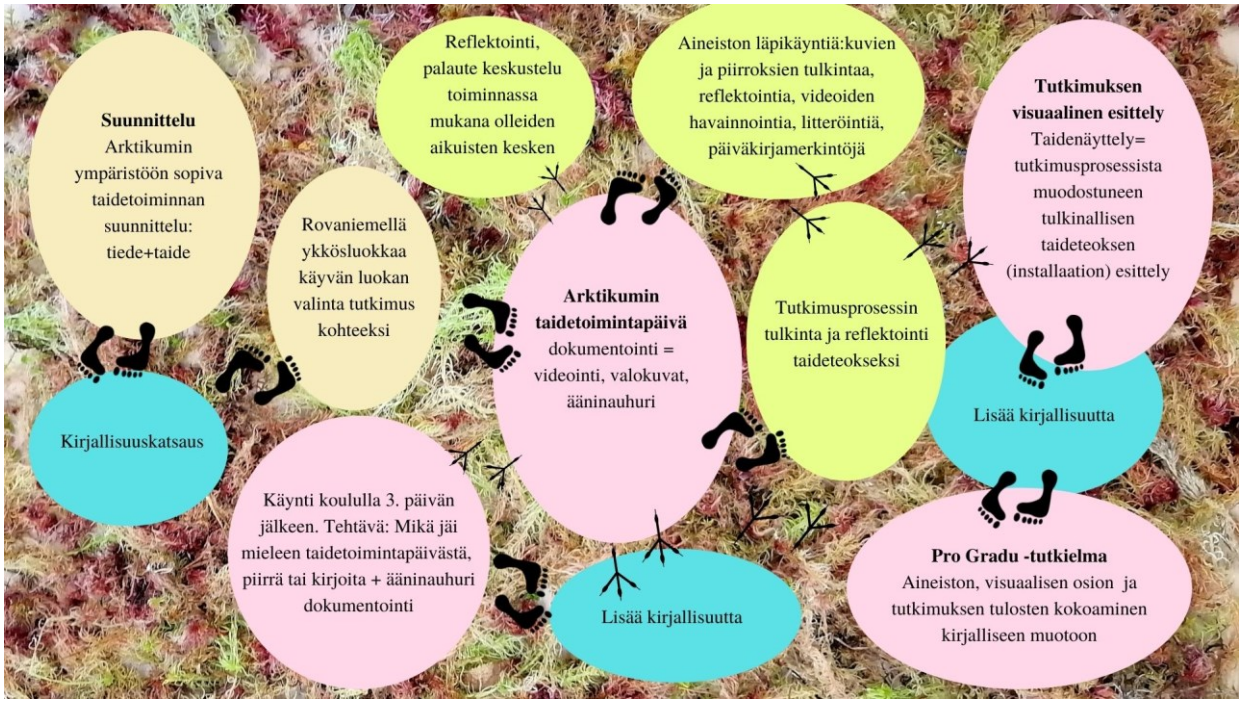

Kuva 7. Kaava aineiston jäsentymisestä kuvitettuna tutkielman teeman mukaisesti, Minna Mukari 2022

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA AINEISTON HYÖDYNTÄMINEN

4.1. Kerätyn aineiston hyödyntäminen tutkimuksessa

Tutkimuksen aineisto kerättiin havainnoimalla, videokuvaamalla, luonnoksin, päiväkirjamerkinnöin, valokuvilla että ääninauhurin avulla. Taidetoiminnassa meillä oli kahdella ohjaajalla GoPro kamerat sekä erikseen videokuvaaja että yksi valokuvaaja, jotka näkivät toiminnan ulkopuolelta käsin. Lisäksi myös taidepajan lapset saivat osallistua välillä äänittämään ja kuvaamaan päiväämme, jolloin hekin pääsivät kuvaustiimin yhteisön jäseniksi. Aineistoni oli hyvin laaja ja kolmea videokuvadokumenttia tarkastelinkin havainnoiden katsomalla ne kaikki läpi ja poimimalla niistä tärkeät kohdat kuvankaappauksina ja muistikirjamerkintöinä. Valokuvat ovat oivallinen tuki aineistossa ja se että apulaisia oli toiminnassa minun lisäkseni kolme mukana, auttoi saamaan tutkimuksestani monipuolisen näkökulman. Ääninauhurini on myös ollut tärkeä tuki havaintojen ja varsinkin taideosioni näyttelyn rakentumisen kannalta. Kuunteleminen on keskeinen osa opettajana olemista mutta huomasin kuinka tärkeässä asemassa, se on myös tutkimusta tehdessä. Ääntä en niinkään lähtenyt laajassa aineistossani yksityiskohtaisesti litteroimaan vaan se on toiminut esimerkinomaisina poimintoina tärkeimmistä havainnoista. Taidenäyttelyni narratiivisuuden loi lasten kertomat tarinat, jotka olin nauhoittanut. Editoin näistä äänistä koosteen katsojille kuultavaksi sopivan mittaiseksi pätkäksi, joka oli kuunneltavissa kuulokkeiden kautta installaatioon kytkettynä. Tallensin myös oman apulaisryhmäni jälkipuinteja, jossa juttelimme siitä, miten he kokivat taidetoiminnan onnistuneen. Aineistoni jälkitehtävän piirrostehtävät sekä valokuvat maataidelinnuista ovat toimineet apuna etsittäessä oikeaa polkua johtopäätöksien tulkitsemiseen. Näitä tuloksia olen hyödyntänyt taiteellisessa osiossa siirtämällä lasten tekemät piirrokset kuvansiirrolla näyttelyssä olleeseen installaatioon ja samalla tulkiten aineistoa myös oman taiteeni kautta visuaalisesti esille tuoden.

Kuva 8. Arktikumin puutarha-alue, jossa toteutimme taidetoiminta päivän. Kuvassa myös yksi maataidelinnuista nimeltään Viiksipöllö. Kuva. Jonna Katajamäki 2021

4.2. Paikkana Arktikumin puutarha-alue

Jokelan (1995, s. 27) mukaan ympäristössä tapahtuva taiteen tekeminen vaatii prosessin kehittymistä läheisellä tutustumisella valittuun paikkaan, istumisella, katsomisella, haistelemisella, kävelemisellä eli laaja-alaisella paikan tutkimuksella. Oma tutkielmani tutkii lapsen luovuutta paikkaan sidotussa yhteisössä taidetoiminnallisten kehollisten leikkien ja maataiteen keinoin etsien vastauksia siihen, mikä on luovuuden, mielikuvituksen sekä vapautumisen rooli ja millä tavoin se vaikuttaa eläinsuhteeseen? Alkuun pohdiskelin paikan merkitystä ja mikä voisi olla parhaiten toimintaan soveltuva paikka. Jokela (1997, s. 149–150) kertoo ympäristössä tehtävän taiteen kehittävän ekologista ajattelua, kun tietoisuus omasta ympäristöstä laajenee. Hän jatkaa, kuinka taide voi ympäristössä toimia yksilön tai koko yhteisön ympäristösuhteen muutoksen alullepanijana (Jokela, 1997, s. 149–150, 154).

Taidetoiminnan sijoituspaikaksi olin ensiksi miettinyt Arktikumin lehtikuusikko aluetta, joka mielestäni oli mielenkiintoinen luontoympäristönä ja teemaa ajatellen. Päädyimme kuitenkin tutkimusapulaiseni Patrikaisen kanssa pitämään taidetoiminnan Arktikumin laajalla viheraukiolla, jossa oli koivuja ja pusikkoja sekä joen läheisyys. Valitsimme tämän paikan, sillä toukokuussa pitkään jatkuneet huonot kelit ja lumien hidas sulaminen huolestutti meitä siten miten märkä alkuperäinen paikka voisi olla opetuspäivänä. Pelasimme varman päälle ja toteutimme toiminnan puiston korkeimmalla maaperällä. Paikkana tämä osoittautui hyväksi, sillä saimme hallittua ryhmien pysymisen rajatulla alueella ja näköyhteys kaikkiin toimijoihin oli parempi. Kun opetusta järjestetään koulun ulkopuolisissa ympäristöissä, olisi hyvä muistaa aina säävaraus ja tehdä varasuunnitelma. Myös eri vuodenajat mahdollistavat erilaisen toiminnan. Taidetoiminta piti alun perin olla syksyllä, kun luonto tarjoaa upeita värejä mutta koronapandemian takia toiminta siirtyi keväälle. Tämä laittoi pohtimaan materiaalien suhteen sitä, mitä maataidelinnuissa kannattaa hyödyntää, jotta se olisi lasten kannalta mielekästä puuhaa.

Patrikaisen kanssa keräsimme maataidetarvikkeet itse toimintapäivään, koska Arktikumin hoidetulla alueella ei ole mahdollista lasten itse poimia luonnonmateriaaleja. Kerroimme taideopetuksen aikana lapsille, myös siitä mitä luonnosta saa kerätä ja mitä ei. Nämä asiat kerrottiin myös lapsille jaetuissa opetuskorteissa. Keräsimme taidepajaan ison kasan erilaisia maasta löytämiämme luonnon materiaaleja: keppejä, oksia kiviä, käpyjä, kukkia ja maasta löytyneitä kaarnan ja tuohen palasia toimintapäivään kevään aikaan metsäretkiltämme. Tämän jälkeen kävimme myös testaamassa itse taidetoiminnan soveltuvuutta paikan päällä. Paikan päällä otimme aikaa siitä kuinka paljon toiminta voisi suunnilleen kestää. Taidetoiminnan suorittamiseen varasimme aikaa 2, 5 tuntia. Teimme myös maataidelintu kokeilun maahan keräämillämme luonnonmateriaaleilla. Alkuun meitä huolestutti, kuinka maataidelinnut erottuisivat maasta keväällä, kun värejä ei vielä luonnossa ole paljon nähtävillä. Pohdimme, että toukokuun lopulla, kun toiminta tapahtuu, pitäisi nurmen jo vihertää, joten luotimme siihen, että materiaalien lattea värimaailma on lapsille silti tarpeeksi innostava.

Kokeillessamme paikkaan tehtyä maataidetta tuli koettua myös omien tuntemuksien kautta maataiteen tekemisen mielekkyys ja sen tuomat aistikokemukset eri luonnonmateriaaleihin kosketellen ja haistellen. Tunsin matkaavani takaisin lapsuuteni leikkeihin uppoutuen hetkeen ja unohtaen kaikki muut huolet. Maataidelinnun tekeminen yhdessä herätti meissä myös keskustelua, oivalluksia sekä iloa, kun tulkitsimme sen ulkonäköä valmistusprosessin aikana. Kuvataideakatemian dekaani Hanna Johansson (2004) korostaa väitöskirjassaan maataiteen

käsittelevän luontoa hallitsemattomana ja jonakin sellaisena mitä ei voi asettaa kuvaan. Hän lisää miten maisemaa ja luontoa alettiin käsitellä pelkän kuvattavan kohteen sijaan myös materiaalina, josta teos tehtiin. Samalla maataiteen tekeminen kehitti ymmärrystä luontosuhteeseen. (Johansson, 2004, s. 113).

Kuva 9. Oikealla materiaalia keräämässä ja vasemmalla taidetoiminnan testausta Arktikumilla, kuvassa menossa maataidelinnun testaus. Kuvat Maria Patrikainen 2021

4.3. Taidetoimintapäivän aloitus Arktikumilla

Taidepäivä aloitettiin Arktikumin museon etuovien edessä, johon saapui ekaluokkaa käyvät oppilaat opettajansa kanssa. Olimme joutuneet kaksi kertaa vaihtamaan taidetoimintapäivän ajankohtaa lumisateiden vuoksi. Lopulta pidimme taidetoimintapäivän toukokuun viimeisellä viikolla vuonna 2021. Taideopetuspäivä onnistui hyvin hyytävän kylmästä tuulesta huolimatta. Tutkimukseeni osallistunut luokka oli minulle entuudestaan tuttu, koska olin heidän kanssaan toteuttanut ykkösharjoitteluni. Sovinkin tuolloin luokan opettajan kanssa, jos he voisivat

osallistua tutkimukseeni ja hän olikin innolla mukana. Alkuun myös pohdin yhteistyötahoina Rovaniemen lintuyhdistystä mutta en saanut heiltä mitään vastausta. Lisäksi erilaiset lastentarharyhmät olivat listalla mukana mutta korona pandemian tuomien haasteiden takia päädyin jättämään ne pois. Arktikumin taidetoimintaa videoi Annamari Manninen ja valokuvasi Jonna Katajamäki. Itselläni ja apuohjaajallani Maria Patrikaisella oli rintaan kiinnitettynä GoPro kamerat. Kerätystä aineistosta tein luokittelut, jossa valikoin ja karsin mukaan toimintaa koskevat hyödylliset materiaalit ja hyödyttömät pois. Päivän aloitus lähti tutustuttaen lapset meidän tutkimusryhmämme jäseniin. Lapset esittelivät itse itsensä. Alussa jokaiselle jaettiin värikkäät opetukselliset lintuinfo kortit, jotka olin tehnyt jokaiselle omin käsin. Nämä toimivat taidepajan aikana myös muistin virkistyksenä, mikäli lapset tarvitsivat tuekseen tietoa.

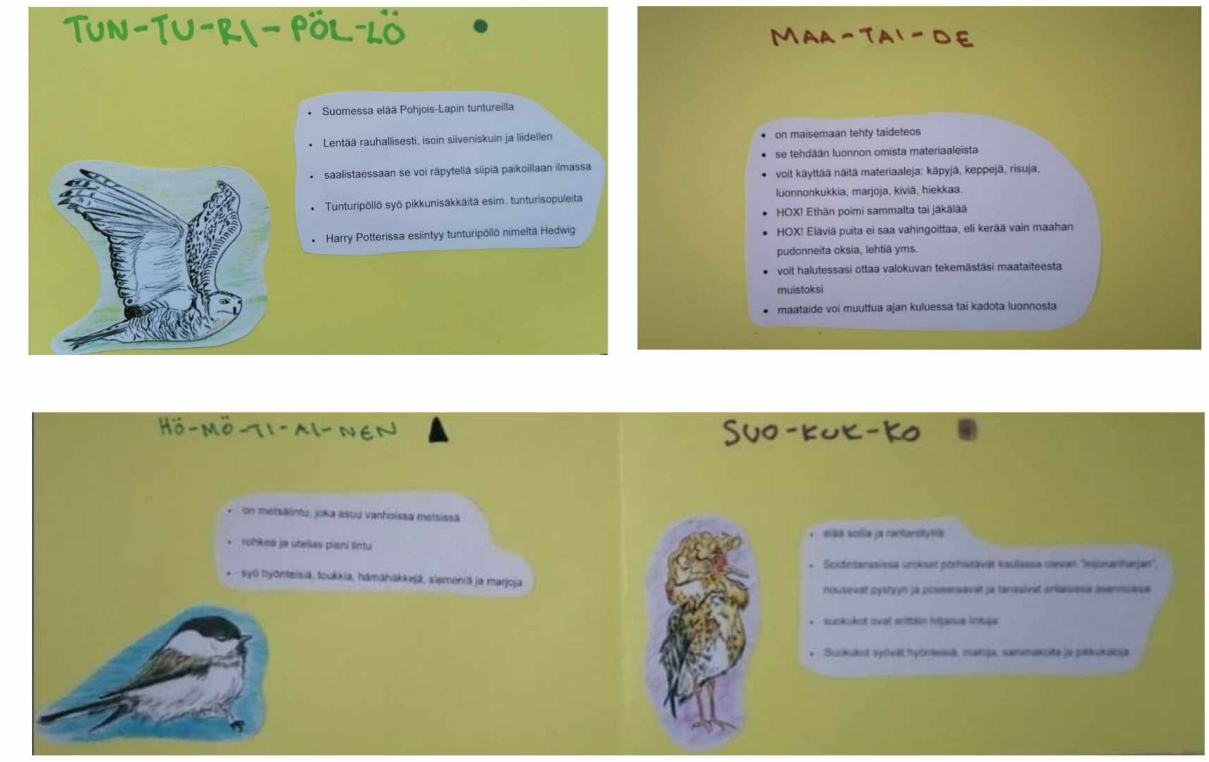

Kuva 10. Esimerkki lintuinfokortin sisällöstä, joka oli vaakasuuntaan tehty vihkomainen kortti. Jokainen taidetoiminnassa tutustuttu lintulaji esiteltiin lyhyesti omalla sivullaan. Viimeisenä myös infoa maataiteesta, koska aiheenamme oli tehdä maataidelintu. Kuva Minna Mukari 2021.

4.4. Tutkimuspäivän eteneminen

Tutkimuspäivä eteni hetkessä elämällä, kehittyen ja muuttaen muotoaan, jossa se lopulta löysi paikkansa kokemuksien kautta syntyneen tiedon avulla. Filosofi Kai Alhanen (2013) kertoo kirjassaan, kuinka Deweyn ajattelun lähtökohtana oli elävän olennon vuorovaikutteinen riippuvuussuhde ympäristöönsä. Hänen mukaansa kokemuksen kehittymistä tutkitaan elävien olentojen toiminnan näkökulmasta. Lisäksi Dewey johdatteli tutkimaan monesta näkökulmasta käsin, millaisia sidoksia ihmisillä ja kulttuurilla on muihin elollisiin ja elottomiin olentoihin (Alhanen, 2013, s. 14). Tämä ajattelu on hyvin nykypäivään sidoksissa ja sitä on alettu yhä enemmän ottamaan käyttöön kasvatuksessa. Mielestäni se on hyödyllinen taideperustaista toimintatutkimusta tehtäessä taidekasvatuksellisia lähtökohtia ajatelleen.

Tutkielmaan osallistujat tekivät taidetoimintaa Arktikumin puutarha-alueella kahden ja puolentunnin kestoisen taideopetuksen ajan. Aihealueena käsiteltiin uhanalaisiksi luokiteltavia arktisen alueen lintuja. Käsittelimme kolmea lintulajia, jotka olivat: hömötiainen, suokukko sekä tunturipöllö. Tutkielma sisälsi myös kolme erilaista leikkiin ja kehollisuuteen sisältyvää toiminnallista pistettä. Neljäs piste oli näiden kokemuksien pohjalta toteutettava maataidelintu pienryhmissä.

Ensimmäinen lähtöpiste aloitettiin Arktikumin edestä, jossa lintulajit esiteltiin ja jaettiin tekemäni lintuinfokortit. Aluksi eläydyimme tunturipöllön elämään ja lapset saivat lämmitellä Arktikumin edessä ja verytellä ”siipiään” ennen lentomatkalle lähtemistä. Lähdimme liitelemään kohti tukikohtaamme eli pesäämme Arktikumin puistoon Ounasjoen lähelle nurmialueelle. Alueella oli myös sinne aikoinaan tehtyjä maataideteoksia ja viikinkikiviä, joita esittelimme lapsille. Matkan aikana jokainen sai kuvitella olevansa tunturipöllö, joka liitelee ja tarkkailee ympäristöään. Perille päästyämme tunturipöllöt saivat pitää pitkän lentomatkan rasittamana evästauon. Evästauon aikana puhuimme aiheemme linnuista ja vaihdoimme lintukokemuksia lapsien kanssa. Syönnin jälkeen jakauduimme kahteen ryhmään. Apuohjaajani Patrikainen, veti viestijuoksuun perustuvan lintujen ravintotehtävän. Toinen ryhmä lähti minun kanssani kuuntelemaan ääninäytteet linnuista, joita soitin kaiuttimesta. Tämän jälkeen eläydyttiin leikkimään lintua etsimällä lajitoverit ääntelemällä ja elehtimällä.

Leikkien jälkeen kokoonnuimme yhteen ja kerroimme hieman maataiteesta ja esittelimme Arktikumin oman maataideteoksen, joissa lapset saivat hetken leikkiä ja kokeilla paikan maataiteen kiviä. Viimeisenä toteutimme maataidelinnut. Jokainen ryhmä sai oman

maataidesäkin materiaaleja. Taidepajassa syntyneet linnut kuvattiin niiden tekijöiden kanssa ja lapset saivat valokuvat muistoksi. Kävimme myös yhdessä läpi kaikkien tekemät linnut ja tarinat siitä mitä he olivat keksineet. Lapset olivat kiinnostuneita myös dokumentointi välineistämme ja saivat välillä itsekin kokeilla videokuvausta ja ääninauhurin käyttöä. He kokivat tämän selvästi tärkeäksi ja käsittelivät välineitä mahdollisimman huolellisesti ja varovasti. Muutaman päivän jälkeen kävin tekemässä jälkitehtävän koululla, jossa lapset saivat paperille piirtäen tai kirjoittaen toteuttaa mikä taidetoimintapäivässä jäi parhaiten mieleen.

Kuva 11. Oppilaat tutustumassa paikan päällä olleeseen maataiteeseen. Kuva. Minna Mukari 2021

4.5. Taidetoiminnan opetussisältö

Kuva 12. Ravintotehtävän ja Maataidelinnun tekoa

Taidetoimintapäivään tarvitsimme myös opetusmateriaalin valmistusta, joka toimi niin taidekasvatuksen opetusmateriaalina kuin myös tutkimuksen aineistona. Taideopetuksemme koostui kolmesta eri rastitehtävästä: linnunravintotehtävä, joka perustui viestijuoksuun, eläytymistehtävä, joka perustui linnun elämään eläytyen leikin kautta, jossa etsittiin lajikumppanit matkien arvonnalla saamaansa lintulajia sekä viimeisenä maataide tehtävä, jossa tehtiin maataidelinnut omaa mielikuvitusta hyödyntäen. Osaan leikkeihin kaikki lähtivät innolla mukaan mutta muutamia täytyi hieman rohkaista ja loppuen lopuksi kaikki lapset osallistuivat kaikkiin tehtäviin hyvällä asenteella.

4.5.1. RAVINTOTEHTÄVÄ

Patrikainen valmisti oman tehtävänsä eli linnun ravintotehtävän materiaalit piirtäen paperilautasille ruokia, joita linnut syövät tai eivät syö. Esimerkiksi mukana saattoi olla juomatölkkejä tai tupakan tumppeja ja näistä keskusteltiin, miksi niitäkin esiintyy luonnossa ja mitä ne voivat aiheuttaa linnuille. Lasten oli siis tarkoitus etsiä sitä ravintoa mitä kukin lajin edustaja syö ja toimittaa viestijuoksuna oikean lintulajin edustajan pisteeseen. Roskat piti heittää roskakori pisteeseen. Tämä ruokintatehtävän onnistuminen näkyi tutkimuksessani esimerkiksi jälkeenpäin tehdyssä mielikuvien pohjalta tehdyssä piirustustehtävässä siten, että useammassa piirustuksessa näkyi linnulla mato suussa tai pieneläintä saalistava petolintu. Eräs oppilas oli piirtänyt koko päivän tapahtuman korostaen ruokinta tehtävää. Hän nosti siitä esiin mielikuvallisesti asian, jossa pöllö pyydystää sille sopivaa ravintoa. Lapset olivat innokkaalla asenteella tässä leikissä alusta loppuun saakka mukana.

Kuva 13. Ravintotehtävästä kuvia, jossa toimitetaan oikeat ruoat oikeille linnuille. Mukana oli myös linnuille sopimatonta ravintoa ja ne piti tunnistaa ja heittää "roskakoriin". Kuva Maria Patrikaisen GoPro kamerasta 2021.

4.5.2. ELÄYTYMISLEIKIT

Ensimmäinen- ja toinen tehtävä sisälsivät vetämiäni eläytymisleikkejä. Aloitustehtävän leikkinä oli liidellä kuin tunturipöllö Arktikumin museon edestä kohti tukikohtaamme puutarha-alueen kivi-istuin rinkiin. Eläytymisleikki sisälsi kolmen lintulajin ääninäytteet, joita käsittelimme taidetoiminnassamme. Lintujen äänet soitettiin kaiuttimesta lapsille. Ennen tätä kyselin lapsilta miltä heidän mielestään voisi kukin lajin edustaja kuulostaa omien esimerkkiensä avulla. Lapset saivat myös valita järjestyksen missä lintujen äänet kuunneltaisiin. Kävimme myös infokorttien tietojen avulla läpi, kuinka linnut voisivat liikkua. Tämän jälkeen jokainen sai arpalipukkeen, jossa luki jonkin lintulajin nimi ja heidän piti äännellen ja matkien tätä lintua etsiä lajitoverinsa. Tein tästä tehtävästä havaintoja aineiston pohjalta, jossa äänneltiin myöhemmin päivän aikana, kun teemme maataidelintuja ja joku lapsista matkii taustalla linnun ääntelyä. Samoin videokuvista on nähtävillä myöhemmin toistuvaa liitelyä ja yksi lapsista kiipeää puuhun kertoen olevansa hömötiainen puussa. Eräs

poika, jolla havaitsin aiemmin olevan vaikeuksia ilmaista itseään luokkatilassa, avautui luontoympäristössä eläytyen räpyttelemään siipiään tai kuopimaan toisella jalalla maata tarkkailen ympäristöään kuin suokukko. Välillä hän teki ilmahyppyjä liidellen käsillä ja heittäytyen makoilemaan maahan. Jälkeenpäin luokkatilassa toteutetussa tehtävässä hän kuitenkin piirsi vain vertavuotavan peukalon, koska hänellä oli sinä päivänä haava sormessa. Lisäksi hän sanoi, että taidetoiminapäivä oli peukutuksen arvoinen.

Kuva 14. Eläytymisleikkien menoa, kuvassa eri ”linnut” etsimässä lajitovereitaan. Kuvat. Minna Mukarin GoPro kamera, 2021 ja Annamari Mannisen videokuvasta 2021.

4.5.3. MAATAIDELINNUT

Kuva 15. Maataidelintuja valmistumassa. Kuvat Jonna Katajamäki, 2021

Johansson (2004) kirjoittaa 1960-luvulla syntyneen maataiteen tuoneen maiseman ja luontotaiteen esteettisen kokemiseen uuden ulottuvuuden, jossa luonto ja ihminen nähdään yhteen kuuluvina (Johansson, 2004, s.113). Taidetoimintaamme kuului maataidelintujen rakentaminen pareittain tai pienryhmissä. Keräämämme maataide ainekset jaettiin säkeittäin ryhmille. Tein havaintoja, kuinka lapset odottivat innokkaana pussien sisältöjä kuin joululahjaa. Lupa oli myös vaihtaa keskenään tai etsiä yhdestä isosta materiaalipinosta mielekkäitä aineksia. Lisäksi he saivat itse valita paikan mihin lintunsa valmistivat. Alkuun lapset tutkiskelivat eri materiaaleja ennen kuin lähtivät lintujaan hahmottamaan ja tehtävän antoa piti tarkemmin avata parikohtaisesti. Osalla meinasi alkuun huomion viedä ympäristön tapahtumat kuten lammessa lilluva kenkä. Apulaisohjaajani Patrikainen oli kuitenkin asian huomannut ja saanut henkilöt takaisin innostumaan maataidelintujen pariin puuhasteluun. Ääninauhurilta löysin myös kohdan, jossa eräs poika kiljuu innosta oivalluksestaan nähdessään lähellä mehiläishotelleja

rakentavan ryhmän heittäneen isoja kaarnan liuskeita pois, jotka hän sai käyttöönsä. Näistä hän rakensi yhdessä ryhmänsä kanssa pöllöperheen vartalot sekä puun oksat, joilla pöllö perhe istui. Kukkien ja viherkasvien osia käytettiin sulkina ja siipinä ja niitä ihailtiin. Valkosista kivistä ja kävyistä ja kepeistä rakentui ääriviivoja tai pöllönpoikasia ja silmiä. Lapset olivat myös valinneet hyvin erilaisia paikkoja mihin lintunsa tekivät. Osa oli käyttänyt isoja maassa olevia lättäkiviä alustana, joista linnut erottuivat hyvin. Jotkut parit kokosivat nurmelle ja osa ihan vesistön lähelle tai puiden suojaan. Lintujen rakentelun aikana alkoi myös kehittymään tarinoita, jotka loivat lisää mielikuvitusta tekemiseen. Osalla myös lintu muutti päivän aikana muotoaan. Esimerkiksi eräällä parilla oli alkuun Tanssiva keijulintu mutta seuraavalla kerralla tullessani paikanpäälle oli lintu muuttunutkin Kalankakkaaja linnuksi.

Taidetoiminnan aikana myös kaksi ryhmää liittäytyivät yhdeksi isommaksi ryhmäksi ja olivat yhdessä tehneet ison pöllöperheen, johon kuului ”isäpöllö”, ”äitipöllö” ja kaksi pöllönpoikasta. Myös toisella parilla oli muodostunut maahan emolintu poikasineen. He olivat myös tehneet kehykset lintujen ympärille kuin taidemaalauksessa konsanaan. Eräs parivaljakko teki viiksipöllön kivelle lentelemään ja toiset puolestaan olivat ympäristöstään löytäneet isoja kiviä ja käyttäneet niitä hyödykseen oman lintunsa ”kalliopesän kivinä” jossa lintu seisoi. Lintujen lisäksi löytyi myös risukasasta tehty pesä linnuille. Kaksi oppilasta, joista tiedän molemmilla olevan luokkatilassa toimimisessa olevan vaikeuksia keskittyä opetukseen, loivat intensiivisellä keskittymisellään luontoympäristöön Naurusorsan. Naurusorsa asui kauhumetsässä pyydystäen pieniä lintuja ravinnokseen. Tämä lintu oli rakennettu hyvin yksityiskohtaisesti ja isoon kokoon vesistöalueen lähelle. He olivat myös erittäin tyytyväisiä lopputulokseensa ja ylpeänä poseerasivat kuvaushetkellä maataidelintunsa vierellä.

Minulle oli erittäin palkitsevaa nähdä kaikki oppilaat innokkaalla asenteella ja täydellä tarmolla luontoympäristössä toimimassa. Osalla esiintyi kuitenkin haasteita maataideteoksen aloittamisessa. Kuitenkin alku pyörinnän ja ympäristön ihmettelyn jälkeen hekin tarttuivat tuumasta toimeen ohjaajien kannustamana. Maataidelintujen teko tuntui olevan mielekkäin vaihe. Luokan opettaja kertoi minulle jälkitehtävän aikana, että olivat ennenkin tehneet maataidetta, mutta kuulemma silloin motivaatio ei ollut näin kohdallaan. Ehkäpä juuri ennen maataidelintuja suoritetut kehollisuuteen perustuvat leikit olivat motivaattorina luovuuden avautumiselle.

Kuva 16. Arktikumiin syntyneitä maataidelintuja. Kuvat Jonna Katajamäki, 2021

4.5.4. JÄLKITEHTÄVÄ LUOKKATILASSA KOLMEN PÄIVÄN KULUTTUA

Taidetoiminnassa liitelyyn perustuva eläytymisleikki näkyi melkein jokaisessa piirroksessa, johon oli piirretty liitelevä lintu ja tätä toimintaa oli korostettu osalla kirjoittamalla sana liitää paperille. Pohdin myös sitä, että vaikka eläytymisleikissä oli arvalla valittu mitä lintua piti matkia niin ei niinkään tämä lintulajin edustaja näkynyt itse lopputuloksissa maataiteessa eikä piirroksissa vaan linnun ulkomuoto oli paljolti muokkautunut lasten kertomien maataidelintujen tarinoiden näköisiksi tai kuvaksi päivän toiminnasta, jossa mielikuvitus oli ottanut oman roolinsa. Maataidelinnut olivat alkaneet elämään omia elämiään ympäristössä missä toimintamme tapahtui. Osassa piirroksissa oli kuvailtu elementit, joita näkyi toimintapaikkamme ympäristössä kuten esimerkiksi virtaava joki, lehdettömät puut, vihertävä nurmi ja kivet, joilla söimme evästä. Osa oli piirtänyt ainoastaan linnun, joka joko kuvasi hyvin samankaltaisesti maataidelintua maassa tai se oli alkanut paperilla muuttumaan eläväksi persoonalliseksi yksilöiksi lentäen tai kantaen suussaan ravintoa. Lasten taideteoksissa oli myös yksi piirros, joka kuvasi vain tekijää itseään syömässä eväitään kivien päällä. Tein myös havaintoja dokumenttiaineistostani, jossa tämä henkilö oli muutenkin vetäytyvämpi ja vähemmän aktiivisesti osallistumassa toimintaan.

Koulussa järjestetyssä tutkielman kannalta olennaisessa lopputehtäväkatsauksessa oli mukana kaksi muuta lasta, jotka eivät olleet osallistuneet taidetoimintapäivään. Heidän teoksistaan puuttui linnuilta siivet ja ne olivat enemmän staattisia tikkujaloilla piirrettyjä. Toinen oli kuitenkin piirtänyt jonkun muun luontokokemuksen ja kuvasta ilmeni mm. kodin lähellä sijaitseva lampi, johon hän isänsä kanssa tehneet retkiä. Hän oli kuvannut lampeen kaksi sorsaa. Kuvaan oli myös piirretty mitä lammen ympärillä oli ja enemmän keskitetty siihen mitä rakennuksia tässä ympäristössä on. Tässäkin sorsat oli kuvattu tikkujaloin ilman siipiä. Piirroksista selveni myös luonnonmateriaaleista rakennettu muoto. Se oli tuonut piirroksiin uusia tapoja ilmentää linnun sulkia ja muita osioita. Lisäksi osa oli tuonut värejä luomalla enemmän lintuun persoonallisuutta. Ehkäpä he olivat kuvitelleet jo lintuja tehdessään mielessään linnun tämän näköiseksi? Lisäksi pareittain tehdyt linnut oli kuvattu piirroksissa hyvin eri tavoin, joten epäilen, että yksilölliset kokemukset koko päivän toiminnasta tulevat piirroksien kautta näkyväksi paremmin ja se, miten taidetoiminnassa muotoutunut maataide on muokkautunut yksilön mielikuvituksessa nähtynä lintuna. Esimerkiksi erään lapsen muistot päivästä ilmenivät paperilla liitävänä pöllönä, johon oli myös ilmestyneet telaketjut pöllölle. Liikettä oli myös kuvattu pyörivillä liikkeillä piirrettyinä vauhtiviivoina.

Kuva 17. Kaksi esimerkkiä piirroksista, joissa luontoympäristö on otettu mukaan piirroksiin. Näissä linnut myös lentelevät sekä toisessa linnulla on ravintoa suussa. Kiveys, joka toimi tukikohtanamme on kuvattu piirroksiin. Vasemmalla on havaittavissa mäki, jossa toimintamme tapahtui Arktikumin korkeimmalla kohdalla mäen päällä. Oikealla kuvassa puolestaan vesistö ja erilaiset alueen puut on tuotu kuvaan mukaan.

Kuva 18. Esimerkkiä piirroksista, joissa lentäminen on jäänyt mielikuviin ja piirroksia on rikastettu mielikuvituksella ja värien käytöllä.

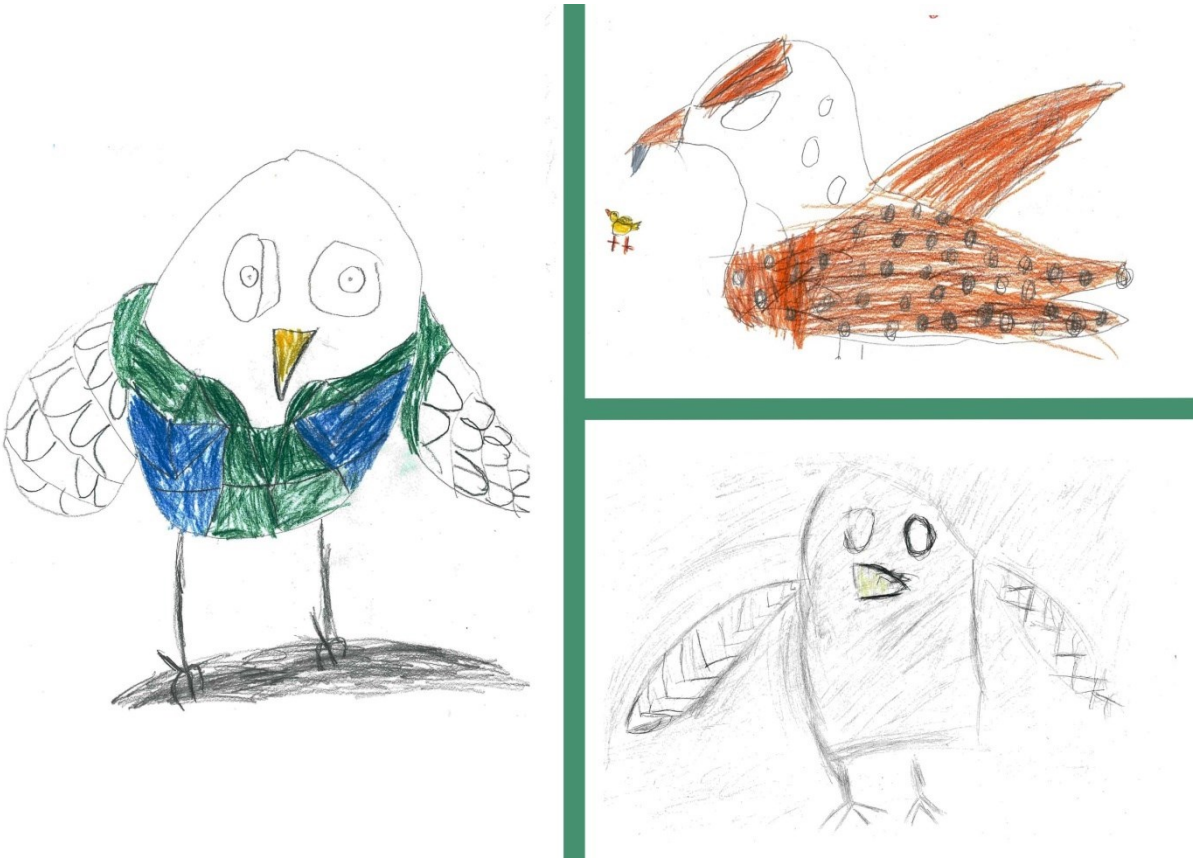

Kuva 19. Esimerkkejä piirroksista, joissa toistuvat vahvasti maataidelintujen piirteet ja materiaalin tuntu, mitä maataidelinnut sisälsivät. Lisäksi siipiä on korostettu, ja keholliset leikit sisälsivät paljon liitämiseen ja siipien räpyttelyyn liittyviä matkimistehtäviä. Kuva alla. Lasten tekemiä maataidelintuja 3 päivää ennen piirrostehtävän suorittamista

5. TUTKIMUKSEN TAITEELLINEN OSIO

5.1. Taidenäyttely nimeltään Kotopesä

Taiteellinen osioni rakentui installaation muotoon Lapin yliopiston Galleria Kopion tilaan syksyllä 2021. Taidehistorian kirjoittaja David Deitcher (2003) kertoo installaatiotaiteen syntyneen 1960- luvulla, jolloin käytettiin vielä yleisimmin sanaa tilataide. Installaatiot poikkesivat totutusta liittäen katsojat osaksi teosta. Samalla tilataideteoksen tarkoitus oli sulautua ympäristöönsä, jossa ne esitettiin tuomalla uusia ideoita esiin juurtumatta toimimaan vain entisten tietojen vastaanottajina (Deitcher, 2003, s. 247). Taidehistorian professori Robert Cumming (2009) puhuu installaatiotaiteen kuuluvan modernin kuvanveiston piiriin olematta kuitenkaan varsinaista kuvanveistoa. Hän kiteyttää installaation kääntävän kuvanveiston periaatteet päälaelleen siten, että veistos on suunniteltu itsenäiseksi teokseksi, jota katsotaan ulkopuolelta. Installaatio puolestaan houkuttelee katsojan teoksen tilaan, joka voi koostua esimerkiksi rakennetusta, löydetyistä tai ”readymade”-elementeistä, valosta, äänestä tai heijastetusta kuvastosta (Cumming, 2009, s. 41).

Dewey (2010, s. 243) kuvaa taiteellisen luomisen sekä esteettisen havaitsemisen ytimen olevan herkkyys välineelle välineenä. Alhanen (2013, s. 183) kirjoittaa Deweyn kuvaavan taideteoksen luomista ja sen havaitsemista kokemisen kehityksen prosessin ja sen huipentumisesta käsin. Dewey (2010, s. 253) käyttää sanaa yltyminen luomisen sijaan. Alhanen (2013, s. 184) kertoo Deweyn tarkoittavan yltymisessä taiteilijan virittäytyvän herkkään ja yksilölliseen tapaansa havainnoida maailmaa, jossa luovan työn ytimessä on taideteoksen synnyttämiseen käytettävien materiaalien työstäminen taiteilijan omien kokemusten avulla. Pääosiona installaatiossani oli katosta siimoilla roikkuvat kelokepit ja lähes sata paperimassamunaa, jotka olin maalannut väripigmentti musteilla sekä kuorruttanut toisen puolen syksyllä poimimastani ruskan värittämistä sammaleista. Lisäksi kahteenkymmeneen munaan oli kuvansiirrolla painettu kuvat lasten tekemistä lintupiirroksista. Nämä sommittelin kuvattomien munien sekaan. Ideana teokselle oli kuvastaa hautomossa kehittyviä munia, joista yksitellen putkahtelee esiin munista kuoriutuneita persoonallisia lintuja ja linnun elämän tapahtumia. Tämä metafora kuvastaa lasten luovuuden syntymistä ja kehittymistä taidetoiminnan seurauksesta. Munat kuvasivat myös koko tutkimuksen alusta asti lähtenyttä kehityskulkua liittyen lintuteemaan. Munien idea prosessoitui ääninauhuriin tallentuneista keskustelun havainnoista ja omista kokemuksistani taidepäivänä. Keskustelut liittyvät asiaan, jossa suurin osa lapsista otti

maataidelintuja tehdessään mukaan pohdinnan linnun syntymästä ja kuoriutumisesta munasta poikaseksi.

Taiteilijana minulle muotoutui päässäni mielikuva, jossa installaation munat ovat kuin ilmassa leijuva taidetoiminnallinen flow -tila. Se reflektoi omat kokemukseni päivästä yhdistyen lasten kokemuksiin ja yhteiseen vuoropuheluun linnuista, jota taidetoiminta synnytti tämän päivän aikana. Installaatio sisälsi myös jo aiemmin mainitsemani ääniteoksen, jossa lapset kertovat mielikuvituslinnuistaan tarinoita. Äänitetyissä keskusteluissa lasten tekemien maataidelintujen ominaispiirteistä ja nimistä. Ääniteos oli n. 9 minuuttia pitkä ja se oli kuultavissa kuulokkeista galleriatilassa. Halusin äänen kuulokkeisiin, jotta katsoja voi tarkastella ensiksi teosta ilman ääntä ja sen jälkeen tehdä havaintoja, miten teos saa uuden nyanssin tekijöiden kertomuksien kautta. Installaatiossa oli myös toisella puolen galleriatilaa paperimassasta tekemäni linnunpesä, jonka sisällä oli mustia pieniä lintuja käpy ja sammal pesässään. Lintujen sydämen kohdalla oli punainen väri symbolina niiden sukupuuttoon kuolemisen uhasta. Lintujen ympärillä olivat lasten tekemät maataidelinnut, jotka olin kuvansiirrolla siirtänyt pyöreisiin vanerilevyihin. Vanerilevyt olin asetellut kiertämään kehämäisesti tätä uhanalaisten lintujen pesää kuin suojellen niitä katoamiselta. Tämän teososion alle rakensin myös valkoisesta harsokankaasta lunta muistuttavan muodon, joka symboloi toimintapäivämme vaihtelevaa ja kylmää säätä. Itse pesään pyrin luomaan tunnelman, johon katsojan täytyy tirkistellä kuten linnunpönttöihin, herättäen uteliaisuutta mitä sen sisällä on. Sama uteliaisuus näkyi lasten taidepajapäivänä luonnonmateriaalipussien sisältöihin kurkisteluna.

Alhanen (2013) kuvaa Deweyn ilmaisseen taideteoksen luomista prosessiksi, jossa taiteilija työstää teostaan siten, että hänen oma kokemuksensa voi ulkoistua työstettyyn ainekseen ja tulla tällä tavoin myös muiden ihmisten koettavaksi. Hän lisää, että taideteos kykenee muuttamaan asioihin liitettyjä ihanteita osoittaen, että ihanteet kehittyvät ihmiselämän ja sen olosuhteiden muuttuessa (Alhanen, 2013, s. 83–189). Installaatio sisältää omia kokemuksiani läpikäyden koko tutkielmaani liittyvää matkaa sen kehittelyä alusta loppupäätelmiin saakka. Se on koko prosessin lopputulos visuaalisesti esitettynä sisältäen moniaistisuuden, vuoropuheluun, reflektointiin, havaintoihin ja kehollisen kokemukseen sisältyviä hetkiä. Näitä hetkiä olen kokenut omakohtaisesti, yhdessä lasten kanssa kuin myös apuohjaajieni kanssa sekä yksin työstäessäni taideosioita ja koko tutkielmaa. Taidenäyttely on osio missä herättelen hellävaraisesti kysymystä katsojassa ilmastonmuutokseen ja metsien monimuotoisuuden katoamisiin liittyviin kysymyksiin. Samanlaista tapaa hyödynsin taidetoiminnassa lasten kanssa. Asiaa lähestytään tutkielmassa ja taiteellisessa osiossani leikkimielisyyden ja

empaattisin ottein, vaikka taustalla oleva asia onkin huolta herättävää. Installaatio mahdollistaa osallistumaan tutkielmaani myös ulkopuoliset katsojat mukaan, kun he pääsevät katselemaan, kiertämään ja kuuntelemaan tilaan rakennettua visuaalista esitystäni tutkielmastani.

Kuva 20. Kuvat taidenäyttelystäni Kotopesä, Galleria Kopio marraskuu, 2021, Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta, Rovaniemi. Kuvat. Minna Mukari, 2021

Tutkielmani kuuluu niin taiteen kuin kuvataidekasvatuksen kenttään, jossa yhdistyy myös vahvasti aiemmin saamani kuvataiteilijan koulutuksen taiteilijaidentiteetti. Taiteen avulla olen lähtenyt etsimään tapaa tuoda tutkimustulos myös visuaalisesti esille näyttelytilaan. Taiteilija-tutkija-opettajana kokemus, tulkinta ja havainnoinnit sekä tiede ja taide yhdistyvät yhdeksi kokonaisuudeksi luoden visuaalisen vuoropuhelun näyttelytilaan. Taustaltani olen taidemaalari ja lähdin toteuttamaan näyttelyä itselleni uudella tekniikalla valikoiden teokseen kierrätys- ja luonnonmateriaaleja. Valitsemani materiaalit palvelevat parhaiten tutkimuksen ekologista ja eettistä luonnetta. Pohdin näyttelyä suunnitellessani, miten voin hyödyntää tutkielmassani taiteilijaidentiteettiäni ja millä tavoin voin inspiraation välityksellä vahvistaa ymmärrystäni

tutkielman prosessia ja tuloksia kohtaan moniaistisesti. Taideteoksen kautta käsittelin myös taidekasvatuksellista tutkimuskysymystäni lasten luovuuden ja mielikuvituksen kehityksestä. Pohdin kuinka voin sitä lähemmin tarkastella ja havaita asioita, jotka pelkällä kirjoittamisella voisi jäädä huomaamatta? Eläinsuhteen muoto näkyy installaatiossa lasten kertomana ja kuvailemina taideteoksina linnun syntymästä yksilöllisiksi oman elämän ja yhteisönsä jäseninä eläjiksi.

5.2. Luonto- ja eläinsuhteen esitysmuotoja nykytaiteen keinoin

Taideteoksen tekoprosessin aikana heräsi minulla pohdintaa siitä, miten eläimiä esitetään nykytaiteen valossa. Pohdintani kohdistui esimerkiksi siihen, että onko taiteilijalla oikeutta asettaa itse eläin osaksi taidemaailmaa? Hakala (2020, s. 165) pohtii kuinka erilaiset mielipiteet mukailevat yleistä keskustelua eläimiin kohdistuvasta moraalisesta arvosta ja tärkeimpänä kysymyksenä nousee se, kuinka eläimen itseisarvo voidaan ottaa huomioon, kun työskennellään kuvataiteeseen liittyvissä prosesseissa ja itse valmiissa teoksessa. Kiasman amanuenssi Piia Oksanen kertoo toimittaja Aino Frilanderin haastattelussa (2019) kuinka mediassa esimerkiksi ilmastonmuutosta käsitellään tavallisesti faktojen ja luonnontieteen näkökulmasta, mutta taiteen kautta voidaan keskustella siitä epävarmuuksien, pelkojen ja tunteiden kautta.

Viimevuosien aikana taiteilijat ovat yhä enemmän kiinnostuneet käyttämään taiteessaan eläimiä ja muuta eliöstöä. Oksanen (2019) ottaa esille esimerkiksi ranskalaisen Pierre Huyghen, joka luo keinotekoisia biotooppeja, joiden osasina voi toimia niin riikinkukot, syöpäsolut kuin katsojille ärhentelevät ampiaiset. Toimittajat Riitta, Koivuranta ja Suvi Ahola (2021) tuovat esille Terike Haapojan ja Laura Gustafssonin Sika installaation, jossa mm. kuullaan sikojen ääntelyä viimeisenä yönä ennen teurastusta ja kuvataan puolestaan sikaa, joka elää eläintenpelastus kodissa vapaana pihalla. Tuntemani tamperelainen taiteilija ryhmä Route Couture on puolestaan kerännyt teiden varsilta kuolleita eläimiä, nylkeneet ne, parkinneet nahat tehden niistä hirvimekkoja, fasaanibikineitä ja lokkihattuja (esim. Frilander, 2017). Maija Toivanen (2021) kirjoittaa Helsinki Biennaalin vuonna 2021 osallistuneen taiteilijan Kyungwoo Chunin luoneen Helsinki biennaalin teoksessaan Lintujen Kuuntelija tilanteita ja kohtaamisia, joiden ytimessä oli empatia. Hänen mukaansa Chun inspiroitui linnuista, joiden äänet hän kuuli, mutta joista pystyi näkemään vain vilauksen. Hän jatkaa taiteilijan teokseen

olleen osallistava, jossa katsoja sai valita yhden linnunlaulun teoksestaan ja kuvittelemaan laulajan ja piirtämään sen siluetin. Piirroksen alle piirtäjä kirjoittaa sen henkilön nimen, jonka kokee itselleen parhaaksi kuuntelijaksi. Biennaalin aikana huoneen seinät täyttyivät näistä piirroksista (Toivanen, 2021). Halusin myös omassa tutkielmassani lähestyä taideosiota empatian välityksellä, pohdin myös katsojaa osallistavaa tehtävää osaksi teokseen mutta päädyin jättämään sen pois jo valmiiksi laajan tutkielmani aiheeni takia.

Hakala (2020) kertoo, miten nykytaiteesta on vaikea löytää teoksia, jotka kestävät kriittistä tarkastelua eläinten oikeuksien kannalta. Syynä hän pitää kuvataiteen materiaalista luonnetta ja yhteiskunnan eläinsuhteen käsittelemisen ihmiskeskeisesti. Hän kuitenkin huomauttaa, että on mahdollista tehdä kuvataidetta, jossa yhdistetään eläinten oikeuksia ja itseisarvoa tukevia kriittisiä näkökulmia (Hakala, 2020, s. 165). Tämä näkökulma on jo havaittavissa nykytaiteen esittämismuodoissa ja edellä mainitsemissani taiteilijoiden eläinteema esimerkeissä. Huhmarniemi (2016) nostaa esiin, kuinka soveltavassa kuvataiteessa tutkimuksen tarve liittyy taiteilijoiden lisääntyvään innokkuuteen tehdä yhteistyötä eri alojen asiantuntijoiden kanssa (Huhmarniemi, 2016, s. 7).

Oma tutkielmani lähestyi luonto- ja eläinsuhdetta empatian välityksellä, jossa eläin toimi teeman ja tarkastelun kohteena. Koen, että usein taiteilijat lähestyvät eläin- ja luontosuhdetta hyvin traagisin tavoin herätellä ihmisiä, joissa visuaalinen ilme painottuu meidän ihmisen aiheuttamiin ongelmiin. Teoksissa korostuu ihmisen negatiivinen puoli, joka aiheuttaa eläimen kärsimystä. Tämäkin on tärkeää mutta nykypäivänä olemme myös valtavan tietotulvan äärellä ja saamme paljon kuulla negatiivisen sävyyn uutisoituja asioita. Tutkielmassani ja taideosiossani käsittelin, kuinka esimerkiksi lapsille voisimme opettaa ympäristöhuoleen liittyviä asioista lähestymällä niitä mielekkäällä tavalla. Tutkielmani pohjautui pohdinnoille, kuinka eläimet ovat lapsille tärkeitä ja miten esimerkiksi uhanalaisia lintuja voisimme lähestyä tarkastelemalla niitä leikin ja tarinallisuuden kautta. Huolta herättäviä aiheita voimme taiteen keinoin lähestyä myös positiivisesta näkökulmasta esimerkiksi eläytymällä eläimen rooliin. Eläytymisleikit voivat oikein toteutettuna lisätä lapsen empaattista suhdetta kanssakulkijoihin, miksipä me aikuisetkaan emme voisi enemmän löytää positiivisia lähestymistapoja asioihin unohtamatta leikkiä?

Ilmaston muutos on saanut aikaan ilmiön, joka on kuin kuumakivi myös taiteen kentällä. Ilmiötä vahvistava posthumanistinen ajattelu on kehittänyt parempaan eläinten osaa taiteessa. Hakala (2020) pohtii, kuinka eläimiä kuvaavassa taiteessa on tyypillistä yhdistää ihmisten

ominaisuuksia eläimiin. Hän jatkaa antropomorfistisesti tarkastellen eläinten inhimillistämisen auttavan lisäämään ihmisen itseymmärrystä, kun ihminen vertaa itseään ei-inhimilliseen (Hakala, 2020, s. 175). Tutkielmassani lähdimme juurikin tätä linjaa hyödyntäen tarkastelemaan linnun elämää. Hakala (2020) pohtii vaihtoehtoja eläimen lajityypilliseen tarkasteluun taiteen keinoin ja toteaa, miten käyttäytymisen kannalta tarkkaileminen toteutuu parhaiten kauempaa tapahtuvan havainnollistamisen kautta tai myötätuntoisen eläimen rinnalla kulkemisen avulla (Hakala, 2020, s. 176). Tutkielmani taiteellinen näkökulma tarkastelee eläimen elämää yhdistellen teeman monipuoliseksi taiteen esitysmuodoksi. Keskiössä on oppimisen lisääntyminen havaintojen, aistien ja kehollisen kokemuksen kautta. Eläimiä tarkkaillaan myötätuntoisesti teeman kautta, jossa etsitään uusia oivalluksia ja luovia tapoja itsensä ilmaisuun ja mielenkiintoon eläimiä ja taiteen tekemistä kohtaan.

Taideosioni installaatio koostui usean tekijän oppimistaan ilmaisukeinoista esittää eläinsuhdetta taiteen keinoin. Taiteilijana hain uusia näkökulmia esittää tutkimustietoa taiteen muodossa, jossa omat kokemukseni kohtaavat toisten kokemukset. Taideteoksessa oma taiteeni keskustelee lasten tekemän taiteen kanssa yhteisen teoksen alla. Huhmarniemen mukaan (2016, s. 6) taiteen avulla voidaan tuoda esille tutkimustiedon tulkinta ja kuvaaminen. Mielestäni taiteilijana yhteistyö tutkielmani osallistuneitten tekijöiden kanssa kehitti, vahvisti ja laajensi omaa taiteilijuuden ymmärtämistä avaten uusia polkuja ja mahdollisuuksia taiteen tekemiseeni. Maataide on myös oiva tapa innoittaa lapset eläinteemojen pariin, tutkimuksessa halusin, että luonnonvaraisiin eläimiin tutustutaan myös luonnonmateriaalien kautta, jolloin kytkös luontoon säilyy tilanteessa. Lisäksi linnut rakentavat pesiään luonnosta saatavilla materiaaleilla, joten mielestäni tehtävä lisäsi tämänkin kautta lähentävän tavan käsitellä lintuteemaa ja lisätä ymmärrystä ekologisista vaihtoehdoista tehdä taidetta.

Huhmarniemi ja Hiltunen (2018, s. 111) kirjoittavat nykytaiteen kokeneen siirtymän objektikeskeisestä taidekäsityksestä tila-, aika-, ja paikkasidonnaisiin menetelmiin sekä tieteen- ja taiteen keskinäiseen vuorovaikutukseen. Nykytaiteen ominaisia piirteitä ovat heidän mukaansa esimerkiksi teosten avautuminen prosesseiksi, kantaaottavuus, leikillisyys ja vuoropuhelu. Tutkielmani sisältää tämän ajatuksen, jossa lasten tekemät maataidelinnut pääsivät dokumentoinnin avulla osaksi myös taidenäyttelyn sisältöön.

5.3. Taiteellisen osion narratiivinen luonne

Tutkielmani taiteellisen osion installaatiossa narratiivisuus on vahvasti läsnä. Taideteokseni narratiivinen luonne kutoo kuvallisen ja sanallisen ilmaisun yhtenäiseksi sidokseksi. Olen tuonut *Kotopesä* installaatiossani esille asian, joka kuvaa lasten kertomia tarinoita ja vuoropuhelua muuttuen uudeksi moniulotteisesti esitetyksi visuaalisen tarinan muodoksi. Pyrin taideteokseni kautta herättämään myös katsojassa uusia oivalluksia, pohdintaa ja uteliaisuutta tutkimaani ilmiötä kohtaan. Lisäksi toivon, että se herätti katsojissa syvempää kiinnostusta tarkastella lasten ajatuksia ja teoksia polyfonisen tulkinnan kautta.

Dosentti ja erikoistutkija Hannu L.T. Heikkinen (2010) on kirjoittanut narratiivisuuden tarkoittavan lähestymistapaa, jossa pääroolissa ovat kertomukset tiedon välittäjinä ja rakennuspalikkoina. Tutkimus voi käyttää kertomuksia joko materiaalinaan tai tutkimus voidaan ymmärtää myös kertomuksen tuottamisesta maailmasta (Heikkinen, 2010, s. 143). Esimerkiksi nämä molemmat esiintyvät tutkielmassani samanaikaisesti, kun sitä tarkastellaan visuaalisessa kokoonpanossa. Monet tutkijat ovat todenneet, kuinka kertomusten kuuleminen ja tuottaminen perustuu pitkälti tietämisen prosessiin. Heikkinen (2010) jatkaa, miten me ihmiset ymmärrämme itsemme kertomuksien kautta eli rakennamme identiteettiämme tarinoiden välityksellä, narratiivisesti. Hän sanoo tarinallisuuden olevan monimuotoinen käsite niin tieteelisissä tutkimuksissa kuin myös yhä enemmissä määrin konkreettisena työvälineenä. Hän vielä lisää narratiivisuuden voivan viittaavan niin itse tiedon prosessiin, tiedon luonteeseen kuin myös tietämisen tapaan, jota voidaan myös käyttää hyödyksi, kun halutaan kuvata tutkimusaineiston luonnetta, viitata aineiston analyysitapoihin tai tutkimuskirjallisuudessa liitettyyn narratiivien käytännölliseen merkitykseen (Heikkinen, 2010, s. 145).

Mitä tekemistä sitten postmodernilla tiedonkäsityksellä on narratiivisuuden kanssa? Heikkinen (2010), toteaa erilaisten tutkimus- ja kirjoittamismetodien yhdistämisen olevan luonteva hyppääminen modernistisesta tieteen ihannoinnista postmoderniin, konstruktivistiseen tiedon käsitykseen, jossa valloilleen pääsee postmodernin yhdistelevä, kerroksellinen, moniääninen, epämääräinen ja ristiriitainen mielentila. Hän jatkaa, kuinka narratiivisuus hakee todentuntua, joka perustuu siihen, että lukija tai katsoja eläytyy tarinaan, jossa tarina tai taideteos puhuttelee katsojaa, lukijaa tai kuulijaa sen kautta miten tämä itse on elämässään kokenut. Hän pitää tärkeänä, että tarinaan heittäydytään eläytymällä henkilöiden asemaan ymmärtäen heidän

toimintansa tilanteisiin liittyen, jossa parhaimmillaan kuulijalle tai katsojalle voi avautua täysin uusi ymmärrys maailmasta todentunnun kautta (Heikkinen, 2010, s. 147–155).

Professori Vilma Hänninen (2010) mainitsee eettiseen arvokkuuteen kuuluvan, että tutkimuksessa kunnioitetaan ihmisen omaa olemusta antaen tutkimukseen osallistuvalle mahdollisuus ilmaista itseään omalla äänellä. Hän sanoo oman äänen kuulumisen usein pidettävän palkitsevana ja terapeuttisena, joista tutkijoita on kiitetty (Hänninen, 2010, s. 174). Omalla kohdalla installaatiossani oli liitetty ääniteos, jossa lapset kertovat maataidelinnuistaan keksimiä tarinoita. Koska teos oli julkisesti esillä, pyysin vielä erikseen luvat ääniteoksen esittämiseen vanhemmilta ja kyseinen teos oli vanhempien kuultavissa ennen hyväksymistä.

Tutkielmani näyttelykokonaisuus muodostui äänellisestä installaatiosta, joka oli narratiivisen analyysin pohjalta muodostunut tulkinnallinen tutkielma, joka oli taiteen keinoin ilmaistu prosessi ja tulos. Teos etsi ja tulkitsi vastauksia, miten luontoympäristössä tapahtuva taiteellinen eläytymistoiminta vahvisti lasten mielikuvitusta ja luovuuden kehitystä. Samalla se myös vahvisti omia tulkintojani tutkimuksen tuloksista. Taideteos esitti vastauksia kysymyksiini millä tavoin luovuutta edistävä toiminta esittäytyi vuoropuhelussa, kehollisessa toiminnassa ja lasten teoksissa? Miten lapset suhtautuivat linnun elämään leikkimisestä ja kuinka lasten taide syntyi? Miten minä itse voin tämän kaiken kuulemani, näkemäni, tuntemani ja kokemani tutkielman prosessin esittää yhtenä teoskokonaisuutena, jotta se herättäisi mielenkiintoa ja pohdintaa?

Kuva 21. Lasten tekemiä piirroksia ja maataidelintuja näyttelyn rakentamisvaiheesta, jossa heidän teoksensa on kuvansiirrolla painettu installaation muniin ja maataidelinnut vanerilevyille lattialla. Kuvat alla näyttelystä. Minna Mukari, 2021

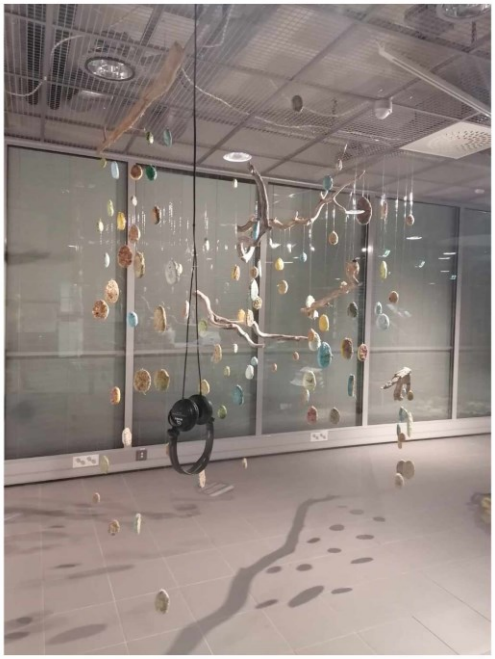

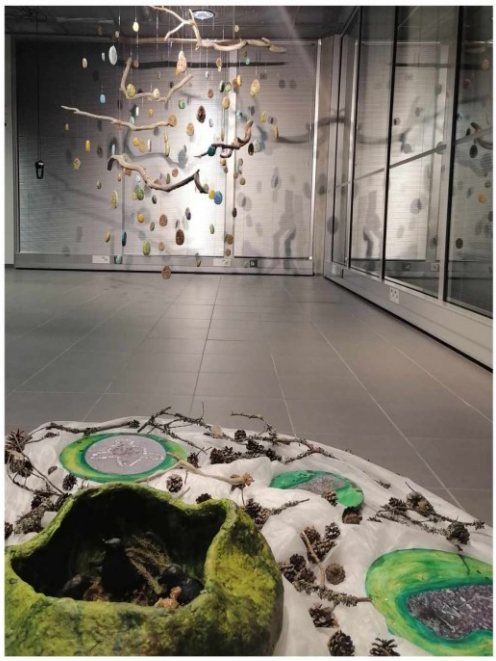

5.4. Installaation merkitys tutkimuksessani

Kasvatustieteen tohtori Ardra L. Colen ja kasvatustieteen tohtori Maura McIntyren (2008) määrittelevät artikkelissaan installaatiotaiteen erityispiirteiksi taiteellisessa tutkimuksessa tilasidonnaisuuden, katsomiskokemuksen, interaktiivisuuden ja kehollisuuden. He kirjoittavat kuinka installaatioihin pohjautuvien taiteellisten tutkimusten tavoitteena on laajentaa yleisöä myös akateemisen yleisön ulkopuoliseen yleisöön. Installaatio voi olla esillä useissa eri näyttelyissä ja rakentua jokaiseen tilaan uuteen muotoonsa ottaen tilan luonteen huomioon. Installaatiotaiteen moniaistisen kokemuksellisuuden lisäksi tutkimusinformaatio muokkautuu myös keholliseksi. (Cole & McIntyre 2008, s. 289).

Oma taiteellinen osioni oli installaatiosta koostuva näyttely, jonka olin rakentanut tilan muotoa hyödyntäen. Installaationi koostui Galleria kopioon Lapin yliopistoon, joka on osittain myös haasteellinen tila sen kulmikkuutensa ja pienen kokonsa vuoksi. Galleriassa on ikkunaseinät, jotka haastavat taiteilijaa enemmän näyttelyn pystytyksessä. Pyrin hyödyntämään installaatiota suunnitellessani ikkunoiden hyödyntämistä ja heijastumispintaa lisäten varsinkin pimeinä iltoina teokseen lisäulottuvuuden heijastuksen myötä. Galleriatilassa oli ritiläkatto, joka toimi mainiosti katosta roikkuvien taideteoksien esittämiseen, ja tämä olikin yksi syy huomiota herättävän sijainnin lisäksi miksi valitsin juuri tämän galleriatilan installaationi esittämiseksi. Alun alkaen olin näyttelylle hakenut Arktikumin Valvegallerian pienempiä huonetiloja, koska ajattelin että teos olisi ollut sopiva esittää ympäristössä, jossa itse taidepajakin oli järjestetty. Ajattelin myös, että jompikumpi huoneista olisi ollut sopivan intiimi teokselle ja ääni olisi tällöin voinut kulkea vapaana tilassa. En saanut tätä aikaa kuitenkaan itselleni, joten sain toisena vaihtoehtona ehdottomani Galleria Kopion tilan käyttööni.

Installaationi kautta pyrin herättämään mielenkiintoa katsojassa löytää ihmettelyn aiheita sekä kiinnostusta tutkielmaani kohtaan visuaalisin keinoin. Toivoin sen myös herättävän katsojassa omia pohdintoja omaa luonto- ja luonnossa asuvia eläimiä kohtaan. Ring Petersen (2015) mainitsee installaatiotaiteen olevan tilallinen kokemus. Teos definioi katsojan ja tilan suhdetta teokseen. Installaatiotaiteessa tila määrittelee teoksen (Ring Petersen 2015, s. 55– 56).

Kuva 22. Installaation suunnittelua ja kokeiluvaiheita, sekä alhaalla valmiin Installaation kuvia näyttelystä. Kuvat: Rosa Kansala 2021 (vasemmalla), Minna Mukari 2021 (keskellä, alhaalla), Jenni Määttä, 2021(Oikealla).

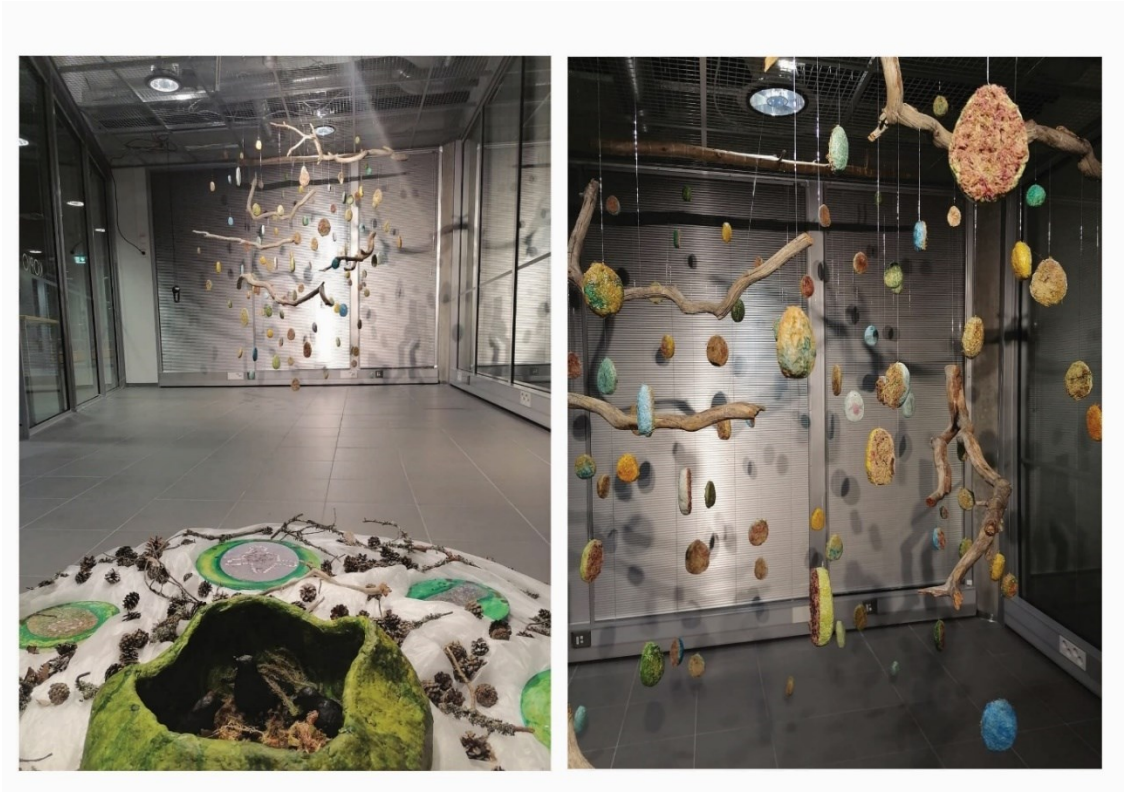

Kuva 23. Kuva näyttelystä, Minna Mukari, 2021

Kuva 24. Kotopesä installaatio. Minna Mukari, 2021

Kuva 25. Kotopesä installaatio, Minna Mukari, 2021

6. JOHTOPÄÄTELMÄT

Räsänen kirjoittaa (2011) kuinka taiteellisessa toiminnassa korostuu metaforinen ajattelu, joka liittyy narratiiviseen tiedonmuodostukseen, jossa yksilö rakentaa merkkien avulla erilaisia kertomuksia. Hän jatkaa, kertomalla kokonaisvaltaisen taideoppimisen tarvitsevan molempia tutkimisen ja maailman hahmottamisen polkuja (Räsänen, 2011, s. 136). Räsäsen ajatukset tukevat vahvasti omaa tutkielman prosessin kulkua. Tutkielma löysi vastauksia siihen, miten ympäristö- ja taidekasvatuksen menetelmiin tukevat keholliset leikit ja moniaistinen taidetoiminta vaikuttaa lapsen mielikuvituksen ja luovuuden käyttöön ja kuinka eläinsuhde näkyi taidetoiminnan aikana.

Aineiston tarkastelun pohjalta tekemieni johtopäätöksien ja tulkinnallisten havaintojen jälkeen tulin siihen tulokseen, että eläytymiseen perustuva taidetoiminta oli ilmeisimmin jäänyt eniten mieleen maataidelintujen tekemisenä. Erilaisista luonnonmateriaalien kosketuksesta syntyi visuaalinen lopputulos ja mielikuvitukselliset linnut tarinoineen jatkoivat elämäänsä vielä kolmen päivän jälkeen tapahtumasta piirustusten muodossa. Kehollinen ja moniaistinen taidekokemus näkyi jälkeenpäin tehdyissä piirroksissa monipuolisesti. Voin todeta, että liitelyyn, ravintoon ja lajitoverin etsimiseen perustuneet leikit näkyivät niin maataidelinnun tekemisissä kuin piirustuksissa innokkuutena ryhtyä luovaan toimintaan omatoimisesti. Mielikuvitus vahvistui kehollisten leikkien vaikutuksesta ja lapset kertoivat tarinoita maataidelintujensa elämästä. Tein tulkintoja ja havaintojani perustuen asioihin, joita taidetoiminnassa teimme ja miten ne ilmenivät jälkeenpäin tehdyssä piirustustehtävässä.

Liitelyleikki, joita usea ottivat piirroksissaan huomioon, korostui piirroksissa liitelevinä lintuina, joissa siipiä korostettiin. Ravintotehtävästä piirroksiin ilmestyi ravintoa suussa kantavia lintuja tai ravintoa pyydystäviä lintuja. Maataiteen piirteitä oli havaittavissa piirtämisessä luovina tekniikka kokeiluina linnun muodoissa ja tekstuurina. Luonnon materiaalin aistillinen kosketus toistui mielikuvatulkintoina myös piirroksissa. Luontoympäristö tuli joissakin piirroksissa näkyväksi esimerkiksi eräässä piirroksessa oli karttamainen pohjapiirros Arktikumin alueesta, jossa vesistöt ja päivän tapahtumapaikat oli tarkkaan kuvailtuna piirrokseen. Joissakin piirroksissa oli otettu ympäristön puut, vesistöt, taivas ja maa huomioon kivineen päivineen. Kiviröykkiöt piirroksissa kuvailivat ilmeisesti meidän tukikohtaamme. Ympäristöt olivat muovautuneet mielikuvitustarinoiksi, joissa lintuja lenteli tehden erilaisia toimintoja piirroksissa, joissa oli havaittavissa kehollisten leikkien kautta syntyneitä mielikuvitustarinoita.

Taidekasvatukseen perustuva toiminta luontoympäristössä, joka sisältää monipuolista aistien käyttöä, yhdessä tapahtuvaa innostavaa toimintaa ja kehon kautta tuottamaa tekemistä jättää arvokkaan muiston. Lisäksi se tuo taiteen tekemiseen kerroksellisia nyansseja unohtamatta tarinallisuutta. Piirtäminen luonnistuu paremmin, kun mielikuvissa on elämyksellisiä kokemuksia, joita voi mielekkään kokemuksen kautta palauttaa mieleen tuottaen uusia kuvia, jossa mielikuvitus herää uusin sfääreihin. Innostava leikillisyyteen perustuva taideopetus voi synnyttää uutta taidetta kietoen toiminnassa tapahtuvia osioita toisiinsa luoden täysin uusia kuvia mielikuvituksen ja kehon tuottamien kokemuksien pohjalta.

Taiteen synnyttämät kuvat voivat liittyä johonkin erityiseen tunnelmalliseen hetkeen, jostakin tietystä tilanteesta kuten esimerkiksi erään oppilaan evästauolla syntynyt kuva ruokailusta ulkoympäristössä. Taidekasvatuksen professori Pauline von Bonsdorff (1998) on pohtinut väitöskirjan luvun kaksi sisällössään ruumiillisuuden merkitystä havainnon lähtökohtana, silloin kun kyseessä on hahmottaa ympäristöä, joka lähtee kokijan omasta aistihavainnosta. Hän kuvaa kuinka ympäristöä tulkitaan havaintojen, tunteiden sekä aikaisempien tulkintojen ja kokemuksien perusteella, jolloin ne yhdistyvät uudeksi tulkinnaksi (Bonsdorff, 1998, s. 58–98).

Tutkielmani pohjalta oletan, että leikki on moniulotteinen käsite, joka opettaa ymmärtämään ja innostamaan moniaistisuuden kautta, jossa tietyt lukot aukeavat tekemisen tieltä ja luovuus puhkeaa kukkaan. Usein näin voi tapahtua myös henkilöillä, joilla on haasteita ilmaista itseään. Ujoksi oletettu lapsi tai oppilas, jolla on muuten haasteita kiinnostua koulussa tehtyihin tehtäviin, voi uskaltautua rohkeammin mukaan yhteisölliseen toimintaan motivoivan leikin innoittamana. Koko ryhmän ollessa innokkaasti mukana voi passiivisempikin henkilö lähteä rohkeasti mukaan muun ryhmän motivoivana ja hyvän yhteishengen ympäröimässä ilmapiirissä.

Psykologi Kirsi Salonen (2005, s. 5) kirjoittaa, kuinka ympäristöllä ja se millaisessa ympäristössä toimitaan, on merkitystä mielenterveyteen ja stressiin niin kielteisessä kuin myönteisessä merkityksessä. Tutkielmaani tehdessäni minulla on herännyt paljon erilaisia ajatuksia luontoympäristön ja leikin merkityksestä opetuksessa. Tiedetään että jotkut yksilöt voivat stressaantua enemmän kouluympäristössä ja heille voi tuottaa suuria vaikeuksia keskittyä itse opetukseen erilaisten luokassa olevien häiriötekijöiden vuoksi. Tänä päivänä näemme yhä vähemmän pieniä luokkia tai kouluja, sillä yhteiskuntamme on päättänyt sijoittaa isoihin laitosmaisiin keskittymiin. Isot koulut, joita kutsuisin ”massakouluksi” ovat sisä- ja ulkoiluympäristöineen paljon askeettisempia kuin pienissä kouluissa. Uusista kouluista puuttuu

usein luontoympäristö, joissa voisi nähdä ja seurailla esimerkiksi lintujen ja muiden luonnossa elävien eliöiden elämää. Tukahdutammeko liian turvallisella leikkiympäristöllä lapsien luovuutta?

Pauline von Bonsdorff (2021), kertoo Touko Kauppisen haastattelussa, kuinka eläimet viestivät meille paljon, mutta meidän ihmisten vastuulla on se, kuinka paljon me haluamme eläimiä kuunnella. Voisiko, tulevaisuuden koulu aloittaa sijoittamaan enemmän myös koulun ulkoympäristöön tuomalla pihalle enemmän kasvillisuutta ja tähän perustuvia oppimissisältöjä, joissa myös opitaan luonnon ja eläinten hoitamisen kautta luonnon merkityksestä. Tutkielmassani totesin kuinka luontoympäristöt palvelevat hyvin yksilöitä, joilla on esimerkiksi erityisherkkyyttä tai keskittymisvaikeuksia. Onnistunut yhteisöllinen toiminta kukoistaa parhaimmillaan ympäristössä, jossa olemme yhtä luonnon kanssa. Salonen (2005, s. 35) ajattelee myönteisen yhteisöllisyyden tunteen vähentävän yksilön eriytymistä, epäluottamusta, mahdollisuutta väkivaltaiseen käytökseen sekä turvattomuuden tunteeseen. Lisäksi voisimme verrata taideperustaisen toiminnan luontoympäristössä sisältävän paljon samoja ulottuvuuksia kuin eko- ja ympäristöpsykologiassa. Salonen (2005, s. 55) mainitsee elvyttävän luontokokemuksen sisältävän lumoutumisen, arkipäivästä irrottautumisen, paikan ja maiseman ja yhtenäisyyden tunteen merkityksen, jotka kuuluvat emotionaalisiin kokemuksiin.

Eskon (2020) mukaan, luontoympäristön hyvinvointia lisäävät vaikutukset tiedetään ja eläinten läsnäolon on huomattu auttavan ihmisten välistä kanssakäymistä. Tämä lisää kokemusta fyysisestä sekä psyykkisestä läheisyydestä. Lisäksi se rauhoittaa mieltä vähentäen stressi- ja pelkotiloja. Hän jatkaa terveydenhuollon, hoito- ja sosiaalityön toimineen jo pitkään eläinten kanssa tietyissä toiminnoissaan tavoitteellisesti tuottaen positiivisia tuloksia (2020, s. 115). Mielekkäillä eläinaiheilla tai jopa oikeiden eläinten läsnäololla taideopetuksessa voitaisiin saada uusia keinoja oppia luovaa ilmaisua ja samalla vahvistaa eläinsuhdetta ja empatiaa. Esko (2020) jatkaa kuinka useat tutkimukset tukevat sitä, miten eläinten kanssa yhdessä vietetty aika lisää hyvää oloa, jonka takia se tukee myös eläinten tuomista mukaan opetukseen ja koulutusympäristöihin. Esko painottaa, että tutkimuksissa, joissa eläimiä on käytetty opetuskäytössä, on eläin haluttu nähdä itsenään, yksilönä, tasavertaisena ja toisena, arvokkaana toimijana ja kumppanina. (Esko, 2020, s. 115).

Filosofian tohtori Lauri Rauhalan (2014) holistisen ihmiskäsityksen mukaan ihmisen olemassaolo muodostuu tajunnallisuuden, kehollisuuden ja situationaalisuuden kokonaisuudesta eli ihminen tulee olemassa olevaksi ympäristön vaikutuksesta

kokonaisvaltaisesti kietoutuen todellisuuteen oman elämänsä kautta (Rauhala, 2005, s. 32–33). Näkyykö jo useamman vuoden kiihtynyt älylaitteiden käyttö osassa ihmisiä lisääntyneinä keskittymisongelmina ja aggression purkauksina sekä eristymisenä luonnosta? Salonen (2005, s. 58) painottaa miten myönteisen luontoyhteyden kokeminen liittyy myös sulautumiseen ja yhteyden muodostumiseen luonnon kanssa, joka toimii eheyttävänä ja hoitavana kokemuksena.

Tutkielmassani totesin, että luontoympäristöllä on merkittävä vaikutus oppimiseen varsinkin, kun siihen liitetään monipuolista taiteellista toimintaa, jolloin sisältö palvelee mahdollisimman laaja-alaisesti erilaisia yksilöitä tarjoten kullekin jotain miellyttävää sisältöä. Pohdin, kuinka voisin jatkaa tutkielmani jatkamista siten, että tutkimukseeni osallistuisi lähinnä oppilaita, joilla nimenomaan on todettu ylivireyttä tai muuten ovat erityisherkkiä. Kiinnostusta olisi viedä tutkimustoimintaa pidemmälle siten, että lapset pääsisivät tekemisiin oikeiden eläinten kanssa esimerkiksi eläinhoitolaan tutustumisen muodossa. Jatkoa ajatellen haluaisin syventää tietämystäni siitä millä tavoin eläimet tuovat lasten oppimiseen lisäarvoa ja millä tavoin eläinsuhteen opettamista voisi kehitellä koulumaailman sisälle. Taiteen luonne olisi tässä yhteydessä lasten ja aitojen eläinkohtaamisten sidoksesta syntyvää taiteen avulla tutkivaa tarkastelua ilmiöstä.

Eläimet, luonto ja me ihmiset jaamme saman maapallon ja mielestäni meidän pitäisi löytää myös kasvatuksellisten ja taiteen keinoin uusia lähestymistapoja vahvistaa jokaisen eläinsuhdetta. Tämä voisi lisätä emotionaalista ja empaattista suhtautumista niin meitä ihmisiä kuin kaikkia muita kanssakulkijoita kohtaan. Eläinsuhdetta vahvistamalla voisimme parantaa kasvatuksellisesti lapsen suhtautumista ympäristöönsä eettisesti, ekologisesti, esteettisesti sekä globaalisti vaikuttaen. Huhmarniemen mukaan (2016) taidekasvatukselliset tavoitteet voivat ilmetä taideteoksien tekemisissä esimerkiksi taiteilijan pyrkimyksenä havahduttaa yleisöä ympäristöhuoleen, käynnistämään ympäristöaktivismia tai lisäämään ympäristöpoliittista kriittisyyttä. Hän jatkaa, että lähtökohtana voidaan käyttää kokemuksellista oppimista, avointa vuorovaikutusta sekä tunteisiin vetoavia teemoja (2016, s. 19–24).

Tutkielmani taidekasvatuksellinen toiminta sisälsi Räsäsen (2015) kehittämän integroivan taideopetuksen mallin sisältöjä, jossa taidetta hyödynnetään opetuksellisesti erilaisten taiteen- ja kulttuuritutkimuksen menetelmiä hyödyntäen. Räsänen jatkaa integroivan taideopetusmallin sisältävän neljä toisiaan täydentävää ulottuvuutta, joihin kuuluvat: havainto, tunteet, muodot ja muut kulttuuriset symbolit (Räsänen, 2015, s. 39). Tutkielmani taidekasvatuksellinen puoli hyödynsi erilaisten taidemallien yhteen solmimista, kuten kehoon eli performanssiin liitettävää

taideoppimista, maataiteen keinoja sekä perinteisempää traditiota piirustuksen ja tarinoiden yhdistämisenä. Kaikkien näiden yhteisvaikutuksen tulos synnytti vastauksen tutkielmalleni. Räsänen (2015) mukaan tämä laajentaa tietoa, joka ilmenee kuvallisina produkteina, jossa taideoppiminen ei perustu ulkoa oppimiseen vaan kykyyn soveltaa tietoa uusissa tilanteissa (Räsänen, 2015, s. 39). Tulevana taidekasvatuksen ammattilaisena halusin lähteä tutkimaan luovuuden ja mielikuvituksen vahvistamisen keinoja. Omien kokemuksieni pohjalta tämä oli elämys, joka jää ikuisiksi ajoiksi mieleeni. Vaikka toiminta oli laajaa kehollisuutta, moniaistisuutta, pelejä, leikkejä, maa- ja piirustustaidetta yhdistävää voin sen sanoa enemmänkin olleen voimaannuttava energiaa lisäävä ja innostavaan jatkokehitykseen rohkaiseva kokemus, kuin haasteellinen soppa.

Salosen (2005, s. 126) sanoin on tärkeää tukea lasta omaan tekemiseen, toimintaan ja kokemiseen myönteisyyden ja turvallisuuden kautta, joka perustuu pitkälti tukeen omaehtoisen toimimisen lisäämiseen. Myönteiset kokemukset ja kannustamiset rohkaisevat ja vahvistavat lapsen minuutta, joka näkyi selkeästi myös Arktikumilla toteutuneessa taideopetuspäivässämme. Tässä tutkielmassani olen nostanut esille tutkimuksia, joissa luontoympäristössä tapahtuva toiminta antaa lapselle mielekkäitä kokemuksia, jotka ovat liitoksissa erillisyyteen, seikkailumieleen, vapauteen, esteettisyyteen ja leikillisyyteen. Vapautuminen on mielestäni tärkeä asia mitä kannattaisi enemmän tuoda esiin tulevaisuuden oppimiseen liittyvissä asioissa ja ottaa haltuun kasvatuksen sisältöalueena. Vapautuminen kiinnostaa myös itseäni opetuksellisesti, kuinka sitä vahvistaen voimme rohkaista lasta toimimaan omana itsenään. Ehkäpä jatkoa ajatellen paneudun vahvemmin vapautumiseen liittyvään tutkimusteoriaan.

Marjo Räsäsen (2010, s. 121) mielestä voimme puhua jo taidepedagogisen ammatti-identiteetin muuttuneen taitojen opettajasta kulttuurityöntekijäksi. Toimittaja Touko Kauppisen haastattelussa (2021) Paulinen von Bonsdorff kuvaa luomaansa esteettinen toimijuus -käsitteen tarkoittavan lasten esteettistä osallisuutta moniaistillisena toimintana sisältäen luovuuden sekä tulkinnan. Lisäksi hän painottaa lasten sosiaalisyhteisöllisen toiminnan perustuvan mielikuvituksen käyttöön ja leikkiin. Voisiko tulevaisuuden koulu painottaa opetuksen sisällöissä entistä enemmän leikkiä, luovuutta ja mielikuvitusta eikä tyrehdyttää näitä yksipuolisilla tekoprosesseilla? Leikin, luovuuden ja mielikuvituksen kautta vahvistetaan lapsen kasvamista paremmaksi oman itsensä tuntijaksi, joka uskaltaa, tietää kuka hän on ja toimii näin vastuullisena yhteiskunnan jäsenenä. Myös von Bonsdorff (2021) on sitä mieltä, että Suomalaisesta koulujärjestelmästä uupuu vieläkin oikeanlainen ymmärrys luovuuden

merkityksestä ja hän onkin sitä mieltä, että taidetta lisäämällä opetuksiin enemmän muuttuisi oppiminenkin enemmän ilon kautta tapahtuvaksi.

Räsäsen (2011) mukaan taiteiden kasvatuksellista merkitystä perustellaan niiden sitoutumisella aistihavaintoihin, metaforisen ajattelun lisääntymiseen sekä kehon kielen kehittymiseen perustuvien symbolien avulla tapahtuvaksi käsitteellistämiseksi (Räsänen, 2011, s. 142–143). Tutkielmani tuloksista olen päätellyt taidetoiminnan, joka perustuu innostavaan tekemiseen jäävän usein mieleen asiana, johon on mukava palata. Syvennyin tutkielmassani leikin merkitykseen silloin kun vahvistetaan taiteellista luovuutta. Samalla tiede sitoi nämä kaikki toisiinsa tuoden uusia oivalluksia, joissa opittiin tieteen, taiteen ja leikin kautta ymmärtämään käsiteltyä teemaa, toisiamme, ympäristöämme ja omaa itseämme. Olemmeko aliarvioineet leikin voiman?

Dewey (2010, s. 393) kertoo kuinka taiteen avulla ihmiset oppivat itselleen vieraiden kulttuurien elämästä ja niihin sisältyvistä kokemuksista. Alhanen (2013, s. 191) kuvaa, kuinka Deweyn mukaan oppimisen toisten kulttuurien tavoista ja elämään yhdessä muun luonnon kanssa, auttaa ihmistä kuvittelemaan uudenlaisten inhimillisten elämänmuotojen mahdollisuuksia. Taideosioni nimeltään Kotopesä syvensi ja toi moniaistisemmin esille tutkielmassa käsitellyn ilmiö. Se oli tarkastelumuoto, jossa konkreettinen kosketus tutkimusaiheeseen on aistein havaittavissa. Teos koostui äänestä, piirustuksista sekä katosta roikkuvasta installaatiosta, johon reflektoin omaa ja lasten tekemää taidetta. Yhdessä nämä muodostivat polyfonisen taideteoksen. Näyttelyni oli tutkielmani luonnossa syntyneiden oppimiskokemuksien ja dokumenteista rakentuneiden palapelin osien koottu lopputulos. Näyttelyn teos oli prosessi, joka hautomossaan kehittyi ja muodosti symbioosin tutkielmani kanssa. Deweyn (2010, s. 24–25) mukaan luonto ei ole ihmisen ulkopuolella, vaan se on meissä ja me olemme osa luontoa ja tätä voin puoltaa itsekin.

Tutkielmani tekijänä toimin taiteilija – tutkija – opettajana, jossa tutkin paikkaan sidottua yhteisössä tapahtuvaa leikin, moniaistisuuden sekä taiteen kautta tapahtuvaa toiminnan vaikutusta yhteiseen ja yksilölliseen luovaan ilmaisuun. Tutkielmani lintuteema koostui pohdinnoista, siitä miten eläinteemainen taidetoiminnan vaikutus näyttäytyy lapsen suhtautumiseen eläimen itseisarvoon. Eläinsuhteen opetusta reflektoin omaan taiteeseeni ja sitä, miten sen voisi esittää posthumanistisella aikakaudella päivitettynä tämän päivän taidekasvatuksen oppeihin ja nykytaiteeseen. Kuvataiteilijan urallani olen käsitellyt taiteessani paljon omaa luontosuhdettani ja suhtautumista luonnonvaraisiin eläimiin, varsinkin lintujen

elämää. Tutkielmani oli siirtymä omista kokemuksistani tutkimaan toisten kokemuksia, joissa lasten tekemän yhteistyön tuloksena syntyi täysin uudenlainen taideteos. Tutkielman installaatiossa yhteen kutoutui yhteisön kokemukset, havainnot, tarinat ja taiteen luominen unohtamatta mielikuvituksen liitelemistä taiteen ympärillä.

Huhmarniemi (2016) esittää, että nykytaide voi välittää tutkimustietoa yleisölle moniaistisesti, symbolisesti, ja monitasoisesti ja jonka avulla voidaan nostaa esiin myös syrjään jääneitä tarkastelukulmia. Taideprojektit voivat mahdollisesti avata vuorovaikutusta ympäristökonflikteihin. Taide myös usein vetoaa taiteen kokijan tunteisiin ja aktivoi samalla omakohtaisia kokemuksia. Huhmarniemi jatkaa kertomalla, kuinka tutkimustiedolla on tällöin merkitystä, kun tavoitteena on taideyleisön arvonmuodostus ja sitoutuneisuuden lisääminen ympäristönsuojeluun. Taiteella voi myös olla vaikutuksia yleisön arvoihin siten, että ympäristönsuojelu ja ympäristöystävällinen elämäntapa koetaan entistä tärkeämmäksi (Huhmarniemi, 2016, s. 8).

Tutkielmassani käsittelin myös nykytaiteen roolia ja sen kautta ympäristöön liittyvien aihealueiden merkityksien mahdollisuuksia niin taidemaailman kuin taideopetuksen piirin sisällöissä. Pyrin etsimään uusia tapoja niin taideopettajana ohjata oppilaita kuin myös taiteilijana kehittämässä taiteellista näkemystäni. Huhmarniemi sanoo (2016) luonnontieteen ja taiteen yhteistyön nousseen taidemaailmaan kuin myös tiede- ja taideyliopistoihin viime vuosikymmenten aikana. Ilmiön taustalla on yhtäältä taiteilijoiden kiinnostus tieteeseen ja toisaalta käsitykset luovuudesta, kekseliäisyydestä sekä taiteen ja tieteen vuorovaikutuksesta (Huhmarniemi, 2016, s. 19–24). Taidekasvatuksen professori Mark A. Graham (Graham 2007, s. 387) on todennut, että ekologisia kysymyksiä käsittelevät nykytaiteen taiteilijat kuin myös taidekasvattajat voivat avata uudenlaisia näkökulmia yhteisöön, ympäristöön ja kulttuuriin, jossa taiteen kautta opitaan laajentamaan omaa ymmärrystä ympäristön tilasta.

7. POHDINTA

Tutkielmani nojasi keskusteluihin, joissa pohdittiin kuvataidekasvatusta luontoympäristöissä, taiteen ja kasvatuksen merkitystä eläinsuhteen lähtökohdista, kehollisuutta hyödyntävistä eläytymisleikeistä sekä näiden vaikutuksista luovuuteen ja mielikuvituksen hyödyntämiseen. Tutkielmassani itse taide ja lintuteema olivat suuressa roolissa esiintyen eri funktioina niin kehollisuuden, maataiteen, lasten tekemien piirustuksien kuten myös tutkimuksesta syntyneen Kotopesä -installaation muodossa. Tutkielman taide synnytti oppimista niin oppijoiden kuin itseni kohdalla sekä avasi uusia keskusteluja, mieleen painuneita kokemuksia ja uusia ideoita, joita luonnossa toimiminen sai aikaan. Samalla se laajensi ymmärrystä luonto- ja eläinarvoihin liittyvissä asioissa tarkastellen uhanalaisuutta lempeästi.

Tutkielmani syntyi niin taiteellisen tutkimuksen kuin taideperustaisen toimintatutkimuksen sisällöistä luoden yhdessä toisiaan tukevan lopputuloksen, jossa taide toimi niin tutkielman avustajana, yhteisössä kuin myös itse pääroolin näyttelijänä estradilla. Fenomenologis-hermeneuttisesti tutkielmani sisälsi keskeiset käsitteet kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisen tekemisen kautta, jossa tein tutkijana havaintoja tapahtuneesta ja pyrkien ymmärtämään tutkimuskysymyksieni lopputuloksia niin kirjoitetussa kuin visuaalisessa muodossaan. Taideosiossa narratiivisuus oli vahvasti läsnä sitoen kuvallisen ja sanallisen ilmaisun tuotokset yhteen. Lasten kertomat tarinat ja yhdessä käydyt vuoropuhelut näyttivät niiden monipuolisen mahdollisuuden jatkaen matkaansa kuvalliseksi tarinaksi antaen vastauksia tutkimuskysymyksilleni.

Monipuolinen kerätty aineistoni antoi minulle avaran työkalupakin hyödyntää ja valita käyttämääni aineistoa tutkielmaani tehdessä. Toisaalta se myös toi paljon lisätyötä laajuutensa takia mutta työskentely oli kuitenkin hedelmällistä. Lisäksi aineistoni mahdollisti monipuoliseen havainnointiin ja moniaistisesti hyödyntävään tapaan tutkia tuloksia. Nauhoitetut keskustelut, videot kolmelta eri kuvaajalta, valokuvat, lasten piirrokset, oma tekemäni taide ja kokemukset sekä havaitsijana toimiminen antoi perspektiiviä tarkastella tutkielmaani erilaisista tarkastelukulmista. Aineiston kautta syntyi tutkielmani installaatio, joka oli osa tutkimusprosessiani vahvistaen omia johtopäätöksiäni tutkimuskysymykseni lopputulokseen. Installaation tekeminen avasi ja vahvisti tekemiäni tulkintoja ja havaintoja liittyen kysymykseen vahvistaako luontoympäristössä tapahtuva eläytymistä sisältävä taidetoiminta lasten luovuutta ja mielikuvituksen käyttöä.

Päästyäni itse käsittelemään jo aiemmin tutkimaani aineistoa ja sisältäen siihen oman taiteeni, alkoivat tekemäni tulkinnat ja havainnot jäsentyä selkeämpään muotoonsa taiteellisessa osiossa. Pääsin oman taiteeni kautta lähemmäksi lasten ajatuksia ja heidän tekemäänsä taidetta. Koin, että taiteilijana yhteistyö tutkielmaani osallistuneiden tekijöiden kanssa kehitti ja laajensi näkemystäni tarkastella taidetta huomioimalla myös muiden näkökulmat. Tutkielmassa ilmeni mielikuvituksen vahvistumista niin oppilaiden kuin oman itseni kohdalla, jonka vaikuttajina oli inspiroiva ympäristö, yhteiset toiminnasta seuranneet keskustelut ja monipuolinen taiteeseen perustuva toiminta.

Kirjallisuutta läpikäydessäni, pohdin millä tavoin lähden eläinsuhdetta tuomaan tutkielmassani esille. Pyrin aluksi etsimään lintuaiheisia tutkimuksia, jotka liittyisivät myös taiteeseen tai pedagogiikkaan mutta näistä on vielä hyvin vähän tehty tutkimuksia. Kirjallisuudesta huomasin, kuinka tutkimukset ja nykytaiteen taiteilijoiden eläinsuhteet koskettavat enemmän eläimiä, joiden kanssa ihminen on paljon tekemisissä kuten esimerkiksi kotieläimiä tai lemmikkejä. Tähän voi vaikuttaa se, että kotieläimet ja lemmikit ovat lähempänä arjessamme mukana kuin luonnonvaraiset eläimet. Voimme suhtautua helpommin arjessa rinnalla kulkeviin eläimiin niitä subjektiivisesti tarkastellen. Olen huomannut, kuinka nykytaiteessa painotetaan eläinten esittämistä vedoten ahdistavien ja vihaa herättävien tunteiden välityksellä, jossa ongelmia tuodaan esille eläinten kärsimyksien kautta. Tutkielmani antoi tälle lähestymiselle puolestaan erilaisen tavan lähestyä huolta herättävää teemaa eli uhanalaisuutta lempeästi tarkastellen. Pohdin tutkielmani teemoja valitessa, miten taidekasvatuksen ja taiteen maailmassa voisin tuoda ilmi ympäristöhuoleen liittyvää huolta tavalla, joka herättää kiinnostusta empatian sekä luovan ja innostavan inspiraation heräämisen avulla. Lisäksi taidekasvatuksellisessa osiossani, oli tärkeänä tavoitteena vahvistaa lasten mielenkiintoa kekseliääseen tekemiseen, mielikuvituksen rohkeaan käyttöön sekä herättää eläinsuhdetta luonnossa eläviä lintuja kohtaan. Näitä asioita opittiin yhteisöllisen, moniaistisen, kehollisen, leikkimielisen ja innoittavan kokemuksien sisällöistä, jotka kuuluvat myös ilmiöpohjaisen oppimisen kenttään.

Taidepäivänämme haasteita tuli vastaan sääolosuhteissa ja paikan valinnassa. Jälkikäteen pohdin, olisiko alkuperäinen paikan toteutus palvellut monipuolisemmin taidetoimintaa, koska se olisi sijainnut puiden keskellä monipuolisemmassa ympäristössä. Olisiko maataidelinnuille löytynyt erikoisempia paikanvalintoja? Pohdin myös, että syksyllä ruska-aikaan järjestettävä toiminta antaa monipuolisemman väripaletin silloin, kun hyödynnetään luonnonmateriaaleja. Olisiko värien kautta löytynyt vielä jotain, joka jäi huomaamatta esimerkiksi piirroksissa ja

tarinoiden synnyssä? Miten käytetyt värit olisivat näkyneet silloin, kun nyt osassa piirroksissa se ilmeni mielikuvituksen pohjalta valikoituneina väreinä? Pohdin myös ravintotehtävän mahdollisuuksia; olisiko leikki antanut enemmän, kun kyseessä olisi ollut oikeita ”ruokia” eikä vain pahvilautasia?

Tutkielmani aikana tein myös havaintoja itsestäni, kuinka leikillisyys tempaisi minut toimintaan ohjaajana mukaan ja oma innokkuuteni sekä heittäytyminen kannusti tutkimukseen osallistuneita lapsia rohkeasti ilmaisemaan itseään. Pohdin tutkielmani pohjalta asiaa, kuinka yhdessä tekeminen luonnossa perustuen vapaampaan oppimiseen antaa mahdollisuuksia enemmän omakohtaisiin valintoihin osallistua yhteisön sisällä. Taidetoiminta, joka sisältää moniulotteisen sisällön tarjoaa mahdollisuuksia tarttua taiteen tekemiseen, siten että jokainen yksilö voi löytää sen sisältä itseä innostavan tavan toimia. Yhteisöllinen toiminta luontoympäristössä mahdollistaa osallistumisen omaan rauhalliseen tapaan ihmetellen ja tarkkaillen toimintaa omien halujen mukaisesti siinä määrin, kun sen tuntee itselleen sopivaksi. Toisille toiminta voi tarjota yhdessä tekemisen sosiaalisen tuen, innostuksen ja rohkaisun vuoropuheluun sekä ilmaisemaan itseään toisten mukana. Luonnossa oppilas ei joudu luokkahuoneen keskiössä katseiden kohteeksi vaan osallistuu toimijana muiden joukossa. Eläimet ovat myös useimmille lapsille mielenkiinnon kohde ja taiteen kautta voimme lisätä lasten kiinnostusta luonnonvaraisia eläimiä kohtaan.

Uhanalaisiin lintuihin keskittynyt taideoppiminen herätti paljon oppilaissa keskustelua linnuista ja omista lintukokemuksista. Lisäksi ympäristössä kuuluneet linnun laulut herättivät lapsia aiheen piiristä tutkimaan ja tarkkailemaan sillä hetkellä paikalla olleita lintuja. Oliko tämä sitten vain oma tulkintani vai olisiko sitä tapahtunut jonkun muun aihepiirin yhteydessä ollenkaan? Mielestäni ympäristöön liittyvä taidekasvatus on oiva mahdollisuus tarjota lapsille monipuolinen ja syventävä kokemus tarkastella omaa luontoa ja sinne kuuluvien eläinten suhdetta itseensä.

Usein opetuksessa näkee toisistaan irrotettuja elementtejä luonnosta ja oppiminen tapahtuu täysin luonnosta pois suljetusta askeettisessa ympäristössä. Kun osa oppimisesta saadaan toteutettua luontoympäristössä, voi se lisätä mielekkyyttä ja intoa palata teeman pariin myös omalla vapaa-ajallaan mielekkäiden elämyksellisten muistojen seurauksesta. Kokemus voi siis tallentua moniaistisena, kehon ja aistien välityksellä sisällemme luoden inspiroivia mielikuvia muistoista vahvistaen samalla muistijäljistä syntynyttä luovuutta. Tällöin oppiminen on tapahtunut kokonaisvaltaisesti koko kehoa ravistellen. Miksi siis yhä nykypäivänä kouluissa

varsinkin eläimiin liittyvä oppiminen tapahtuu usein kuvan kautta jäljentämällä, jossa koko ryhmä kopioi opettajan antaman aiheen paperilleen? Tämän jälkeen luokan takaseinä on täynnä kuvasta mallinnettuja toistensa kopioita sisältämättä omakohtaista mielikuvista rakentunutta kokemusta tai ajatuksen herättelyä laisinkaan. Syövyttääkö monokulttuurillinen ”monistamisen” tapa enemmänkin oppimista ja luovuutta? Tämä tapa unohtaa ne kaksi tärkeintä asiaa, jotka ovat yksilöstä syntyvä omakohtainen kokemus, mielikuvitus ja luovuus, joilla on erinomaisia vaikutuksia myös yksilön identiteetin vahvistumiselle.

Tutkielmani aineistosta saatujen havaintojen ja tulkintojen kautta voin ajatella luontoympäristössä tapahtuneen kehollisen leikillisyyteen perustuvan taidetoiminnan lisäävän luovuutta ja mielikuvituksen käyttöä. Samalla ainakin jollakin asteella vahvistavan myös lapsen eläinsuhdetta mielekkäiden taidekokemusten kautta. Uutta tietoa tutkielmassani ei ole leikin ja moniaistisuuden vaikutus mielikuvitukseen ja luovuuteen mutta uutta on se millä tavoin taiteen opetusta voidaan kehittää ja monipuolistaa, kun halutaan kasvatuksessa vaikuttaa lapsen eläinsuhteeseen ja rohkaista mielikuvituksen käyttämiseen luovassa työssä. Harvemmin tulee vastaan yksilön luovuuden näyttäytymistä taideperustaisissa toimintatutkimuksissa vaan usein tutkimuksissa asiaa on tarkasteltu yhteisöllisestä näkökulmasta.

Tutkielmani oli mielestäni onnistunut ja menetelmä saavutti tutkimustavoitteeni. Tutkielmani antoi ikimuistoisia kokemuksia ja opetti paljon uusia asioita. Kehityin tutkielmani prosessin myötä niin taiteilijana, taidekasvattajana kuin myös tutkimuksen tekijänä. Jatkossa minua kiinnostaisi tutkia miten elävä eläin taideopetuksessa mukana kulkijana vaikuttaa lasten taiteen luonteen kehittymiseen. Elävien eläinten toimintaa voitaisiin tarkastella esimerkiksi vierailemalla löytöeläinkodissa tai luonnonvaraisten eläinten hoitokodissa ja näiden pohjalta tutkia eläimiin liittyvää taidekasvatusta. Moniaistisuus toisi näin vielä astetta korkeamman ulottuvuuden. Tutkimus voisi silloin keskittyä enemmän elävän kanssakulkijan vaikutukseen taiteen kautta oppimisessa. Pohdin myös, kuinka voisin kehittää näiden ajatusten pohjalta visuaalista tutkimusta. Miten taideteos näyttäytyy, kun siinä on ollut taustalla oikea eläin toimimassa lasten mukana. Voisiko tutkimuksesta syntynyt taiteellinen visio olla myös julkisesti arjen keskellä esillä?

Tulkintojeni ja havaintojeni perusteella tutkielmassani näkyi, että lapsilla oli selkeästi herännyt empaattisia tunteita tekemiään maataidelintuja kohtaan. Lintujen subjektiivisuus nousi hyvin myös esille. Linnuilla oli omia nimiä ja paikkoja missä asuivat sekä osalla oli myös jälkikasvua. Taidelinnut saattoivat omata tietynlaisen luonteenpiirteen ja heille oli myös kuvailtu

tarvitsemansa ravinto. Lisäksi taidetoimintapäivän päädyttyä kysyessäni lasten mielipidettä oliko päivä ollut mukava, tuli vastauksena innokas yhteishuuto, joka oli JOO! Lisäksi lapset kertoivat haluavansa enemmän tämänkaltaista opetusta.

8. LÄHDELUETTELO

Aaltola, E. & Keto, S. (2015). Johdanto: Toislajisena ihmisen maailmassa. E. Aaltola & S. Keto (toim.). *Eläimet yhteiskunnassa.* (s. 7–13). Into.

Alhanen, K. (toim.). (2013). *John Deweyn kokemusfilosofia.* Gaudeamus.

Anttila, P. (toim.). (2007). *Realistinen evaluaatio: ja tuloksellinen kehittämistyö*. Akatiimi Oy

Aro, T. (2021). Erityispedagogista tutkimusta ja koulutuksen arviointia. *e-Erikan*, 1/2021, haettu 10.5. 2022 osoitteesta https://journals.helsinki.fi/e-erika/issue/view/148/80

Barnett, L. (2007). The nature of playfulness in young adults. *Personality and Individual Differences*. Elsevier, 43(4), 949–957. DOI:10.1016/j.paid.2007.02.018

Binkley, M., Ersta, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M. & Rumble, M. (2012). Defining Twenty-First Century Skills. Teoksessa P. Griffin & E. Care (toim.), *Assessment and Teaching of 21st Century Skills: Methods and Approach.* (s. 17–66). Springer.

Bläuer, A. (2020). Eläinten historia luunsirpaleissa, Arkeologisen luututkimuksen näkökulma ihmisten ja eläinten suhteeseen menneisyyteen. Teoksessa N. Schuurman & T. Räsänen (toim.), Teoksessa *Kanssakulkijat: Monilajisten kohtaamisten jäljillä.* (s. 99–112). SKS.

von Bonsdorff, P. (1998). *The Human Habitat. Aesthetic and Axiological Perspectives*. (Väitöskirja). Kansainvälinen soveltavan estetiikan instituutti. Sarja 5.

Borgdorff, H. (2011). Knowledge: Artistic research. Teoksessa M. Biggs & H, Karlsson (toim.) *The Routledge companion to research in the arts* (s. 44–63). Routledge.

Chang, P-J., Qian, X., & Yarnal, C. (2013). Using playfulness to cope with psychological stress: taking into account both positive and negative emotions. *International Journal of Play*. *2(3),* 273–296. DOI: 10.1080/21594937.2013.855414

Cole, A.L. & McIntyre, M. (2008). Installation art-as-research. Teoksessa J. G. Knowles & A.L., Cole. (toim.), *Handbook of the Arts in Qualitative Research. Perspectives, Methodologies, Examples, and Issues.* Thousand Oaks: Sage Publications, (s. 287–297). Haettu 16.5.2022. osoitteesta: http://dc.msvu.ca:8080/xmlui/bitstream/handle/10587/1100/Cole-McIntyre-Installation-Art-PrePrint.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Cumming, R. (toim.). (2009). *Taide*. (suom.I. Räihä). WSOY.

Deitcher, D. (2003). Installaatio taide. Teoksessa A. Dempsey (toim), *Moderni Taide.* (suom. R. Mattila & J. Iso-Markku). (s. 247–250). Otava.

Dewey, J. (2010). *Taide kokemuksena*. (suom. A. Immonen., & J.S. Tuusuvuori). Eurooppalaisen filosofian seura ry.

Esko, M. (2020). Opettajankoulutuksessa, Oppimassa eläinten kanssa. Teoksessa T. Räsänen, N. Schuurman (toim.), *Kanssakulkijat: Monilajisten kohtaamisten jäljillä* (s.113–127). SKS.

Evans, D. (toim.). (2012). *The Art of Walking –a field guide.* Black Dog Publishing.

Frilander, A. (22.12.2017). *Suomalaiset taiteilijat tekivät vaatteita yliajetuista eläimistä – näissä turkiksissa eläinten silmät tuijottavat kantajaansa.* Helsingin Sanomat. Haettu 3.4.2022 osoitteesta https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005499534.html

Frilander, A. (21.5.2019). *Venetsian biennaalissa taiteilijapari Nabbteeri ehdottaa tapaa pärjätä ilmastoahdistuksen kanssa*. Helsingin Sanomat. Haettu 3.4.2022 osoitteesta https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006112321.html

Graham, M.A. (2007). Art, Ecology and Art Education: Locating Art Education in a Critical Placebased Pedagogy. Studies in Art Education. *A Journal of Issues and Research* 2007, 48(4), 375–391. DOI:10.1080/00393541.2007.11650115

Grano, P. Hiltunen, M. & Jokela T. (2018). Johdanto oppimisen tilanteisiin ja paikkoihin. Teoksessa P.Granö, M. Hiltunen & T,Jokela (toim.), *Suhteessa maailmaan: Ympäristöt oppimisen avaajina*. (s.5–13). Lapin yliopisto.

Gustafsson, L. & Haapoja, T. (2015). Mistä ei voi puhu–Taide-eläin ja kielen ulkopuolinen. Teoksessa E. Aaltola & S.Keto (toim.) *Eläimet yhteiskunnassa. (s. 115–132).* Into.

Hakala, O-M. (2020). Objektin jälkeinen aika eläintaiteessa. Teoksessa E. Aaltola & B. Wahlberg (toim.), *Me & muut eläimet: Uusi maailman järjestys*. (s.165–186). Vastapaino.

Heikkinen, H. L. T. (2010). Narratiivinen tutkimus–todellisuus kertomuksena. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim*.), Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin (*3.uudistettu ja täydennetty painos). (s. 143–159). PS-kustannus.

Huhmarniemi, M. (2016). Marjamatkoilla ja kotipalkisilla. Keskustelua Lapin ympäristökonflikteista nykytaiteen keinoin. (väitöskirja). Tutkimuksia/ Lapin yliopisto, Taiteiden tiedekunta. *Acta electronica Universitatis Lapponiensis 324*. Lapin yliopisto. URN: ISBN:978-952-484-898-5

Huhmarniemi, M. & Hiltunen, M. (2018). YTYÄ esi- ja alkuopetukseen – toimintamalleja ympäristö- ja yhteisötaiteeseen. Teoksessa S. Rusanen, M. Kuusela, K. Rintakorpi, K. Torkki (toim.), *Mun Kuvista kulttuuriin: Kuvataidetta esi- ja alkuopetukseen*. (s.109–130). Lasten keskus ja kirjapaja Oy.

Huhmarniemi, M., Hiltunen M., & Jokela, T. (2020). Pöheikön kutsu – taideperustaista ympäristökasvatusta pohjoisen luontokulttuurissa. Teoksessa T. Kyrönlampi, K. Mäkitalo & M. Uitto (toim.), *Esi- ja alkuopetuksen käsikirja* (s. 199–219). PS-Kustannus.

Hänninen, V. (2010). Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (3. uudistettu ja täydennetty painos). (s. 160–178). PS-kustannus.

Johansson, H. (toim.). (2004). *Maataidetta jäljittämässä*: *luonnon ja läsnäolon kirjoituksia suomalaisessa nykytaiteessa 1970-1995*. (väitöskirja). Like.

Jokela, T. (1995). Ympäristötaiteesta ympäristökasvatukseen. Teoksessa, M-H. Mantere (toim.), *Maankuva: kirjoituksia taiteeseen perustuvasta ympäristökasvatuksesta.* (s.25–37). Taideteollinen korkeakoulu, taidekasvatuksen osasto.

Jokela T. (1997) Ympäristötaide paikkakasvatuksena. Teoksessa M. Käpylä & R. Wahlström (toim.), *Vihreä ihminen – Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2*. (s.149–166). Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Jokela, T., Hiltunen, M. & Härkönen, E. (2015) Art-based action research – participatory art for the north. Lapin yliopisto. *International Journal of Education through Art (*11/ 3). 433–448. doi: 10.1386/eta.11.3.433_1

Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2020). Taideperustainen toimintatutkimus soveltavan taiteen kehittämisen välineenä. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi & J. Paasovaara (toim.), Luontokuvaus soveltavana taiteena. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 66 (s.39–61). Lapin yliopisto. URN: ISBN:978-952-337-202-3

Jørgensen, D. (2016). Artifacts and Habitats. Teoksessa U. Heise, J. Christensen & M. Niemann (toim.), *The Routledge Companion to the Environmental Humanities* (s. 1–12). Routledge. Haettu osoitteesta 21.5.2022 https://dolly.jorgensenweb.net/wp-content/uploads/2017/08/Jorgensen-Habitats-and-Artifacts.pdf

Jung, C. G & von Franz, M -L. (toim.). (1992). *Symbolit: piilotajunnan kieli.* (suom. M. Rutanen). (2.Painos). Otava.

Kangas, J. & Brotherus, A. (1.4.2017). Osallisuus ja leikki varhaiskasvatuksessa: Leikittäisiin ja kaikki olis onnellisia! Teoksessa A. Toom, M Rautiainen & J. Tähtinen (toim.), *Toiveet ja todellisuus: Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa.* Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura. (s.1–25). Haettu 1.4. 2022 osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/231504/Brotherus_Kangas_Leikittaisjakaikkiolisionnellisia2017.pdf?sequence=1

Kauppinen. T. (6.4.2021). *Taidekasvatuksen professori Pauline von Bonsdorff kiinnostui lasten taiteellisuudesta pysyvästi tultuaan äidiksi, ja samalla heräsi huoli luovuuden tukahduttamisesta* Helsingin Sanomat. Haettu 20.5. 2022 osoitteesta https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007897021.html

Kivirinta, M-T. (9.11.2000). *Olek Kulik, lupaa pysyä aina villinä*. Helsingin sanomat. Haettu osoitteesta 22.3.2022 https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000003925136.html

Koivuranta, R. & Ahola, S. (4.11.2021). *Kurikan kaupunki perui yläkoululaisten vierailut sikoja ja lihateollisuutta käsittelevään näyttelyyn, syynä nuorten suojelu: ”Joidenkin kestokyvyt alkavat olla rajoilla”***.** Helsingin sanomat**.** Haettu 3.4.2022 osoitteesta https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008381115.html

Laine, T. (2010). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (3. uudistettu ja täydennetty painos). (s.28–45).PS-kustannus.

Leavy, P. (2009). Bridging the Art–Science Divide. Teoksessa P. Leavy (toim.), Method Meets Art: Arts-Based research practice. (s.253–266). The Guilford Press.

Leavy, P. (2018). Introduction to Art-Based-Research. Teoksessa P. Leavy (toim.), *Handbook of Arts-Based Research* (s.3-21). Guilford Press.

Lehtonen, J. (2020). Avustajaeläimet ja ikäihmiset tulevaisuudessa. Skenaarioita 2040-luvulle. Teoksessa T. Räsänen & N. Schuurman (toim.), *Kanssakulkijat: Monilajisten kohtaamisten jäljillä* (s. 374 - 397). SKS.

Marttila, M. (2016). Elämys- ja seikkailupedagoginen luontoliikunta opetussuunnitelman toteutuksessa: etnografinen tutkimus. (väitöskirja). Tutkimuksia/ Jyväskylän Yliopisto, Urheilu-, liikunta- ja terveysala, 3032. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6623-2

Nevanlinna, T. (26.9.2008). *Mitä taiteellinen tutkimus voisi olla?* Mustekala kulttuurilehti. Haettu 23.2.2022 osoitteesta http://mustekala.info/teemanumerot/taiteellinen-tutkimus-5-08/mita-taiteellinen-tutkimus-voisi-olla/

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014). Opetushallitus. Haettu 20.5.2022 osoitteesta https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet

Rannisto, T. (toim.). (2007). *Luonnon estetiikka*. Multikustannus.

Rauhala, L. (toim.). (2014). *Ihmiskäsitys ihmistyössä*. Gaudeamus Oy.

Ring Petersen, A. (2015). *Installation Art Between Image and Stage*. Museum Tusculamum Press.

Räsänen, M. (2011). Taiteet kognition ja kulttuurin kentällä. Teoksessa E. Anttila (toim.), *Taiteen jälki: taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä.* (s. 121–149). Teatterikorkeakoulu, tanssi- ja teatteripedagogiikan laitos. Edita.

Räsänen, M. (toim.). (2015). *Visuaalisen kulttuurin monilukukirja*. Aalto Yliopisto.

Räsänen, T. (2020). Merikotkan ahdinko ja hoivasuojelun synty. Teoksessa T. Räsänen, N. Schuurman (toim.), *Kanssakulkijat: Monilajisten kohtaamisten jäljillä.* (s. 285–312). SKS.

Salokoski, T. (toim.). (2005). Tietokonepelit ja niiden pelaaminen. (Väitöskirja). *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*, 277. Jyväskylän yliopisto. Haettu 1.5. 2022 osoitteesta https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/13308

Salonen, K. (toim.). (2005). *Mieli ja maisemat: eko- ja ympäristöpsykologian näkökulmia.* Edita.

Siklander, P. & Kangas, M. (2020). Leikillisyys esi- ja alkuopetuksessa – miten sytyttää innostus oppimiseen. Teoksessa T. Kyrönlampi, K. Mäkitalo & M. Uitto (toim.), *Taideperustainen ympäristökasvatus: Esi- ja alkuopetuksen käsikirja.* (s. 223–241). Otava.

Schuurman, N. & Räsänen, T. (2020). Johdanto. Teoksessa N. Schuurman & T. Räsänen *(toim.), Kanssakulkijat: Monilajisten kohtaamisten jäljillä* (s. 7–19). SKS.

Suominen, A. (2016). Johdanto: Taidepedagogisia, taiteellisia, tutkimuksellisia ja filosofisia perspektiivejä ekososiaaliseen oikeudenmukaisuuskasvatukseen. Teoksessa A. Suominen (toim.), *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella: avauksia, suuntia, mahdollisuuksia.* (s. 8–19). Aalto Arts Books.

Tammi, T., Leinonen, R-M., Hohti, R. & Rautio, P. (2020). Monilajiset kanssalaiset, Lasten ja eläinten kohtaamisia arjessa. Teoksessa N. Schuurman & T. Räsänen (toim.), *Kanssakulkijat: Monilajisten kohtaamisten jäljillä* (s. 158–184). SKS.

Toivanen, M. (2021). *Lintujen Kuuntelija*. HAM/Helsinki Biennaali. Haettu 3.4.2022 osoitteesta https://helsinkibiennaali.fi/artist/kyungwoo-chun/

Vilkka, L. (7.2.2022). *Mitä poro, joutsen ja susi kertovat ihmisen luontosuhteesta?* Yle, kolumni. Haettu 16.4.2022 osoitteesta https://yle.fi/uutiset/3-12295284